

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Život v Plzni v období druhé republiky
Lenka Kopelentová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Život v Plzni v období druhé republiky

Lenka Kopelentová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, PhD.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Rada bych touto formou poděkovala svému vedoucímu práce doktoru Lukáši Novotnému za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce. Doktor Novotný mi byl během psaní velkou oporou nejen po profesní stránce. Děkuji Vám, bez Vás by tato práce nevznikla.

Obsah

Obsah	11
1. Úvod	7
2. Druhá republika	11
3. Politický život v Plzni za druhé republiky	21
3.1. Jubilejní výstava	32
3. Finance	36
4. Hospodářství	41
4.1. Obecné záležitosti.....	41
4.2. Trhy	44
5.3. Pivovary.....	47
5. Průmysl	50
5.1. Všeobecné úvodní informace	50
5.2. Škodovy závody	51
5.3. Doprava	56
6. Obrana státu, armáda, okupace	60
7. Děti, mládež, školství	69
8. Kultura a umění	80
8.1. Divadlo	80
8.2. Kulturní akce	86
9. Sport	92
10. Seznam zkratk	100
11. Závěr	102
12. Summary	104
13. Seznam pramenů a literatury	106
13.1. Nevydané prameny	106

13.1.1.	Archiv města Plzně	106
13.1.2.	Státní oblastní archiv.....	107
13.1.3.	Archiv společnosti plzeňský Prazdroj.....	107
13.2.	Vydané prameny.....	108
13.3.	Periodika.....	109
13.4.	Literatura	110
13.4.1.	Knihy	110
13.4.2.	Kvalifikační práce.....	114
13.4.3.	Studie ve sborníku.....	114
13.5.	Internetové zdroje	115
14.	Obrazová příloha.....	I

1. Úvod

České (československé) dějiny mají několik sporných úseků. K jednomu z jejich nejkontroverznějších období bezesporu patří doba druhé republiky, na níž do dnešní doby neexistuje jednotný pohled ani veřejnosti ani odborníků. Druhá republika sice netrvala dlouho, ale během tohoto krátkého období nastalo nemalé množství změn, s nimiž se musela česká společnost vyrovnat. Heslo – „*Republika malá, ale naše*“ – vzbuzuje zájem historiků do dnešní doby.

První polovina 20. století patří nejen mezi historiky k často zpracovávaným tématům a fenomén první republiky je živý ještě dnes. O to větší pozornost vzbuzuje o tolik jiná a na ni těsně navazující doba druhé republiky, která s ní tvoří silný kontrast, jenž se následně stupňuje až do období Protektorátu Čechy a Morava. Druhá republika tedy tvořila jakýsi mezistupeň nebo spíše přechodové období mezi první republikou a Protektorátem Čechy a Morava, a proto je zajímavé zkoumat, jak se tato přeměna projevovala a uplatňovala v nově vzniklé republice. Za téma své diplomové práce jsem si zvolila Plzeň v období druhé republiky, jelikož na změnách, které muselo město učinit je zřejmý také celorepublikový vývoj. Zároveň námět druhé republiky v celorepublikovém měřítku již zpracovalo množství badatelů přede mnou a práce by tím postrádala přínos.

Hlavní otázku, kterou jsem si pokládala již během výběru tématu, tvořila problematika, do jaké míry ovlivnily nejen politické události druhé republiky dění v samotném městě Plzeň. Z vnitrostátního města se stala Plzeň ze dne na den pohraniční branou do republiky, hranice vedly těsně okolo města a Plzeň se této změně musela rychle přizpůsobit. Následující předkládaná práce představuje období velkých proměn způsobených novým politickým uspořádáním republiky.

Práce se skládá z úvodní kapitoly, která se zaměřuje na problematiku druhé republiky obecně v celorepublikovém měřítku. V této kapitole jsem zaměřila svou pozornost především na hlavní politické události této doby, počínaje mnichovskou konferencí a jejími územními změnami, dále odstoupení prezidenta Beneše a následnou volbu prezidenta Háchy. Zabývala jsem se také otázkou zjednodušování, respektive

slučování politického spektra a rušení stávajících politických stran, jejíž členové vstoupili do nově vzniklých politických subjektů – Strany národní jednoty a Národní strany pracujícího lidu, která od prosince 1938 nesla zkrácený název Národní strana práce. Dále je v kapitole rozebírán vznik Česko-Slovenska a samostatnost Podkarpatské Rusi. Prostor dostala také samozřejmě březnová okupace zbytku republiky a jednání jí předcházející.

Po obecném úvodu následují kapitoly věnující se přímo Plzni a nejpodstatnějším aspektům života lidí v Plzni. První část se zaměřuje na analýzu politického života v Plzni v období druhé republiky. Zabývala jsem se otázkou, zda stejně jako v celorepublikovém měřítku i v Plzni musely politické strany projít jistou přeměnou a co nejvíce ovlivnilo plzeňský politický život této éry. Ve městě došlo k založení místních poboček Národní strany práce a Strany národní jednoty. Nejvíce ale do politiky zasáhla rezignace starosty města Lud'ka Pika, který stál v čele Plzně téměř dvacet let. Po jeho odstoupení nastal mocenský boj mezi jeho dvěma náměstkyněmi Augustinem Šípem a Matoušem Mandlem. Tento boj ukončila až česko-slovenská vláda, která jmenovala do čela města vládního komisaře Petra Němejce. Okupace v březnu 1939 proběhla v Plzni bez vážných problémů a život se rychle přizpůsobil novým podmínkám. Součástí kapitoly Politický život v Plzni za druhé republiky se stala také podkapitola věnující se jubilejní dělnické, živnostenské a hospodářské výstavě, která proběhla na podzim rok 1938.

Následující kapitola je zaměřená na finance týkající se Plzně. V této kapitole se nacházejí informace o jednotlivých bankovních institucích ve druhé republice. V tomto úseku práce mě nejvíce zajímalo, do jaké míry se projevil dopad, který na plzeňské bankovní instituce měly celorepublikové politické události. Další kapitola se věnuje analýze hospodářských otázek města. V kapitole hospodářství jsem si položila otázku, jak se projeví důsledky, které mělo odstoupení pohraničí na podzim 1938, na místní hospodářství. Nemalý prostor v tomto oddílu patří jednotlivým trhům, které se konaly pravidelně v Plzni. Nedílnou součástí plzeňského hospodářství je pivovarnictví, které se potýkalo po zabrání pohraničního území s nemalými hospodářskými problémy. Následující kapitola informuje o plzeňském průmyslu, kdy museli představitelé města řešit hlavně nedostatek energie a uhlí, způsobený ztrátou území. Zde mě nejvíce zajímal

vliv velkých změnám spojených se Škodovými závody, odkud odešli francouzští majitelé, kteří nakonec své nadpoloviční vlastnictví odprodali české straně. Nemalý prostor dostalo v práci také obsazení Plzně během března roku 1939. V této kapitole jsem si položila otázku, jak vlastně okupace Plzně probíhala a jaké měla následky. Zmíněny jsou i jiné bojové události, jež proběhly během období druhé republiky. Další kapitola se zabývá školstvím v období druhé republiky v Plzni. Zde jsem se především zabývala problémem přílivu uprchlíků a hlavně jejich dětí z pohraničí. Předposlední kapitola se věnuje kultuře a hlavně divadlu, které hrálo značnou roli v kulturním životě plzeňských obyvatel. Položila jsem si otázku, do jaké míry ovlivnil vznik druhé republiky a hlavně nová politická orientace a zavedení cenzury do kulturního života Plzně. V posledním oddílu se pozornost zaměřuje na sport a na různé instituce věnující se a poskytující sportovní vyžití. Zde jsem si pokládala otázku, zda ztráta pohraničí hrála roli ve sportovních soutěžích a pokud ano, do jaké míry.

Během své práce jsem čerpala z několika různých zdrojů. Značné množství informací jsem získala studiem materiálů v místních archivech. Nejvíce údajů jsem našla v Archivu města Plzně. Navštívila jsem ale také Státní oblastní archiv a Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, kde jsem získala dílčí informace o některých problémech. V Archivu města Plzně jsem našla největší množství zdrojů, z nichž jsem použila informace téměř do každé kapitoly. Jednalo se o fondy Městského divadla, paměti JUDr. Františka Kříže, jakožto významného městského úředníka, fond Okresního úřadu Plzně, Plzeňských městských dopravních podniků, fond Plzeňských výstavních trhů, Plzeňského plodinového trhu, fond Spořitelny a záložen v Plzni nebo fond Živnostenského společenstva a grémia v Plzni. Ve státním oblastním archivu jsem čerpala z fondu Obchodní a živnostenské komory v Plzni. V posledním Archivu společnosti plzeňského Prazdroje jsem našla informace ve fondu Měšťanský pivovar v Plzni a ve fondu Plzeňský akciový pivovar v Plzni.

Cenný zdroj informací pro mě představovala dobový tisk. Pracovala jsem hned s několika periodiky. Jednalo se především o Úřední list města Plzně, kde jsem našla převážně vyhlášky, nařízení a záznamy z jednání městské rady, Novou Dobu, která představovala zisk informací s politickým zabarvením, stejně jako Český smět a hlavně Západočeský večerník, jenž vycházel pouze během druhé republiky. Kladla jsem si

otázku, jak moc se jednotlivé události celorepublikového charakteru projevíly v regionálních periodikách.

Poslední neméně důležitý zdroj informací představuje literatura. Během své práce jsem pracovala jednak s dobovými publikacemi, zde se jednalo hlavně o výroční zprávy jednotlivých institucí, s literaturou, jež vyšla po druhé světové válce do roku 1989, a jednak s porevolučními spisy. Dobová díla často odrážela atmosféru událostí a nějakým způsobem na ni reagovala. Ke knihám, které vytvořili autoři během komunistického režimu v Československu, jsem musela přistupovat s jistým odstupem a podrobit je značné kritice. Bylo nutné odstranit dobovou ideologii a veškeré informace, ověřovat u jiným, většinou porevolučních autorů. Přesto autoři jako Vojtěch Laštovka nebo Václav Král vydali důležité knihy, bez kterých by práce nebyla kompletní. Stejně tak patří do komunistických publikací Dějiny města Plzně od Vladimíra Brichty, jež ještě nebyla do dnešní doby přepracována a zbavena ideologického zabarvení. Literatura vydaná po roce 1989 představují většinou rozsáhlejší díla, která vycházejí k výročí určitých institucí nebo se zabývají širších časovým obdobím. Cenný zdroj materiálu představují Dějiny města v datech od kolektivu vedeným Jaroslavem Doušou nebo Svět okřídleného šípů od Vladimíra Karlického, jež pojednává o dějinách Škodových závodů. Čerpala jsem také z knih pojednávajících o druhé republice v celorepublikovém měřítku, jejichž autory jsou především Jan Kuklík a Jan Gebhart, jejíž publikace jsou pro období druhé republiky stěžejní a bez jejichž studia nelze totu období badatelsky zpracovat.

2. Druhá republika

Jako dědictví Rakouska-Uherska získalo Československo do vínku nezanedbatelné procento obyvatel jiné než československé národnosti. Velkým problémem se v období první republiky ukázala hlavně německá menšina, která představovala v Československu podle údajů ze sčítání lidu z roku 1921 23,4 %, což znamenalo 3 123 568 občanů.¹ Takto velké procento obyvatel se dožadovalo svého zrovnoprávnění a autonomního uspořádání Československa. Tyto snahy vzrostly hlavně ve třicátých letech, především po volbách 1935, kdy se jako nejsilnější ukázala Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei, dále jen SdP) vedená Konradem Henleinem.

V důsledku narůstajících požadavků ze strany SdP a snahy československé vlády tento menšinový problém řešit souhlasila Praha s návrhem britské vlády vyslat do Československa „nezávislého“ pozorovatele lorda Waltera Runcimana. Zmocněnc britské vlády měl hlavně představovat zprostředkovatele při jednání československé vlády s SdP.² Runcimanova návštěva v Československu začala 3. srpna 1938 a jejím výsledkem, za kterým stál hlavně Frank Ashton-Gwatkin, anglický diplomat doprovázející Runcimana, byl návrh československé strany, který v podstatě akceptoval karlovarské požadavky z dubna téhož roku. SdP přesto návrh odmítla a své nároky ještě vystupňovala. Celou situaci ještě více vygradoval Hitlerův projev na sjezdu NSDAP v Norimberku 12. září 1938, na který SdP odpovědělo pohraničním pučem, načež vláda vyhlásila stanné právo v osmi pohraničních okresech a vyslala vojsko, aby situaci na většině území republiky uklidnilo. Nová vláda armádního generála Jana Syrového po neustálém stupňování Hitlerových požadavků vyhlásila 23. září všeobecnou mobilizaci a následujícího dne přijala tzv. Godesberské memorandum spolu s mapou vyznačeného území určeného k odstoupení Německé říši k 1. říjnu. Dne 28. září vstoupil do krizové situace další stát – Itálie. Mussolini navrhl Hitlerovi konferenci v

¹ TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal, *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha 2012, s. 30.

² TOMS, Jaroslav, *Přehled dějin Československa v letech 1918–1938. Určeno pro 3.–5. ročník FPE*, Plzeň 1998, s. 120.

Mnichově, s nímž téhož dne Hitler souhlasil. V Mnichově se jednání kromě Mussoliniho a Hitlera zúčastnili také Chamberlain a Daladier a řešila se zde československá otázka.³

O konání mnichovské konference se v Prahu dozvěděly 28. září. Československé zástupce Vojtěcha Mastného a Huberta Masaříka připojila ke své delegaci na konferenci Velká Británie, přičemž českoslovenští zástupci se jednání neúčastnili. Měli se zde pouze dozvědět rozhodnutí velmocí.⁴ Mnichovskou konferenci zahájil Hitler 29. září krátce po poledni, za Itálii se jí účastnil Mussolini, za Francii Édouard Daladier a za Velkou Británií Neville Chamberlain. Českoslovenští zástupci čekali na jejich rozhodnutí v hotelu Regina. Zástupci velmocí podepsali dohodu krátce po půlnoci 30. září 1938. Zprávu o výsledcích měly předat československým zástupcům britská a francouzská delegace, které tak učinily v půl druhé ráno. Zástupcům oznámily, že se žádná odpověď československé vlády neočekává, musejí dohodu pouze přijmout. Československá vláda se sešla dopoledne téhož dne a poté ještě v odpoledních hodinách společně s prezidentem Benešem, a rozhodla se dohodu přijmout. Rozhodnutí sdělil Victoru de Lacroixovi jakožto francouzskému vyslanci a Basilu Newtonovi, britskému vyslanci, ministr Kamil Krofta.⁵

Jaroslav Cesar ve své knize k přijetí mnichovského diktátu konstatoval: „Rozhodnutí vlády o odstoupení pohraničí bylo ovšem v rozporu s ústavou, neboť o těchto záležitostech měl právo rozhodovat jedině parlament [...] i z hlediska mezinárodního práva byl mnichovský diktát neplatný.“⁶ Podle mnichovské dohody mělo Československo odstoupit území, které obývalo více než 50 % Němců. Dohoda stanovovala pět záborových pásem, jež německá armáda obsazovala od 1. do 10. října 1938. Přijetím mnichovského diktátu skončila první republika. Dále mnichovská dohoda ve svém čtvrtém bodě stanovila čtyři územní úseky, které měly být během prvních deseti dní měsíce října obsazeny německou armádou. První územní úsek měla armáda obsadit v prvních dvou dnech, druhý úsek 2. a 3. října, třetí od 3. do 5. října a

³ KUKLÍK, Jan, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011, s. 34–51.

⁴ KVAČEK, Robert, *Poslední den. Mnichov-Praha, konec září 1938*, Praha 2011, s. 70–71.

⁵ PACNER, Karel, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 2012, s. 169–173.

⁶ CESAR, Jaroslav, *Mnichov 1938*, Praha 1978, s. 151.

poslední čtvrtý 6. a 7. října. Pátý úsek měla vytyčit mezinárodní komise a německá armáda ho měla zabrat do 10. října.⁷

V důsledku přijetí mnichovské dohody a následně výsledků vídeňské arbitráže z 2. listopadu muselo Československo odstoupit více než 41 000 km² ve prospěch Německa a Maďarska. Na tomto území se nacházelo více než 4 miliony obyvatel. Přesto zůstalo na území republiky více než 200 000 sudetských Němců a 100 000 Maďarů. Došlo také k zabránění slovenské Petržalky a Děvína u Bratislavy maďarskou armádou a osmi českých obcí na Chodsku s 8000 obyvateli. Ve prospěch Polska přišlo Československo o území Těšínska. V důsledku těchto ztrát se nemohla republika téměř bránit proti případným útokům cizího státu. Stejně tak zaznamenal velké škody průmysl, republika přišla přibližně o 40 % své průmyslové kapacity. Záborem přišlo Československo o téměř veškeré lokality na těžbu hnědého uhlí, podobné postihy zaznamenal sklářský, textilní, keramický a papírenský průmysl, narušena byla také železniční doprava.⁸ K podpisu nové definitivní hranice mezi Československem a Německou říší došlo 20. listopadu 1938. Své územní nároky vůči Československu nevznesla pouze Německá říše, ale také Polsko a Maďarsko. O polských požadavcích na oblast Těšínska, okresy Český Těšín a Frýštát jednala Syrového vláda 1. října a ještě téhož dne rozhodla souhlasit s těmito požadavky. Od následujícího dne do 11. října začala polská armáda obsazovat nově získaná území.⁹ Maďarské územní požadavky se skládaly z oblastí, jež maďarská menšina obývala většinově podle roku 1910, a celé Podkarpatské Rusi. O množství území, které mělo získat Maďarsko, rozhodovali ministři Německa a Itálie na konferenci ve Vídni. Joachim von Ribbentrop a Galeazzo Ciano určili, že Podkarpatská Rus zůstane i nadále součástí Československa, Maďarsko přesto získalo kromě oblastí obývaných maďarskou většinou také Košice, Užhorod a Muchačevo. Československo odstoupilo ve prospěch Maďarska 10 390 km² s více než 270 000 Čechoslováky. Vídeňská arbitráž se dotýkala také Podkarpatské Rusi, kde Maďarsko zabralo území o rozloze 1523 km² s více než 173 000 obyvatel. Stejně jako mnichovskou dohodu i vídeňskou arbitráž muselo Československo přijmout a z

⁷ KUKLÍK, s. 54–55.

⁸ TOMS, Jaroslav, *Od Mnichova po osvobození. Přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938–1945. Určení studujícím 3.–4. ročníku učitelství ZŠ, učitelství SŠ*, Plzeň 1994, s. 7–8.

⁹ GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Druhá republika. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004, s. 24–25.

hlediska mezinárodního práva tak byla taktéž neplatná. Obě smlouvy přijal pouze prezident a vláda, a nikoli parlament, který k tomu jako jediný měl oprávnění, navíc byly smlouvy přijaty pod tlakem. Na Podkarpatské Rusi nastolili Maďaři vojenskou správu, která trvala až do prosince 1938. Došlo k zákazu všech politických stran, výjimku tvořila pouze Sjednocená maďarská strana.¹⁰ Ústupky učinila Československá vláda i ve prospěch Polska, které si kladlo požadavky nejen ve prospěch Těšínska, ale také na území na Slovensku, konkrétně v oblasti Spiše a Oravy. Podle něj připadlo Polsku slovenské území s rozlohou 226 km² a s 4280 obyvateli.¹¹

Čtrnáct dní po podpisu mnichovské dohody odcestoval nově jmenovaný ministr zahraničních věcí dr. Fratišek Chvalkovský do Berlína na návštěvu k Hitlerovi. Chvalkovský se orientoval na Německou říši a zastával názor, podle něhož bylo potřeba vycházet se sousední říší za každou cenu a uskutečnit podle přání Berlína patřičné změny. Hitler a Ribbentrop mu vyčítali nedostatečné kroky Prahy a malé odlišení se od předmnichovské republiky. Navíc mu Hitler a Ribbentrop jasně sdělili, že pokud by měla být zajištěna životnost Československé republiky, musí stát co nejdříve splnit 21 požadavků ze strany Německé říše.¹² V knize *Druhá republika* autoři o Chvalkovského návštěvě u Hitlera napsali: „*A následovaly konkrétní požadavky [ze strany Hitlera] : zrušení spojeneckých svazků – především smlouvy se Sovětským svazem –, zákaz činnosti komunistů, omezování stavu armády, glajchšaltace tisku, omezení židovského vlivu v politickém a veřejném životě.*“¹³

Po mnichovské dohodě přicházelo ze zabraného území velké množství nejen českých rodin, ale také německých antifašistů. Češi se nejednou stali obětí útoků ze strany Němců. Tato přistěhovalecká vlna měla značný vliv na vnitrostátní situaci, jelikož příchozí ze Sudet většinou neměli nejen domov, ale ani práci, což znamenalo nárůst nezaměstnanosti. Vládním nařízením z 11. října se zakládaly také pracovní tábory, které svou činnost začaly již na konci října. Útvary měly sloužit ke snížení nezaměstnanosti a vykonávat potřebné práce pro stát.¹⁴

¹⁰ KÁRNÍK, Zdeněk, *Malé dějiny československé (1867–1939)*, Praha 2008, s. 378–381.

¹¹ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika*, s. 154–155.

¹² GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny země koruny české, Svazek XV.a 1938–1945*, Praha 2006, s. 50.

¹³ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika*, s. 152.

¹⁴ KÁRNÍK, s. 383–384.

Požadavky slovenských politických představitelů na vytvoření autonomie Slovenska tvořily jednu z hlavních otázek vnitrostátní politiky. Autonomistické tendence zastávala hlavně Hlinkova slovenská ľudová strana v čele s Andrejem Hlinkou a po jeho smrti Jozefem Tisou. O budoucím osudu Slovenska rozhodli jeho přední představitelé v Žilině ve dnech 5. – 6. října. Koalice ostatních slovenských stran přistoupila na návrh HSĽS o autonomii v celém rozsahu. Vláda jmenovala Jozefa Tisa ministrem pro správu Slovenska. Následně jmenovala ústřední vláda autonomní slovenskou vládu, jejímž předsedou se stal Jozef Tiso.¹⁵ Dne 7. října ústřední vláda jmenovala další čtyři ministry.¹⁶ Přijetí žilinské dohody ústřední vládou vyvolalo snahu o prosazení autonomistických požadavků také u zástupců Podkarpatské Rusi. Ve druhém vládním kabinetu armádního generála Jana Syrového zasedl jako představitel Podkarpatské Rusi Ivan Parkányi, který se stal 9. října také guvernérem Podkarpatské Rusi. Dne 11. října se moci na tomto území ujala autonomní vláda v čele s Andrejem Bródyem, což mělo za následek Parkányovu rezignaci.¹⁷ Dne 15. října se sešla česko-slovenská komise, jež jednala o ústavních změnách spojených s autonomií Slovenska. Zároveň proběhla jednání o autonomii Podkarpatské Rusi. Poslanecká sněmovna následně přijala 19. listopadu zákon o autonomii Slovenska ale i Karpatské Ukrajiny. Zákon o slovenské autonomii schválil 22. listopadu senát, a tak mohl být 23. listopadu včleněn do Sbírký zákonů, a tím vstoupil v platnost. Název státu se tím změnil na Česko-Slovensko. Zákon o autonomii Podkarpatské Rusi vstoupil v platnost až 16. prosince. Tím vznikla jakási konfederace tří částí státu.¹⁸

V knize *Druhá republika* autoři píší: „*Poměrně rychle přestalo fungovat stávající liberálně demokratické uspořádání. Mocenskopolitický systém, který jej garantoval, se zhroutil [...] zesilovaly útoky na princip dosavadního československého politického systému, na parlamentarismus a na politické strany.*“¹⁹ Relativně brzy vyvstala myšlenka rekonstruovat celý politický systém a zjednodušit politické spektrum. Tato přestavba ale znamenala odklon od dosavadního liberálně demokratického uspořádání k autoritativní demokracii. „[...] *idea autoritativní*

¹⁵ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika*, s. 73–77.

¹⁶ Nově jmenovanými ministry se stali Ferdinand Ďurčanský, Matúš Čermák, Pavol Teplanský a Ján Lichner.

¹⁷ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika*, s. 84.

¹⁸ KVAČEK, Robert, HEYDUK, Miloš, *Československý rok 1938*, Praha 2011, s. 164–165.

¹⁹ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika*, s. 36,39.

demokracie působila – v protikladu k dobově odmítanému ‚chaosu demokracie‘ – přitažlivě a brzy zdomácněla v politických úvahách představitelů řady politických stran a začalo ji propagovat i mnoho soudobých žurnalistů [...] právě v agrární straně nacházela značnou odezvu [autoritativí demokracie] a stala se jedním ze základních stavebních kamenů úsilí o přebudování politického života a vypracování nového programu budování státu [...]“.²⁰ Komunistická strana Československa (dále jen KSČ) musela po Mnichovu přejít do ilegality. První kroky k tomuto přechodu učinila již v prvním týdnu října, krátce na to – 9. listopadu – zastavila autonomní slovenská vláda činnost KSČ a na zbytku území došlo k zastavení činnosti 20. října. Spolu se zastavením činnosti proběhl také zákaz vydávání komunistického tisku. Další omezení demokracie představovalo přijetí vládního nařízení z 23. prosince. Toto nařízení nově upravovalo existenci, možnosti a podmínky vzniku a zániku politických stran a vláda díky němu mohla rozpustit politické strany, které svou existencí odporovaly státním zájmům a ohrožovaly státní bezpečnost. Zákaz KSČ z 27. prosince se vztahoval také na veškeré organizace spojené s touto stranou. Úzká skupina vedoucích představitelů okolo Klementa Gottwalda odcestovala na podzim do Moskvy, kde začala formovat zahraniční vedení KSČ.²¹ Navíc vláda zastavila činnost všem organizacím, ve kterých se projevoval silný komunistický vliv, jako například Levá fronta, Lidová kultura, Včela a jiné.²² Stejně tak vláda zastavila činnost hnutí Vlajky, stalo se tak 11. listopadu 1938. I její členové přešli do ilegality, přesto měla policie její členy i činnost po celou dobu druhé republiky pod kontrolou. Většina předních představitelů ilegální organizace byla ještě v roce 1938 zatčena. Pomnichovská aktivita Vlajky se zaměřovala hlavně na špionážní činnost a na pumové útoky, kterých spáchali celkem pět. Podrobnější informace existují hlavně o útoku na židovský hřbitov v Plzni 6. března 1939.²³

Na jednání 15. listopadu vytvořili zástupci šesti stran proklamaci o ustanovení nové strany – Strany národní jednoty (dále jen SNJ), načež muselo dojít ještě k rozpuštění všech stran. V tisku se následně 18. listopadu objevil článek *Národe český!* informující o rozhodnutí rozpustit Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, Československou stranu národně socialistickou, Československou

²⁰ GEBHART, KUKLÍK, *Velké dějiny zemí koruny české*, s. 46.

²¹ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika*, s. 109, 127–129.

²² HÁJEK, Miloš, *Od Mnichova k 15. březnu*, Praha 1959, s. 105.

²³ Více informací kapitola Obrana státu, armáda, okupace.

živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou, stranu Národní sjednocení, Československou stranu lidovou v Čechách a Národní ligu. Článek také přinesl informace o založení SNJ, do které však měli občané židovského původu zakázáno vstoupit.²⁴

Dne 11. prosince se konal ustavující sjezd nově vzniklé Národní strany pracujícího lidu (dále jen NSPL). Do strany vstoupili členové sociální demokracie a levé křídlo národních socialistů. Předsedou strany zvolili její členové Antonína Hampla, vedoucím tajemníkem pak Bohumila Laušmana. Od prosince 1938 strana vystupovala pod názvem Národní strana práce a spolu s ní se ustanovilo již v polovině října Národní hnutí pracující mládeže (dále jen NHPM), které mělo zaštitovat veškerou antifašistickou mládež. Spadali pod ní představitelé komunistického Svazu mladých, sociálně demokratické mládeže a mladých národních socialistů.²⁵

V listopadu museli kromě jiných problémů představitelé politického života řešit otázku vhodného kandidáta na uvolněné místo prezidenta republiky. Edvard Beneš ihned po své abdikaci 5. října 1938 odcestoval do Sezimova Ústí a poté 22. října odletěl do Anglie a následně do USA.²⁶ Jako nejvhodnější kandidát se ukázal JUDr. Emil Hácha, prezident Nejvyššího správního soudu. Tohoto kandidáta schvaloval jak Berlín, tak i Slovensko a Podkarpatská Rus. K volbě došlo 30. listopadu 1938 a téhož dne podaly všechny vlády Česko-Slovenska své demise, čímž mohlo dojít k zásadní personální, ale také mocenskopolitické přestavbě. Nový český kabinet, který jmenoval prezident 1. prosince 1938, vedl Rudolf Beran, předseda SNJ. Současně Hácha jmenoval pětičlenný kabinet Slovenské krajiny a dvoučlennou vládu Podkarpatské Rusi.²⁷

Dne 14. prosince předstoupila nová vláda Rudolfa Berana se svým programovým prohlášením. V něm mimo jiné premiér uvedl, že se „*vláda vzdává v nových podmínkách tradic liberální demokracie, celou proměnu politického systému bere vědomě do svých rukou a cílí k zavedení režimu autoritativní demokracie*“.²⁸ Dále

²⁴ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika*, s. 51–59.

²⁵ HÁJEK, s. 90–94.

²⁶ JOHN, Miloslav, KLIMENT, Charles K., NAKLÁDAL, Břetislav, *Březen 1939*, Praha 2004, s. 7–8.

²⁷ KVAČEK, HEYDUK, *Československý rok 1938*, s. 169–170.

²⁸ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika*, s. 103.

Beran mluvil například o zahraniční politice, která se jasně začala orietovat na dobré vztahy s Německou říší nebo o omezování demokratické svobody slova a pokračování v cenzurní praxi, které se zavádělo nařízením ze 17. září 1938. Beran se v projevu dotkl i vládního projektu „Národní pomoci“, jenž řešil situaci uprchlíků z pohraničí. Poroznost věnoval i vládnímu rozhodnutí propustit vdané ženy zaměstnané ve veřejných službách a penzionovat státní zaměstnance, kteří již měli nárok na odchod do penze.²⁹ Zmocňovací zákon vznikl 15. prosince 1938, měl platit po dobu dvou let a vláda jím získala pravomoc vydávat nařízení s účinností zákona. Stejně tak získal prezident republiky pravomoc po dobu dvou let měnit ústavu.

I po odstoupení pohraničí zůstalo v českých zemích nezanedbatelné množství Němců, jednalo se asi o 4 %, která žila většinou rozptýlena po celém území. Němci v nové republice hráli důležitou roli a Hitler potřeboval pro další vývoj, aby tito obyvatelé i nadále vyvíjeli pronacistickou a proříšskou aktivitu. Zlom v požadavcích Němců znamenala druhá návštěva ministra zahraničních věcí Františka Chvalkovského v Berlíně 21. ledna 1939. Následně došlo 26. ledna k podpisu dohody mezi československou a německou stranou v oblasti policie. Podle této dohody si měly strany vyměňovat informace ohledně komunismu, anarchismu, emigrace a jiných nebezpečných hnutí pro stát, načež 28. ledna došlo k oficiálnímu povolení činnosti NSDAP v Česko-Slovensku, navíc se mohl do republiky dovážet německý tisk a rozšiřovat Hitlerův *Mein Kampf*. Tato ochota ale německou menšinu neuspokojila, naopak vedla ještě k větším požadavkům na pražské vládě.³⁰

Nejpostiženější oblastí vnitropolitického života se stala kulturní, duchovní a školská sféra, kde nastal okamžitě po Mnichovu odklon od dosavadních vyznávaných národních dějinných hodnot. Došlo k nové interpretaci svatováclavské tradice a silnou pozici získala také římskokatolická církev. Vznikla živelná a spontánní nenávisť ke všemu nečeskému a podporována byla myšlenka malého, ale čistě slovanského státu. Zrodily se požadavky na počeštění jmen a příjmení, odstranění cizích názvů ulic, ale i již zdomácnělých výrazů. Jedním z hlavních rysů kultury se stala kritika a skandalizace první republiky, včetně jejího mravního a kulturního rozměru. Docházelo k četným atakům na představitele tehdejšího režimu, hlavním terčem těchto útoků se kromě obou

²⁹ KÁRNÍK, s. 392–393.

³⁰ KVAČEK, HEYDUK, *Československý rok 1938*, s. 175–178.

předchozích prezidentů stal také Karel Čapek. Ten nakonec 25. prosince 1938 zemřel, ale útoky na jeho osobu to nijak příliš zvlášť neoslabilo. Docházelo také k vydělování levicových umělců z kulturního dění. Charakteristickým prvkem kulturní druhé republiky byl vznik antisemitismu, který postihl například i filmovou hvězdu Hugo Haase. Vznik druhé republiky měl vliv i na školství, které mělo projít reformou ve smyslu zavedení národních a věřících škol. Do tříd na podzim přibyly kříže a školní čebnice měly projít revizí.³¹

Významnou roli v likvidaci zbytku státu sehrálo Slovensko a jeho separátní tendence představované HSLS. Krize spojená se Slovenskem vyvrcholila v březnu, kdy se Německo stalo hlavním iniciátorem vzniku samostatného Slovenska. Od ledna 1939 slovenská strana stupňovala své separatistické požadavky a na začátku března jednala s Německem, které chtělo pomocí jeho separatistických tendencí zlikvidovat i zbytek Česko-Slovenska. Česká ústřední vláda chtěla separaci zabránit, a tak v ranních hodinách 10. března pověřila generála Bedřicha Homolu, aby rozpustil Tisovu vládu, paralyzoval Hlinkovy gardy a vyhlásil nad Slovenskem stanné právo. Přední představitelé Slovenska byli zatčeni, nebo prchli do zahraničí. Sestavením autonomní vlády Praha pověřila Sidora, která rychle dosáhla zrušení všech opatření. Hitler si pro finální krok vybral Hlinkova nástupce Jozefa Tisu, který neodmítl pozvání do Berlína na 14. března 1939. Zde ho Hitler přivítal jako hlavu státu a předložil mu dvě možné varianty do budoucna. V první mělo být okamžitě vyhlášeno samostatné Slovensko, které Hitlera požádá o ochranu, ve druhé variantě zůstane Slovensko součástí stávajícího státu, načež Hitler slíbil, že Slovensko ponechá jeho osudu, což znamenalo okupaci Maďarskem. Tiso, který odmítl okamžitou odpověď, nechal svolat Slovenský sněm, který podle ústavy svolal prezident Hácha na 14. března. Během jednání sněm schválil zákon o založení státu a vláda podala demisi. Následně vznikla nová přetransformovaná vláda v čele opět s Tisou.³²

Na Podkarpatské Rusi nejprve Augustin Vološin deklaroval věrnost stávající republice, načež vyhlásil samostatný stát Karpatské Ukrajina a doufal, že situace dopadne jako v případě Slovenska. Následně ale začala zemi obsazovat Maďarská

³¹ GEBHART, KUKLÍK, *Druhá republika.*, s. 180–204.

³² JOHN, KLIMENT, NAKLÁDAL, *Březen 1939*, s. 111–118.

armáda a celou anexi zpečetilo její slavnostní vyhlášení 16. března v Budapešti a nad územím převzal správu regentský komisař.³³

Události posledních hodin druhé republiky popsal ve své práci Tomáš Pasák: „*V odpoledních hodinách 14. 3. 1939 odjel do Berlína dr. E. Hácha a Fr. Chvalkovský k jednání s Hitlerem, které se mělo týkat původně slovenské problematiky. V důsledku Góringovy [sic!] hrozby při jednání v noci na 15. 3. 1939 o bombardování Prahy podepsal dr. E. Hácha kapitulantské prohlášení, že vkládá osud českého národa do Hitlerových rukou. Výsledkem Háchovy cesty do Berlína byla nacistická okupace českých zemí.*“³⁴ I Hácha odmítl učinit okamžité rozhodnutí. Následně Chvalkovský telefonicky sdělil Praze, že od šesti hodin ráno dojde k obsazení zbývajícího českého území a kladl důraz na zabránění odporu české strany. Následně požádal telefonicky Hácha o odzbrojení české armády. Hitler následujícího dne přijal na pražském hradě prezidenta Háchu a vyhlásil výnosem zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Období druhé republiky tím skončilo.³⁵

³³ TOMS, *Od Mnichova po osvobození*, s. 15.

³⁴ PASÁK, Tomáš, *K historii českého fašismu. Český fašismus a jeho zhoubná politika v letech 1922–1945*, Praha 1985, s. 55.

³⁵ JOHN, KLIMENT, NAKLÁDAL, *Březen 1939*, s. 185–196.

3. Politický život v Plzni za druhé republiky

Do politického života Plzně za druhé republiky promluvily celorepublikové události více než kdekoli jinde. Do té doby poklidná situace ve městě začala slučováním stran a vyvrcholila politickým bojem o starostenské křeslo.

Hraničářská manifestace proběhla 4. září a sklídila značný ohlas a úspěch.³⁶ Akci pořádala Národní jednota pošumavská a dorazilo na ni okolo 50 000 osob. V průvodu vedle sebe šli příslušníci Sokola, Dělnických tělovýchovných jednot (dále jen DTJ), legionářů a dalších organizací. Na závěr promluvil k přítomným starosta města Luděk Pik,³⁷ po něm následoval projev předsedy Senátu Národního shromáždění Františka Soukupa.³⁸ Dne 7. září se konaly v Plzni Jihoslovanské oslavy 15. narozenin jugoslávského krále Petra II. Na slavnost, jíž zorganizovala Československo-jugoslávská liga (dále jen ČSJL), odbor v Plzni, přijel zástupce československé vlády, ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy František Ježek, z Jugoslávie do Plzně přicestoval legační rada D. Dragutinović. Původně měla ale městská rada (dále jen MR) v plánu pozvat samotného ministerského předsedu dr. Milana Hodžu.³⁹ Ten měl nad celou akcí záštitu společně s dr. Vasilijem Protićem, vyslancem a zplnomocněným ministrem království Jugoslávie. Ministra Ježka uvítal na Hlavním náměstí⁴⁰ čestný vojenský oddíl a během příjezdu hrála na jeho počest státní hymna. Hosty přivítal starosta města Pik a u vchodu do radnice je krojovaná družina vítala podle tradice chlebem, solí a kyticí, poté si návštěvníci prohlédli budovu radnice a zapsali se do pamětní knihy. Následně navštívila delegace VI. Dělnickou, živnostenskou a hospodářskou výstavu (dále jen DŽHV), kde si prohlédla pavilony Škodových závodů (dále jen ŠZ) a města Plzně. Na počest D. Dragutinoviće zazněla ve 20 hodin v pavilonu Prazdroje jugoslávská a poté i československá hymna, následovalo uvítání a proslov dr.

³⁶ Srovnej kapitola Děti, mládež, školství.

³⁷ Luděk Pik se narodil roku 1876 a v politice začal působit již za Rakouska-Uherska. Od roku 1901 působil jako redaktor sociálnědemokratického listu *Nová doba*. V roce 1907 se stal poslancem Říšské rady a v této funkci zůstal až do zániku monarchie. Roku 1918 se stal starostou města Plzně. Po celou dobu své politické kariéry působil v čele sociální demokracie. V letech 1918–1920 zasedal v Revolučním Národním shromáždění a od roku 1920 v Národním shromáždění.

³⁸ BRICHTA, Vladimír, *Dějiny Plzně. Sv. 3, Od roku 1918 do roku 1948*, Plzeň 1981, s. 129.

³⁹ HOLEČEK, Vladislav, *Plzeň Jugoslavii*, Plzeň 1938, [s. p.].

⁴⁰ Dnešní Náměstí Republiky.

Jindřicha Čadíka, předsedy ČSJL odboru v Plzni, po kterém promluvil D. Dragutinoviče. Ve své řeči děkoval za uspořádání oslavy a možnost poznat Plzeň, načež začal rozvrh plzeňských umělců. Závěr programu patřil slavnostnímu ohňostroji a udělení vyznamenání sv. Sávy deseti členům plzeňského odboru ČSJL.⁴¹ Dne 12. září proběhl průvod 50 000 osob a 27 alegorických vozů k výročí 60 let založení Československá sociálně demokratická strana dělnická (dále jen ČSSDSD). Přihlížející mohli spatřit 487 státních a rudých vlajek, přičemž celý průvod trval 70 minut a vedl od Švehlova náměstí⁴² na Hlavní náměstí. Hlavní slovo měl předseda strany Antonín Hampl a průvod důrazně volal po rozhodné obraně republiky. Sešlosti se účastnilo i několik set příslušníků Německé sociálnědemokratické strany a zakončil ji ohňostroj.⁴³

Záříjové politické události našly v Plzni patřičnou odezvu. Na schůzi 19. září udělila MR starostovi města pravomoc k vykonávání všech nezbytností k ochraně města a obecního majetku.⁴⁴ Ještě předtím, 17. září, po vyhlášení výjimečného stavu, Plzeňané veřejně projevovali svou národní a politickou jednotu. Následně po uveřejnění kapitulace třetí Hodžovy vlády v pražském Radiojournalu vypukly v Plzni živelné demonstrace proti zamýšlené revizi hranic a proti zahraničnímu nátlaku. Demonstrace se uskutečnily na Hlavním náměstí, na náměstí dr. Václava Petáka,⁴⁵ před pomníkem Národního osvobození a na Jungmannově třídě.⁴⁶ Situaci se pokusili uklidnit někteří přední představitelé města svými proslovky k demonstrantům, načež neklid skončil po půlnoci.⁴⁷ Ještě předtím 21. září vypukly první demonstrace, když se ve večerních hodinách shromáždili někteří obyvatelé na Hlavním náměstí, jednalo se asi o 2000 osob. Odtud se vydaly směrem k Městské spořitelně, kde bydlelo vojsko. Následně občané zazpívali hymnu a přísahali věrnost republice. Průvod se poté přesunul okolo divadla na Petákovu náměstí. Údajně zde dav čítal již 5000 obyvatel. Došlo k dalším projevům a deklarování věrnosti republice. Nakonec se procesí přesunulo před ŠZ, zde mělo mít již

⁴¹ *Výroční zpráva o činnosti Česlo-slovensko-jihoslovenské ligy, odbor Plzeň v r. 1938*, Plzeň 1939, s. 9–10.

⁴² Dnešní Chodské náměstí.

⁴³ DOUŠA, Jaroslav a kol., *Dějiny Plzně v datech. Od prvních stop osídlení až po současnost*, Praha 2004, s. 295.

⁴⁴ Registratura 1880 – 1942, Archiv města Plzně (dále jen AMP), Následky opukace 1938, karton č. 1137.

⁴⁵ Dnešní náměstí T. G. Masaryka.

⁴⁶ Dnešní Americká ulice.

⁴⁷ DOUŠA, s. 296.

10 000 členů. Dav se zde rozdělil na dvě části a po půlnoci se občané rozešli úplně.⁴⁸ V den vyhlášení generální stávkou 22. září proběhly tedy veškeré akce v Plzni relativně klidně. Na shromážděních toho dne promluvili starosta města dr. Luděk Pik nebo jeho II. náměstek Matouš Mandl. Plzeňané pozitivně vítali hlavně zapojení plzeňských rodáků v nové úřednické vládě armádního generála Jana Syrového. Jednalo se o setrvávajícího ministra zahraničí Kamila Kroftu a nově jmenovaného Karla Dunovského ministra pošt a telegrafů a Engelberta Šuberta ministra školství a národní osvěty.⁴⁹ Dne 23. září se na Plzeň snesly letáky s provoláním nového předsedy vlády armádního generála Syrového, ve kterých žádal občany, aby „*stál každý na svém místě, vojáci ve zbrani, zemědělci u pluhu, dělníci v dílnách, úředníci v kancelářích*“.⁵⁰

Na schůzi zastupitelstva 26. září rozhodla MR v případě potřeby a nutnosti o uzavření některých plzeňských škol, jednak kvůli ochraně dětí, jednak za účelem využití takto uvolněných učitelů ve službách Civilní protiletectvé obrany (dále jen CPO).⁵¹ Dne 30. září vydala MR provolání k obyvatelům města Plzně, které je žádalo o zachování klidu a pořádku. MR publikovala provolání v *Úředních listech*. Začínalo slovy: „*Občané Velké Plzně! Rada a zastupitelstvo města Plzně pověřily nás úkolem, abychom v nejtěžších chvílích národa a státu vykonali vše, co žádá ochrana a zájem města [...]* Za klid a pořádek jsme odpovědni všichni a zejména zde v Plzni při zvláštním jejím postavení máme mimořádnou odpovědnost. Plzeň vždy zachovala klid a rovnováhu, musíme ji zachovati i dnes [...] Mezi námi musí vládnout jednota a žádný rozvrat [...].“⁵² Plzeň se o rozhodnutí vlády kapitulovat před rozhodnutím velmocenské čtyřky v Mnichově dozvěděla pomocí rozhlasu v 16:30 hodin, jako výraz smutku byly vyvěšeny smuteční prapory na veřejných budovách a radnici. Aby MR alespoň částečně uklidnila občany, vydala provolání, které vystihovala závěrečná věta: „*Musíme nyní chrániti budoucnost!*“⁵³

Původně měla plzeňská župa 14 politických okresů, z nichž šest zabrala Německá říše během první poloviny října úplně, z ostatních odtrhla některá území.

⁴⁸ PÁV, Jaroslav, *Boj KSČ na plzeňsku 1935–1938*, Plzeň 1976, s. 136.; LAŠTOVKA, Vojtěch, *Hrdinové protifašistického odboje*, Plzeň 1986, s. 29–30.

⁴⁹ BRICHTA, s. 133.

⁵⁰ Úřední list města Plzně, 19. 10. 1938, XVI/1, s. 274.

⁵¹ Tamtéž, 15. 10. 1938, XVI/20, s. 286.

⁵² Tamtéž, s. 287.

⁵³ DOUŠA, s. 297.

Ztráty vzniklé mnichovskou dohodou vyčíslil Vojtěch Laštovka následně: „*Dřívější plzeňská župa ztratila zábořem téměř polovinu svého území, na němž sídlilo kolem 50 000 Čechů. Československé celní úřady byly zřízeny v Plzni pod borskou trestnicí, za Bolevcem a u Vochova.*“⁵⁴ Obvod plzeňského krajského soudu se okupací zmenšil o celkem sedm soudních okresů (Hostouň, Poběžovice, Horšovský Týn, Stříbro, Stod, Touškov, Dobřany).⁵⁵

Po 1. říjnu začali Plzeň zaplavovat uprchlíci z odstoupeného území Říši. Jednalo se hlavně o státní zaměstnance a zaměstnance veřejných orgánů. Počátkem září se nacházelo v Plzni okolo 1200 uprchlíků, na počátku listopadu se oficiální čísla vyšplhala na 3126, podle odhadů ale dosahoval počet daleko vyššího čísla, asi okolo 5000.⁵⁶ Po vzniku druhé republiky 24. října MR projednávala opět otázku uprchlíků, kteří našli ochranu v Plzni. Neznámý dárcce poskytl částku 10 000 K na pomoc běžencům. Na schůzi se také jednalo o přechodném ubytování těchto lidí a MR přijala patřičná opatření, aby uprchlíci měli dostatečnou péči a bylo postaráno o ně i jejich rodiny. Uprchlíci byli ubytováni v sokolovně, v hotelu Rossia a v německé tělocvičně.⁵⁷

Město Plzeň se rozhodlo vyslat do Berlína, kde se jednalo o nových hranicích republiky, jako svého zástupce Františka Hlaváčka, ředitele plzeňského pivovaru Gambrinus, který odjel 12. října do Berlína a setrval zde až do 14. listopadu.⁵⁸ Do Berlína odcestoval kvůli zvěstem: „[...] *pracovníka předsednictva vlády JUDr. Františka Staška o tom, že se o možném záboru Plzně jednalo v berlínské delimitační komisi,*“ jak uvedl Vladimír Brichta.⁵⁹ Díky misi ředitele Hlaváčka v Berlíně se podařilo alespoň částečně začlenit plzeňské požadavky do připomínek delimitační komise ke stanovení konečné hranice s Německem, v nichž Plzeň žádala navrácení některých obcí ve svém okolí. Hlaváček během svého pobytu v Berlíně několikrát jednal s československými delegáty a o svém jednání informoval vedení Plzně prostřednictvím sedmi dopisů.⁶⁰ Město Plzeň odeslalo tři memoranda československým zástupcům

⁵⁴ LAŠTOVKA, Vojtěch, *Plzeň v boji proti fašismu. Stručné dějiny odboje Plzeňanů proti fašistickým okupantům 1938–1945*, Plzeň 1975, s. 21.

⁵⁵ Úřední list, 1. 11. 1938, XVI/21, s. 300.

⁵⁶ LAŠTOVKA, *Plzeň v boji proti fašismu*, s. 22.

⁵⁷ Úřední list, 15. 11. 1938, XVI/22, s. 306–9.; Srovnej kapitola Obrana státu, armáda, okupace.

⁵⁸ LAŠTOVKA, *Plzeň v boji proti fašismu*, s. 18.

⁵⁹ BRICHTA, s. 235.

⁶⁰ LAŠTOVKA Vojtěch, *Vytyčení západočeské státní hranice pomnichovské republiky*. In:

do Berlína, v nichž upozorňovalo na majetek města nacházející se v zabrané zóně. Dále žádal starosta města Pik o vyjmutí některých obcí nedaleko Plzně ze záboru. V jednom z memorand upozorňovala MR Františka Hlaváčka na protičeský teror v zabraných územích, při němž došlo k vyhnání asi 400 českých rodin.⁶¹ V prvním memorandu ze 4. října požadovalo město ustanovení nové hranice tak, aby se zachovala rekreační oblast v okolí Železné Rudy. Oblast neměla být zabrána kvůli malým skupinkám Němců, které se nacházely na tomto území rozptýleny do několika osad. Dále memorandum požadovalo uvolnění Západočeských elektráren, jejichž ztráta znamenala hlavně pro Plzeň nenahraditelné škody. Druhé memorandum sepsané 6. října požadovalo navrácení majetku Západočeského báňského akciového spolku. Třetí memorandum vytvořila MR o dva dny později a žádala v něm o vyjmutí Stříbrska a Horšovskotýnska, případně provedení plebiscitu na těchto územích.⁶²

Období druhé republiky je typické pro své počínající nedemokratické tendence, mezi které patřily redukce spektra do té doby fungujících politických stran, případně zakazování nebo rušení politických stran. Proto krátce po Mnichovu, během října, začali komunisté budovat svou ilegální organizaci, jelikož situace nasvědčovala tomu, že do budoucna strana podlehne zákazu. V říjnu 1938 tedy vzniklo první ilegální krajské vedení KSČ v Plzni pod vedením poslance Oto Synka. Spolupracoval s ním dále Václav Volf, který se staral o tisk, Jaroslav Heřman, jenž měl na starost organizační záležitosti, a Matylda Synková. Strana vydávala i ilegální listy *Dělník*⁶³ a *Jiskra (Rokycany)*.⁶⁴ Počínaje 18. únorem 1939 začalo v Plzni zatýkání příslušníků podzemní organizace KSČ, jež proběhlo nejprve v Domažlicích a následně i v Praze. Celkem v Plzni policisté zatkli 11 příslušníků této ilegální organizace. V září 1939 nad nimi soud vynesl podmíněčné tresty, čímž došlo k prvnímu rozbití ilegálního vedení KSČ. Policie zatkla z plzeňských představitelů Otu Synka, Matyldu Synkovou, Jaroslava Heřmana, Libuši Skalickou, Karla Vlčka, Jaroslava Heřmana, Františka Krásného a další.⁶⁵ Policejní ředitelství v Plzni vydalo 29. prosince vyhlášku, kterou

BĚLOHLÁVEK, Miloslav (ed.), *Minulost Západočeského kraje*, Plzeň 1970, s. 38–44.

⁶¹ LAŠTOVKA, *Plzeň v boji proti fašismu*, s. 19.

⁶² LAŠTOVKA, *Výtyčení západočeské státní hranice*, s. 40.

⁶³ První číslo deníku vyšlo 10. listopadu 1938, mělo formu dvoustránkového listu. Deník vycházel jednou týdně.

⁶⁴ LAŠTOVKA, *Boj pracujících lidu plzeňska proti fašistickým okupantům*, Plzeň 1959, s. 12–15.

⁶⁵ DOUŠA, s. 303.

zakazovalo rozšiřování tiskopisů KSČ. Porušení této vyhlášky se trestalo vězením do šesti měsíců nebo pokutou do 50 000 K.⁶⁶ Ještě předtím 28. prosince vyšla vyhláška o zabavení majetku zrušené KSČ. Zabaven měl být veškerý movitý i nemovitý majetek nacházející se v plzeňském policejním obvodu.⁶⁷ Na své schůzi 2. ledna 1939 vzala MR na vědomí rozhodnutí okresního úřadu o zbavení funkcí členů městského zastupitelstva a obecních komisí z rozpuštěné KSČ. Celkem se jednalo o tři členy městského zastupitelstva a jednoho člena MR. Dne 9. ledna MR řešila tato uprázdněná místa v městském zastupitelstvu.⁶⁸ Volná místa po třech komunistických členech plzeňského zastupitelstva obsadili zástupci SNJ Jaroslav Kodet, Jan Roubíček a Rudolf Fiala. Do MR z nich vstoupil Jan Roubíček.⁶⁹

Od druhé poloviny října probíhala četná jednání o zjednodušení politických stran, přičemž 25. října v Praze členové ČSSDSD odsouhlasili transformaci své strany a vystoupení z Internacionály. Za účelem přestavby strany vznikla komise, v jejímž čele stanul Antonín Hampl. Následně probíhaly od 28. října v tisku výzvy ke vstupu do nově budované NSPL. Celá přeměna vyvrcholila 3. listopadu, kdy na mimořádné schůzi ČSSDSD členstvo předložilo ke schválení návrh na likvidaci strany, zároveň nová NSPL vznikla v polovině listopadu a tento název nesla až do konce listopadu, kdy se přejmenovala na Národní stranu práce (dále jen NSP).⁷⁰

Dne 17. listopadu se rušily politické strany, jejichž členové vstoupili do jednotné SNJ. ČSSDSD také úřady zrušila, její členové však vytvořili do NSPL.⁷¹ Plzeňští pravicoví poslanci zvolení do Národního shromáždění přešli do klubů SNJ. Plzeňští poslanci za Československou stranu národně socialistickou již tak jednotní nebyli. Někteří přešli do klubu NSPL, jiní do klubu SNJ.⁷² Dne 5. prosince se konala první schůze SNJ v Měšťanské besedě. Na této ustavující schůzi zvolili členové předsedu výkonného výboru strany, kterým se stal senátor Karel Rušavý a předsedou strany zvolili Františka Machníka. První schůzka SNJ se konala 5. ledna 1939, jednalo se o

⁶⁶ Západočeský večerník. Nezávislý list národní, 31. 12. 1938, MCMXXXVIII/118, s. 2.

⁶⁷ Nová doba. Orgán lidu pracujících, 29. 12. 1938, XLIV/361, s. 1.

⁶⁸ Úřední list, 15. 1. 1939, XVII/2, s. 27–8.; Tamtéž, 1. 2. 1939, XVII/3, s. 34.

⁶⁹ Západočeský večerník, 12. 1. 1939, MCMXXXIX/5, s. 3.

⁷⁰ Nová doba, 4. 11. 1938, XLIV/306, s. 1.

⁷¹ Úřední list, 1. 12. 1938, XVI/23, s. 320.

⁷² ŘEHÁČEK, Karel, *Plzeň v Národním shromáždění v letech 1918–1939. Portréty plzeňských poslanců a senátorů*, Plzeň 2012, s. 53.

informativní setkání, na kterém promluvil Karel Rušavý. Členové SNJ měli účast na zasedání povinnou.⁷³

Po vzoru Prahy vznikla v listopadu také v Plzni Mladá národní jednota (dále jen MNJ), která sdružovala všechnu mládež dosavadních politických stran. Volba vedení plzeňské pobočky MNJ proběhla 26. listopadu, v dalších dnech složilo slib věrnosti panu Hrabíkovi jakožto představiteli pražské organizace. Do čela této plzeňské MNJ zvolili členové Karla Řeřichu, místopředsedou se stal J. Egermajer. Mezi hlavní body programu MNJ patřily požadavky uzákonění minimální mzdy, práva na práci a povinnost pracovat.⁷⁴ Dne 2. února se konala v Měšťanské besedě velká manifestace MNJ, které se účastnilo přibližně 1500 mladých lidí. Jako první promluvil předseda MNJ Řeřicha, po něm zaznělo ještě několik referátů. Všechny projevy jasně deklarovaly podporu Beranově vládě a různým opatřením. Na závěr zazněla státní hymna.⁷⁵ Stejně jako SNJ měla svou mládežnickou platformu, vzniklo také v první polovině prosince NHPM, spadající pod NSP. K 1. lednu roku 1939 zanikala ČSSDSD, její dva plzeňští funkcionáři se již dříve stali členy NSP.⁷⁶

Na konci roku 1938 došlo na plzeňské radnici a v celém kraji k politickým přesunům, jež si vyžádala doba. V čele pravicové SNJ stanul bývalý ministr národní obrany a poslanec agrární strany František Machník. Do čela NSP se na místo Ludřka Pika dostal jeho dlouholetý sok, poslanec Antonín Remeš.⁷⁷ Navíc SNJ požadovala, jelikož měla nad NSP převahu v počtu hlasů v poměru 38:20, aby bylo místo plzeňského starosty poskytnuto většímu bloku, tedy SNJ. Na městské schůzi 14. listopadu proto oznámil starosta města Luděk Pik nástup na dovolenou v Dobříši od začátku následujícího měsíce. Tuto dovolenou na zotavení starosty nařídil lékař. Jeho rezignační dopis přijala MR na své schůzi 5. prosince a následně rezignaci schválila o týden později 12. prosince.⁷⁸ Luděk Pik stál v čele Plzně téměř dvacet let, nakonec se však stal nepohodlným nejen pro opozici, ale i pro své spolupracovníky. Při rozdělování pozic se s ním nepočítalo, od února 1939 již nebyl ani majitelem periodika *Nová doba*.

⁷³ Úřední list, 15. 12. 1938, XVI/24, s. 334.; Západočeský večerník, 5. 1. 1939, MCMXXXIX/2, s. 4.

⁷⁴ Český směr, 22. 10. 1938, XXXX/42, s. 4.

⁷⁵ Západočeský večerník, 4. 2. 1939, MCMXXXIX/15, s. 1.

⁷⁶ DOUŠA, s. 302.

⁷⁷ LAŠTOVKA, *Plzeň v boji proti fašismu*, s. 23.

⁷⁸ Nová doba, 6. 12. 1938, XLIV/338, s. 2.

Nakonec během okupace došlo mezi ním a sociální demokracií k naprostému odcizení.⁷⁹ Dne 2. ledna 1939 vyslovil Okresní úřad v Plzni souhlas s rezignací Ludřka Pika na post starosty. Funkci odstoupivšího starosty vykonávali do zvolení nového dosavadní první a druhý náměstek, tedy dr. Augustin Šíp a dr. Matouš Mandl.⁸⁰

Dne 19. listopadu informoval okresní úřad v Plzni občany, kterých se týkalo stěhování z nebo do obsazeného území. Česká a německá strana se dohodly na podmínkách, které dovolovaly stěhování nábytku a jež tisk toho dne zveřejnil. Žadatelé si mohli po kladně vyřízené žádosti odstěhovat bytové zařízení, ale pokud komise shledala žadatele problémovým, stanovila mu zástupce, jenž nábytek musel odstěhovat.⁸¹ Dne 27. listopadu navštívil Plzeň předseda parlamentního klubu nacionálně socialistických poslanců a senátorů Ernst Kundt, který měl za úkol založit zde pobočku „německého“ pracovního úřadu v Plzni,⁸² který začal vykonávat svou činnost od 1. prosince 1938.

Na schůzi 28. listopadu MR projednávala zaslání blahopřejného projevu jménem obyvatel města Plzně nově zvolenému prezidentovi republiky dr. Emilu Háchovi. Této schůzi naposled předsedal jako plzeňský starosta Luděk Pik. Dne 30. listopadu MR tento telegram zaslala. Následně ho otiskl *Úřední list*: „*Dnešní Vaše volba k vysokému úřadu presidenta republiky je prvním paprskem radosti po tragických týdnech, které jsme prožili. Rada města Plzně tlumočí Vám jménem všeho obyvatelstva uctivé blahopřání a slib hluboké oddanosti.*“⁸³ V den volby prezidenta vysely na veřejných budovách v Plzni, ale i na některých soukromých domech prapory a obyvatelé sledovali celý průběh volby.⁸⁴

Po oznámení rezignace Ludřka Pika nastal mocenský boj mezi jeho dvěma náměstky – dr. Augustem Šípem a dr. Matoušem Mandlem. Oba za sebou měli jistou část plzeňské politické scény. Za Šípem stáli národní socialisté, Mandla zase podporovaly občanské strany. Situaci se snažil alespoň částečně urovnat nejvyšší městský úředník JUDr.

⁷⁹ LAŠTOVKA, *Plzeň v boji proti fašismu*, s. 24.

⁸⁰ DOUŠA, s. 302.

⁸¹ *Úřední list*, 1. 12. 1938, XVI/23, s. 326.

⁸² Německý název Deutsches Arbeitsamt für Liquidation und Reorganization in der Tschechoslowakischen Republik, Gebietstelle Pilsen.

⁸³ *Úřední list*, 15. 12. 1938, XVI/24, s. 330.

⁸⁴ *Západočeský večerník*, 29. 11. 1938, MCMXXXVIII/4, s. 2.

František Kříž.⁸⁵ Ten dodnes patří k nedoceneným občanům Plzně, přestože jako městský úředník spolupracoval za svou kariéru se třemi starosty města a spravoval městské záležitosti téměř 40 let. Od roku 1926 stál jako ředitel v čele správního oddělení městské správy a od roku 1933 vedl i finanční oddělení, stal se nejvyšším městským úředníkem. Tuto funkci vykonával až do února 1939, kdy se stal zástupcem vládního komisaře Petra Němejce. Dne 2. září 1939 ho zatkli nacisté a odvěkli do Buchenwaldu, odkud ho propustili 8. března 1941.⁸⁶ Po odstoupení Ludka Pika z postu starosty města nebylo vedení SNJ schopné se až do února 1939 shodnout na vhodném kandidátovi na tuto funkci. Nakonec se ale členové dohodli na dosavadním prvním náměstkovi starosty dr. Augustu Šípovi. Mezitím ale Zemský úřad v Praze rozpustil výnosem č. 259/1, odd. 1 z 18. února 1939 obecní zastupitelstva a 23. února jmenoval prozatímní správou obce dosavadního okresního hejtmana v Sušici Petra Němejce, který se ujal úřadu 25. února. První den ve své nové funkci jmenoval Petr Němejc JUDr. Františka Kříže dočasně svým zástupcem a zároveň ho pověřil podepisováním svým jménem běžné listiny.⁸⁷

V půl čtvrté ráno 15. března informovalo Ministerstvo vnitra Policejní ředitelství v Plzni o plánovaném obsazení republiky. Okresní úřad proto nechal během noci vytisknout vyhlášky, které informovaly občany o nadcházejících událostech.⁸⁸ Velení říšskoněmeckého vojska obsadilo Plzeň již v ranních hodinách 15. března 1939. V Plzni Němci zřídili plzeňský oberlandrát, do jehož obvodu patřily okresy Plzeň, Rokycany, Kralovice, Přeštice a Hořovice. Zpočátku Němci ponechali správu města prozatímnímu vládnímu komisaři Petru Němejcovi.⁸⁹ V důsledku obsazení města muselo jeho vedení vyklidit určité kanceláře a místnosti na městské radnici, do kterých se následně přemístily německé orgány vojenské správy a policie.⁹⁰ Fiaskem skončil pokus o ustavení plzeňské filiálky Českého národního výboru. Tento pokus o uchopení moci se

⁸⁵ JUDr. František Kříž 1880–1962, AMP, Paměti. Starostové, městské zastupitelstvo, práce na poli sociálním, cizinecký ruch, karton č. 5C158.

⁸⁶ ŘEHÁČEK, Karel, *Plzeňské události let 1900–1939 v pamětech JUDr. Františka Kříže*. In: BĚLOHLÁVEK, Miloslav (ed.), *Minulost Západočeského kraje*, Plzeň 2004, s. 271.

⁸⁷ Nová doba, 25. 2. 1939, XLV/56, s. 3.; JUDr. František Kříž 1880–1962, AMP, Paměti. Rodinné věci, Č. Budějovice, Plzeň, Škodovka, obecní ústava, plzeňská radnice, úřady, ústavy, podniky a fondy města Plzně, úřadování, složení obecních sborů a jejich jednání, karton č. 5C157.

⁸⁸ DOUŠA, s. 306.

⁸⁹ ŠLAPÁKOVÁ, Nikola, *Právní postavení obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava, se zaměřením na české obyvatelstvo (region Plzeňsko)*, Bakalářská práce, Plzeň 2013, s. 19.

⁹⁰ Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 87.

uskutečnil v prvních dvou dnech německé okupace, tj. 15.–17. března. Přípravná schůze se sešla s vědomím a souhlasem vládního komisaře Petra Němejce 15. března ve večerních hodinách. Akce zůstala bez povšimnutí velení nacistické armády, i okupačních bezpečnostních složek. Výsledkem jednání byl jmenný seznam uchazečů o členství v novém orgánu. Většinové zastoupení vlajkařů a členů bývalé Národní obce fašistické se stalo nepřekonatelnou překážkou pro ostatní účastníky, v důsledku čehož celá akce ztroskotala.⁹¹

Český směr k nové situaci po březnových událostech napsal: „*Bylo by mylné se domnívati, že je Německo proti nám zaujato, že existuje proti nám nějaká zášť [...] Proti osmdesáti milionům nemůže se stavět deset milionů. Naučme se alespoň nyní počítati s danou, nezměnnou realitou [...] Rovněž nezapomeňme, že se záhy zbavíme Židů. Budeme míti příležitost nastoupit leckde na jejich místo.*“⁹² Krátce po obsazení vydal místní velitel německé armády vyhlášku, kterou zakazoval občanům Plzně vycházet z domu v době mezi 21. a 6. hodinou večerní. Dále se vyhláškou rušil všechny průvody, obyvatelstvo navíc muselo odevzdat veškeré zbraně.⁹³ Nařízení omezení vycházek v nočních hodinách vydal velitel dvojjazyčně, platila od 20., respektive od 22. března a zaváděla se pod osobní odpovědností starosty města, v případě Plzně pod odpovědností vládního komisaře Petra Němejce. Hostinská zařízení se tímto nařízením uzavírala ve 20 hodin.⁹⁴ Dne 17. března měla Plzeň již téměř normální vzhled. Obyvatelstvo dodrželo klid a vzorné chování, respektovalo vyhlášená nařízení. Až překvapivě rychle město zavedlo do ulic jízdu vpravo, začalo se i s přemísťováním tabulek se značkami. Německé vojsko se chovalo k Plzeňanům taktně. Dne 17. března převzal politické vedení plzeňského oberlandrátu říšskoněmecký vrchní zemský rada dr. Hans von Reinhardt.⁹⁵

V průběhu existence druhé republiky vyvstala k řešení židovská otázka. Židé začali pociťovat orientaci na politiku Německé říše a jejích diskriminačních zákonů. Rozhodnutí Advokátní komory v Praze z 5. února zbavovalo úřadu 15. března 37 „neárijských“ advokátů v Plzni možnosti vykonávat svou praxi. Advokátní komora

⁹¹ DOUŠA, s. 316–317.

⁹² *Český směr*, 25. 3. 1939, XXXXI/12, s. 4.

⁹³ *Nová doba*, 20. 3. 1939, XLV/79, s. 3.

⁹⁴ DOUŠA, s. 316.

⁹⁵ *Úřední list*, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 82.

rozhodla, že počet aktivně činných židovských právníků nesmí přesahovat 1,5 % všech členů komory.⁹⁶ Dne 21. března vydal dr. Vladimír Patočka, okresní hejtmán a vrchní rada politické správy, nařízení, podle kterého muselo být na všech neárijských obchodech v Plzni napsáno bílou barvou jméno vlastníka obchodu. Nařízení se dotýkalo 201 obchodů, které musely být označené nejpozději do 30. března 1939. Další označení nařídil Petr Němejc a proběhlo od 7. do 13. dubna. Tentokrát úředníci označili 181 prodejen.⁹⁷ Dne 29. března vydal šéf civilní správy vojenské skupině tři nařízení, podle kterých se zakazovalo kupovat nebo jinak nově disponovat s židovským majetkem, jenž byl v jejich držení. Nařízení se vztahovala i na situaci, kdy majetek patřil židovskému občanovi i jen z části. Šéf civilní správy mohl v odůvodněných případech udělit výjimku.⁹⁸

Během prvních dubnových dnů rozhodli členové SNJ a NSP o likvidaci svých stran. Všichni zástupci vstupovali do nově ustaveného Národního souručenství. Zároveň v tisku začala akce propagující vstup občanů do tohoto nového politického uskupení.⁹⁹ K 1. dubnu se zastavovala činnost SNJ, jejím likvidátorem v Plzni se stal 31. března krajský tajemník strany V. Zelenka. Likvidátorem NSP členové zvolili župního tajemníka V. Henžlíka.¹⁰⁰ Dne 5. dubna zaslal vládní komisař jménem všech obyvatel města blahopřejný telegram Konstantinu von Neurathovi, který v tento den nastoupil do svého úřadu říšského protektora v Čechách a na Moravě.¹⁰¹ Na blahopřejný telegram říšský protektor Neurath odpověděl zvláštním dopisem vládnímu komisaři Němejcovi.¹⁰² Dne 8. dubna vydal Hans von Reinhardt, šéf německé civilní správy, vyhlášku, podle které si pro svou osobu vyhrazoval právo schvalovat veškeré veřejné společenské akce. Vyhlášku Reinhardt publikoval prostřednictvím Okresního úřadu v Plzni a musel být o všech akcích informován minimálně deset dní před konáním. Ještě téhož dne 8. dubna vydal dr. Vladimír Patočka oběžník, ve kterém reagoval na toto právo. Dr. Patočka v něm žádal, aby žádosti o povolení občané předkládali písemně

⁹⁶ DOUŠA, s. 317.

⁹⁷ Registratura 1880 – 1942, AMP, Následky okupace 1938, karton č. 1137.

⁹⁸ Úřední list, 15. 4. 1939, XVII/8, s. 99.

⁹⁹ Nová doba, 2. 4. 1939, XLV/92, s. 2,3.

¹⁰⁰ Tamtéž, 7. 4. 1939, XLV/97, s. 3.

¹⁰¹ DOUŠA, s. 318.

¹⁰² Úřední list, 15. 4. 1939, XVII/8, s. 99.

nejméně 14 dní před konáním.¹⁰³ Politický život v Plzni během existence druhé republiky prodělal značné změny, ale nakonec se situace ustálila pod novým politickým vedením vládního komisaře Petra Němejce.

3.1. Jubilejní výstava

Šestá jubilejní dělnická, živnostenská a hospodářská výstava roku 1938 navazovala na tradici výstav od osmdesátých let 19. století a měla být podle dobového tisku holdem práce a byla „*dílem pracujícího lidu a je dána do služeb celého kraje. Je také největší oslavou republiky v jejím jubilejním roce a projevem velké tvůrčí síly demokracie.*“¹⁰⁴ DŽHV měla ukázat nové cíle Plzně a západních Čech a cesty k nim a měla vystihnout hospodářský, sociální a kulturní život západních Čech. *Nová doba* o výstavě napsala, že „*podává obraz bohatě rozvinutého hospodářství, který jde daleko nad obvyklý rámeček krajinných výstav.*“¹⁰⁵ DŽHV měla návštěvníkům představit a ukázat hospodářský a technický pokrok, kterého město a celý region v minulosti dosáhlo, dále kulturní úroveň a cizím návštěvníkům Plzeň jako takovou. Jubilejní výstava měla být obrazem všestranné činnosti a práce. Návštěvníkům měla ukázat novinky a speciálnosti nejen Plzně ale celého kraje a především prezentovat pokrok, kterého kraj dosáhl od konce války.¹⁰⁶

Dne 25. června zahájil DŽHV úvodní ceremoniál vztyčení vlajky, který se konal v deset hodin dopoledne v pavilonu Městského pivovaru Prazdroj. Během zahájení zazněla československá hymna. Hlavním bodem večerních zahajovacích oslav se stal slavnostní ohňostroj. Vstupné na večerní program činilo 2 Kč, přičemž 50 haléřů z každé vstupenky šlo na produktivní péči o nezaměstnané města Plzně.¹⁰⁷ DŽHV trvala celkem 92 dní, původně měla končit 11. září, ale nakonec ji MR prodloužila až do 28. září a celkem ji navštívilo 421 380 osob, z toho 19 380 neplaticích. Nejvíce návštěvníků přišlo na výstavu během prvních dvou dnů. DŽHV se nazývala jubilejní, ať už kvůli

¹⁰³ DOUŠA, s. 318.; Úřední list, 15. 4. 1939, XVII/8, s. 103.

¹⁰⁴ Nová doba, 9. 9. 1938, XLIV/250, s. 3.

¹⁰⁵ Tamtéž, 26. 7. 1938, XLIV/205, s. 3.

¹⁰⁶ LOUKOTA, Stanislav, *Dějiny Plzeňské banky 1910-1948. S přihlédnutím k hospodářskému vývoji Plzně, plzeňského průmyslu a peněžnictví*, Plzeň 2000, s. 84.

¹⁰⁷ *Jubilejní výstava 1938 v Plzni. 25. června až 11. září*, Plzeň 1938, s. 3.

blížícímu se 20. výročí vzniku republiky, nebo kvůli 60. výročí založení sociálně demokratické strany, která se na DŽHV majoritně podílela.¹⁰⁸ DŽHV navazovala na předchozí V. DŽHV, která se konala roku 1909 v Praze, předchozí čtyři výstavy proběhly v 19. století. Jednalo se o největší regionální výstavu od roku 1862 pořádanou v Plzni nebo v západních Čechách, přestože celkem do té doby proběhlo 323 podobných výstav. Podle dobového tisku měla být DŽHV: „*Obrazem regionálního pokroku za 20 let trvání republiky, že na ní má být vše, co je v kraji typického a nejlepšího ze všech oborů práce a výroby, z činnosti kulturní, hospodářské a práce veřejné.*“¹⁰⁹

Od uspořádání V. DŽHV v Praze starosta města Pik přemýšlel o uspořádání podobné výstavy také v Plzni, po vypuknutí světové války však tento plán odsunul. Po jejím skončení muselo nejprve město obnovit svou prosperitu, a proto se poprvé o konání DŽHV v Plzni jednalo až v roce 1934, kdy MR dala podnět k jejímu uspořádání. O dva roky později vznikly jednotlivé odborné komise a výstavní výbor, jehož předsedou se stal starosta města Pik.¹¹⁰ Protektorát nad celou akcí převzaly nejen MR v Plzni a okresní výbor v Plzni, ale také obchodní a živnostenská komora v Plzni. Nejen o plzeňské DŽHV informoval seznam Živnostensko-průmyslových výstav naplánovaných v Československé republice na rok 1938 nahlášené ministerstvu do konce února toho roku.¹¹¹

DŽHV propagovaly za tímto účelem již v roce 1937 vytvořené letáky a plakáty, stejně tak přinášely noviny jednotlivé zprávy o chystaném programu, i o již proběhlých akcích v rámci DŽHV. Informace mohli návštěvníci o výstavě získat i v rozhlasu, dokonce město vytvořilo i film, ve kterém poslanec Národního shromáždění, starosta Plzně Luděk Pik, zval občany celé republiky k návštěvě DŽHV. Tento film se promítal ve více než 300 kinech a dokonce ho mohli spatřit diváci i v Anglii.¹¹² Dne 25. září byl

¹⁰⁸ SALZ, Hanuš, *Letectví a město Plzeň, část 2., 1924/25 – 1939/40. Plzeňští letci doma i v zahraničí v míru i ve válce*, Plzeň 2007, s. 120.

¹⁰⁹ *Jubilejní výstava 1938*, s. 1–2.

¹¹⁰ KUTVIRT, Jiří, *Katalog VI. Dělnické, živnostenské a hospodářské výstavy v Plzni 1938. 25. června až 11. září 1938*, Plzeň 1938, s. 81–82.

¹¹¹ Obchodní a živnostenská komora v Plzni, Plzeň 1931–1940, Státní oblastní archiv Plzeň, Výstavy-všeobecné, karton č. 145.

¹¹² KUTVIRT, s. 81–83.

poslední den, kdy bylo možné navštívit DŽHV v Plzni. Definitivně se DŽHV uzavřela 28. září, kdy se konal tah výstavní loterie.¹¹³

DŽHV shlédlo mnoho významných předních politiků, mezi které patřili například 14. srpna ministr obchodu, průmyslu a živností Rudolf Mlčoch, následujícího dne ministr zahraničních věcí Kamil Krofta, 20. srpna ředitel Živnobanky Ing. Dvořák, následujícího dne předseda Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu Rudolf Beran a dalšího dne Ing. František Křížík. V rámci programu DŽHV se konal například ve dnech 13. až 15. srpna v Měšťanské besedě sjezd legionářských, tělovýchovných a branných spolků a korporací. Tato akce podpořila myšlenku rozhodné obrany československého státu.¹¹⁴ Dne 24. srpna navštívila DŽHV výprava pedagogů a odborníků na sociální otázky z Anglie. O dva dny později si ji prohlédla skupina techniků z Jugoslávie, Rumunska, Polska a Litvy.¹¹⁵ Dne 4. září proběhl v rámci DŽHV v půl osmé večer ohňostroj na uvítání hraničářů ze západních Čech. Stejný den proběhla jejich manifestace, které se účastnilo 50 000 osob. Tato manifestace skončila na Hlavním náměstí, kde promluvili Antonín Nádeník za Ústřední matici školskou, Luděk Pik jako představitel města, Bohumil Kranda za Národní jednotu pošumavskou a František Soukup za Senát Národního shromáždění. Jako symbol touhy po urovnání napjatých mezinárodních vtažů týkajících se pohraničí republiky a touhy po míru vzlétlo k nebi 2500 holubů a holubic.¹¹⁶ Celá Plzeň v tomto období žila DŽHV, účastnili se jí zahraniční hosté, politici s rodinami, významní občané celé republiky. Na výstavu pořádaly spolky hromadné zájezdy svých členů, velkou návštěvnost zaznamenala i z řad dětí a mládeže.

DŽHV zastupovala nejen plzeňský region, zahrnovala i další tři regiony – budějovický, pražský a chebský a diváci mohli navíc shlédnout i expozice státní.¹¹⁷ DŽHV se nerozprostírala jen ve 28 pavilonech, navíc se jednotlivá oddělení nacházela, jak o tom informoval katalog výstavy, i „v pěti školních budovách, v obou sálech

¹¹³ Nová doba, 25. 9. 1938, XLIV/266, s. 5.

¹¹⁴ DOUŠA, s. 295.

¹¹⁵ Úřední list, 15. 9. 1938, XVI/18, s. 265.

¹¹⁶ DOUŠA, s. 295.

¹¹⁷ Expozice ministerstva železnic, pošt, sociální péče, tělesné výchovy a zdraví, zemědělství a tabákové reže.

Společenského domu a v místnostech zahradní novostavby“.¹¹⁸ Expozice se rozkládaly na ploše přibližně 100 000 m² a celá akce se stala jakýmsi prologem k oslavám 20. výročí vzniku republiky.¹¹⁹ DŽHV se skládala z hlavního výstaviště, ve kterém se nacházelo oddělení průmyslu, obchodu a živností, oddělení hospodářské, samospráva a zábavní oddělení, budovy Společenského domu, škol, mezi něž patřily Obchodní akademie na náměstí dr. Václava Petáka, škola dr. Matouše Mandla na tomtéž náměstí, škola v Komenského ulici, a do této části expozice patřila i budova Československého Červeného kříže (dále jen ČČK). Jeden z největších pavilonů na DŽHV představoval exponáty ŠZ.¹²⁰ Další expozice na výstavě reprezentovaly Hornictví, Západočeské kaolínky, Výtvarné umění, Grafika, Západočeské elektrárny, Odborové hnutí, výše jmenovaný ČČK, expozice *Nová doba*, Poštovní známky a meziarší, Tělesná výchova a sport, Sociální a zdravotní expozice, Školská výstava, která se nacházela ve škole dr. Matouše Mandla, Lidové divadelnictví, Zemědělství, Hudební expozice a mnoho jiných. Na DŽHV si mohli návštěvníci prohlédnout i expozici Věznice pro muže v Plzni Borech, kde se nacházel velký model trestnice, dále se expozice věnovala vývoji vězeňství, nabízela k zhlédnutí umělecké práce trestanců a pohled do kobky Aloise Rašína.¹²¹ Výstavní výbor připravil pro návštěvníky s pořadovým číslem vstupu 15 000, 25 000, 50 000, 100 000, 150 000, 200 000, 250 000, 300 000, 350 000, 400 000, 450 000, 500 000 dary, které pocházely nejen od Výstavního výboru, ale i od ŠZ, Městského pivovaru a jiných firem.¹²² Expozice, jež se nacházely v budovách škol, musely skončit předčasně 15. srpna kvůli včasné úpravě prostor pro nadcházející školní rok.¹²³

¹¹⁸ *Jubilejní výstava 1938*, s. 1.

¹¹⁹ DOUŠA, s. 294.

¹²⁰ KUTVIRT, s. 95.

¹²¹ Tamtéž, s. 147.

¹²² *Jubilejní výstava 1938*, s. 5.

¹²³ KUTVIRT, s. 109.

3. Finance

Během prvních okupačních týdnů roku 1939 zaznamenaly plzeňské banky nápor za strany svých klientů. Finanční ústavy reagovaly na situaci omezením výplat jen do výše pěti procent z uložených vkladů, navíc klientem vybíraná částka nesměla přesáhnout 500 K týdně.¹²⁴

Na schůzi 19. září 1938 MR schválila rozpočet na rok 1939, který činil 69 195 268 Kč. Schodek se pro ten rok vyšplhal na 19 744 012 Kč, což znamenalo, že se oproti předchozímu roku 1938 celkově snížil o 4 354 013 Kč.¹²⁵ V důsledku politických změn se rozhodlo městské zastupitelstvo 10. října uložit přepracovat tento finanční plán, jenž měl být vypracován co nejdříve, aby ho mohla MR schválit ještě do konce listopadu. Kvůli politickým změnám připadaly v úvahu pouze návrhy co nejúspornější, zahrnující jen naprosté nezbytnosti.¹²⁶ Na MR 31. října jednalo zastupitelstvo o prvních návrzích úsporného rozpočtu města. Některé plány snižovaly rozpočtový schodek až na 3 732 775 K.¹²⁷ Na schůzi okresního výboru 16. prosince přijala rada za předsednictví dr. Vladimíra Patočky okresní finanční rozvrh pro následující rok, který však v důsledku politických změn musel projít úpravou. Na schůzi schválila rada ještě rozpočty pro okolní obce v celém okrese.¹²⁸ Dne 19. prosince přijala MR přepracovaný úsporný rozpočet na rok 1939. Následně se na něm 22. prosince usnesla i finanční komise.¹²⁹

Na bankovníctví se do značné míry podepisovala politická situace v roce 1938. Lidé ztráceli jistotu ve stálost trhu a ve větší míře vybírali své peníze. Odtržením sudetského pohraničí banky jako takové poznamenány nebyly. Vliv mělo odtržení na klienty banky, kteří měli četné styky s pohraniční oblastí, a tak řada obchodů skončila, nebo se v nové situaci jen těžko obnovovala.¹³⁰ Jak píše ve své knize Stanislav Loukota: „ [...] řádově [to bylo] jen několik desítek klientů, kteří se najednou stali klienty

¹²⁴ DOUŠA, s. 317.

¹²⁵ Český směr, 24. 9. 1938, XXXX/38, s. 2.

¹²⁶ Úřední list, 15. 10. 1938, XVI/20, s. 290.

¹²⁷ Český směr, 5. 11. 1938, XXXX/44, s. 6.

¹²⁸ Okresní věstník pro politický okres plzeňský, 8. 2. 1939, MCMXXXIX/1, s. 2.

¹²⁹ Úřední list, 1. 1. 1939, XVII/1, s. 12.

¹³⁰ LOUKOTA, s. 124.

*zahraničními, byť bydleli jen v Holýšově, v Dobřanech či Nýřanech. [...] Obsazení Sudet vyvolalo přirozenou reakci některých dlužníků-neplatili či nespláceli.*¹³¹

Dne 4. února 1939 zemřel zakladatel Plzeňské banky JUDr. Bernard Guldener, který pracoval více než 28 let jako její ředitel. Jednalo se o prvního předsedu správní rady Plzeňské banky.¹³² V posledních letech zastával Bernard Guldener funkci předsedy správní rady Měšťanského pivovaru a Plzeňského akciového pivovaru. Ve vedení plzeňské banky zůstal druhý zakládající člen dr. Matouš Mandl.¹³³ Stejně tak od 5. února 1939 zastával funkci místopředsedy Josef Hucl, jenž rovněž patřil mezi zakládající členy plzeňské banky a první její podílňiky, a který vykonával do té doby post prezidenta banky Slavia v Praze.¹³⁴ Z Výroční zprávy Plzeňské banky vydané k 28. valné hromadě, která se konala 27. března 1939, vyplývá, že jen díky nepatrným stykům se sudetským územím banku záříjové události příliš nezasáhly. Přesto samotnou Plzeň politické změny poznamenaly, a to hlavně v oblastech hospodářství, průmyslu, obchodu a živností.¹³⁵

O vzniku dalšího bankovního podniku poskytující v roce 1938 své služby plzeňským obyvatelům, Spořitelny města Plzně, začalo město uvažovat již v roce 1852 a ústav jako takový vznikl v roce 1857. Společnost zahájila svou činnost v lednu roku 1857 v přízemí budovy dnešní radnice. Když byl Luděk Pik zvolen v roce 1919 starostou města Plzně, stal se z titulu své funkce předsedou výboru Spořitelny města Plzně.¹³⁶ Tuto funkci zastával až do své rezignace na post starosty v prosinci 1938.¹³⁷

Na DŽHV měla v pavilonu Spořivosti svou expozici Občanská záložna v Plzni¹³⁸. Návštěvníci se v ní dozvěděli veškeré informace o vývoji záložny a expozice sklídila velký úspěch. V rámci pomoci státu odevzdala Občanská záložna do Jubilejního

¹³¹ Tamtéž, s. 135.

¹³² 28. výroční zpráva Plzeňské banky v Plzni za obchodní rok 1938, Plzeň, 1938, s. 9–11.

¹³³ LOUKOTA, s. 129.

¹³⁴ Tamtéž, s. 139.

¹³⁵ 28. výroční zpráva Plzeňské banky, s. 11.

¹³⁶ V současné budově na rohu Kopeckého sadů a Františkánské ulice se ústav nachází od roku 1889.

¹³⁷ LOUKOTA, s. 71.

¹³⁸ V roce 1862 proběhly první kroky k vzniku tohoto ústavu. Instituce plzeňské Občanské záložny poté vznikla 27. 4. 1863. Záložna postupně sídlila na několika provizorních adresách, například v Císařském domě. V roce 1904 zakoupila dvě starší stavby v Kopeckého sadech a po nezbytných úpravách přízemí sem byly v roce 1908 přemístěny kanceláře. Dnešní podoba budovy z roku 1928 je dílem architekta Františka Krásného.

fondu pro obranu státu 13. července 1938 částku 100 000 Kč a zakoupila krátkovlnný vysílač a přijímač pro CPO ve výši 15 000 Kč.¹³⁹ Řádná valná hromada tohoto ústavu za rok 1938 se uskutečnila 5. března 1939. Na programu mělo předsednictvo schválení účetní uzávěrky za předchozí rok stejně jako schválení zprávy o činnosti za rok 1938. Předseda záložny dr. Matouš Mandl připomněl na této valné hromadě výročí, které toho roku záložna slavila. Toho roku uběhlo 75 let od založení ústavu. K tomuto datu, jak informoval dr. Mandl, vydala záložna publikaci s názvem *Plzeň v letech šedesátých, vznik Občanské záložny a její vývoj*.¹⁴⁰ Post ředitele tohoto ústavu zastával Jiří Zykmond. O výročí 75 let od založení ústavu přinesl informace i tisk. V *Českém směru* se v první polovině prosince objevil článek *75 let Občanské záložny v Plzni*, který toto jubileum připomínal. Následující valná hromada proběhla 17. března 1940 a projednávaly se na ní výroční účty a účetní uzávěrky za rok 1939.¹⁴¹

Západočeská lidová záložna, která vznikla pro potřeby příslušníků Československé sociálně demokratické strany, sídlila ve spolkovém domě Peklo. Jejím prvním předsedou se stal v roce 1910 Gustav Habrman.¹⁴² Na 29. řádné valné hromadě 15. května 1939 vykonával ještě pozici předsedy bývalý starosta města Luděk Pik, prvním místopředsedou byl Antonín Remeš. Funkci předsedy na 30. řádné valné hromadě, která proběhla 6. května 1940, již vykonával právě Antonín Remeš. Na obou shromážděních projednávalo předsednictvo účetní uzávěrku za předchozí rok.¹⁴³

V pořadí osmá valná hromada Záložny majitelů domů a domků proběhla 19. února 1939 a zahájil ji předseda Václav Procházka. Na schůzi shromáždění projednávalo účetní bilanci za rok 1938. Předseda v zápisu z tohoto setkání zdůrazňoval, že ústav, i přes problematickou politickou situaci předchozího roku, události zvládl a postihly ho jen v malé míře. Následující valná hromada za rok 1939

¹³⁹ LÁBEK, Ladislav, *Plzeň v letech šedesátých, vznik Občanské záložny a její vývoj. K výročí 75letého trvání napsal Ladislav Lábek*, Plzeň 1938, s. 84.

¹⁴⁰ Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, AMP, Občanská záložna v Plzni, karton č. 28D69.; *Sedmdesátá výroční zpráva Občanské záložny v Plzni za rok 1938*, Plzeň 1939, [s. p.].

¹⁴¹ Český směr, 10. 12. 1938, XXXX/49, s. 6.; Okresní úřad Plzeň, Plzeň, AMP, Spořitelny a záložny 1937–1940, karton č. 885.

¹⁴² Spořitelny a záložny v Plzni 1853 – 1952, inventář fondu, AMP.

¹⁴³ Okresní úřad Plzeň, AMP, Spořitelny a záložny 1937–1940, karton č. 885.

proběhla 25. února 1940 a projednávala se na ní jako každý jiný rok účetní bilance z předchozího roku.¹⁴⁴

Lidová záložna v Plzni vznikla roku 1913 a její činnost byla úzce spojena s Československou stranou lidovou. Dne 16. dubna 1939 proběhla 18. řádná valná hromada Lidové záložny v Plzni, již zahájil její předseda Josef Chudáček. Na tomto shromáždění výbor schválil zprávu o provozu záložny za rok 1938. I přes politické události roku 1938 vykazovala záložna vzestup činnosti. Oproti předchozímu roku 1937 zaznamenala záložna přírůstek 658 760 K. Valná hromada pro následující rok se konala 29. dubna 1940.¹⁴⁵

Plzeňská záložna pro obchod a živnosti v Plzni měla složité začátky. První protokol schůze pochází z roku 1917. V roce 1924 se ustanovila Řemeslnická záložna, která svou činnost zahájila již o rok dřív. Roku 1928 pak došlo ke změně stanov a podnik se do budoucna stal Záložnou pro obchod, řemesla a živnosti v Plzni.¹⁴⁶ V pořadí 25. řádná valná hromada tohoto ústavu se konala 12. března 1939. Na této schůzi schválilo předsednictvo účetní bilanci za předchozí rok. Tato valná hromada měla být zároveň jubilejní, kvůli politickým událostem však předsednictvo od konání oslav ustoupilo. Valná hromada následujícího roku proběhla 17. března. Stejně jako v předchozích letech mělo předsednictvo hlavně schválit účetní uzávěrku za předchozí rok.¹⁴⁷

Z výroční zprávy Záložny při ŠZ vyplývá, že ústav během září 1938 musel spíše vyplácet vklady, než je přijímat, stejně jako ostatní peněžní ústavy v té době. Do konce roku se jí ale většina vybraných peněz opět vrátila. Funkci předsedy zastával Ing. V. Beneš. I přes záříjové události měl ústav vzestupnou tendenci činnosti.¹⁴⁸

K dalším finančním ústavům v Plzni patřila Okresní záložna hospodářská v Plzni, která vznikla roku 1885 za předsednictví Františka Schwarze.¹⁴⁹ Na schůzi

¹⁴⁴ Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, AMP, Občanská záložna v Plzni, karton č. 28D89.

¹⁴⁵ Okresní úřad Plzeň, AMP, Spořitelny a záložny 1937–1940, karton č. 885.

¹⁴⁶ Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, inventář fondu, AMP.

¹⁴⁷ Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, AMP, Plzeňská záložna pro obchod a živnosti v Plzni, karton č. 34C59.

¹⁴⁸ Okresní úřad Plzeň, AMP, Spořitelny a záložny 1937–1940, karton č. 885.

¹⁴⁹ Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, inventář fondu, AMP.

jejího předsednictva 22. prosince 1938 byl: „*Vysloven souhlas s přechodným otevřením oddělení pro podávání informací ve věci soupisu pohledávek, vkladů, [...] všem osobám, které mají bydliště v obcích sousedících těsně se zabraným územím.*“¹⁵⁰ Následně na schůzi 15. března předsednictvo schválilo výroční účty za rok 1938. Mezi další finanční ústavy poskytující peněžní služby občanům města Plzně patřily kempeličky. V Plzni jich v roce 1938 provozovalo svou činnost velké množství. Nacházely se hlavně v přilehlých obcích, které jsou dnes již součástí Plzně.

¹⁵⁰ Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, AMP, Okresní záložna hospodářská v Plzni, karton č. 34C133.

4. Hospodářství

4.1. Obecné záležitosti

Rok 1938 neznamenal pro Plzeň z hlediska hospodářství příliš velkou změnu. I přes záporné vlivy dosahovalo přibližně stejné úrovně jako předchozího roku.¹⁵¹ V druhé polovině září došlo v důsledku možného vypuknutí válečného konfliktu jednak k problémům v zásobování, jednak k pozvolnému nárůstu cen. Kvůli odchodu záložníků, který znamenal citelný odliv pracovních sil, nastaly komplikace s podzimní zemědělskou sklizní, a to hlavně na venkově.¹⁵² Uprchlíci z pohraničí, kterých se v Plzni přechodně nacházelo po odstoupení pohraničí asi 2000, pomohli se sklizení v té době stále ještě stojící úrody. Na vesnicích se navíc nacházelo nedostatečné množství tažné koňské síly, kterou vojáci zabrali v rámci všeobecné mobilizace. Podzimní sklizeň brambor v roce 1938 poznamenalo hned několik událostí, v důsledku kterých se ještě na konci října na některých místech úroda nacházela na polích. Množství zemědělců muselo během zářijové mobilizace odejít od práce, navíc armáda vzala i povozy a koně a k těmto faktorů se přidala ještě slintavka a kulhavka, které v té době vypukly u značného procenta dobytka. Situaci neusnadnila ani železniční doprava, jež byla na některých místech v důsledku záboru pohraničí přerušena a celé situaci nepomohlo, ale ještě zhoršilo deštivé podzimní počasí.¹⁵³

Dne 11. října se občané dozvěděli o novém vládním nařízení z 9. října, které omezovalo živnostenské a jiné výdělečné podnikání. Omezení se týkala jak svobodného podnikání, tak svobodných povolání jako advokacie nebo lékařství. Podle nařízení musel úřad povolit existenci veškerých ať již existujících nebo nově vzniklých podnikání. Příslušný úřad mohl svá rozhodnutí o povolení činnosti podmínit splněním určitých požadavků. Dokud živnostník toto povolení neobdržel, nesměl provozovat svou živnost. Souhlas úřadu musel být dán, i pokud do společnosti přistupoval nový společník.¹⁵⁴ Dne 4. listopadu začaly platit tyto zpřísněné předpisy, které měly zabránit obcházení nařízení o zakládání podniků. Kontrolovalo se, zda sídlo podniku odpovídá

¹⁵¹ LOUKOTA, s. 124.

¹⁵² DOUŠA, s. 297.

¹⁵³ Nová doba, 26. 10. 1938, XLIV/297, s. 3.

¹⁵⁴ Úřední list, 1. 11. 1938, XVI/21, s. 293.

skutečnému místu provozovny. Veškeré podniky, jež získaly povolení po 1. březnu 1938, musely projít přezkoumáním.¹⁵⁵

Na schůzi 14. listopadu zastupitelstvo schválilo návrh na zřízení pracovních útvarů. Mělo v plánu zřídit dvě až tři čety po 200 mužích. Tyto útvary měly pracovat, jak uvedl *Úřední list*, na „*všeobecně prospěšných úkonech a projektech podle připraveného programu*“.¹⁵⁶ V polovině prosince se konal první odvod k těmto útvarům. Celkem nastoupilo 300 nezaměstnaných mužů, z nichž první stovka stavěla silnici z Třemošné do Německé Břízy. Dalších 200 mužů poslalo město na práci na komunikacích do strakonického okresu. K odvodům město povolávalo většinou svobodné, nezaměstnané pomocné dělníky.¹⁵⁷

V důsledku přerušení dopravních spojů se zázemím Plzně kvůli okupaci a také kvůli nemocem dobytka nastal v Plzni nedostatek mléka. Díky aktivitě plzeňských orgánů povolilo zemské finanční ředitelství, aby doprava mléka z okupovaného území do Plzně probíhala bezcelně, čímž se alespoň částečně nedostatek podařilo vyřešit. Přesto nešlo zdražení mléka zabránit, stalo se tak 20. října 1938 o více jak 11 % z 1,50 K na 1,70 K.¹⁵⁸ Z důvodů rozšířené nákazy krav slintavkou a kulhalkou schválila MR výstrahu občanům, aby nekonzumovali tepelně nezpracované mléčné výrobky.¹⁵⁹ Problém nakažení slintavkou a kulhalkou u hovězího dobytka v době svého největšího rozmachu zasáhl jen v Plzni 800 kusů dobytka. Nemoc se ale podařilo hlavně díky energickému zásahů příslušných orgánů v únoru 1939 již téměř vyhubit. V Plzni měla nemoc relativně lehký průběh a zemřelo na ni jen okolo 3 % nakažených zvířat. Přesto měla ale nákaza velké hospodářské následky a to nejen v nedostatku mléka, jelikož nakažený dobytek jej nemohl poskytovat, ale také kvůli absenci dobytčího trhu, který měl velkou oblibu u obyvatel.¹⁶⁰

Dne 21. března 1939 se konala první stravovací akce pořádaná Národně socialistickou péčí pro blaho lidu¹⁶¹ při Německé národně socialistické straně dělnické

¹⁵⁵ Tamtéž, 15. 11. 1938, XVI/22, s. 317.

¹⁵⁶ Tamtéž, 1. 12. 1938, XVI/23, s. 318.

¹⁵⁷ Nová doba, 10. 12. 1938, XLIV/342, s. 3.

¹⁵⁸ Český směr, 22. 10. 1938, XXXX/43, s. 6.; Úřední list, 1. 11. 1938, XVI/21, s. 301.

¹⁵⁹ Úřední list, 15. 11. 1938, XVI/22, s. 306.

¹⁶⁰ Nová doba, 5. 2. 1939, XLV/36, s. 3.

¹⁶¹ Německý název úřadu Nationalsozialistische Volkswohlfahrt.

na rozkaz říšského vedení této strany. Akce se konala na území celého Protektorátu Čechy a Morava, v Plzni proběhla na pěti místech. Rozdalo se celkem 2000 porcí a největší zájem o akci zaznamenali pořadatelé v Jateční kolonii a na Doubravce. Na těchto výdejních místech se nedostalo jídla pro ještě asi 300 lidí. Proto do budoucna pořadatelé celou akci rozšířili.¹⁶² Roučka k tomu ve své knize uvedl: „*Jednou z prvních propagandistických akcí nových vládců v hnědých uniformách bylo pořádání tzv. národně socialistické péče, veřejného stravování zdarma pro strádající občany Plzně. V protektorátním tisku byly tyto akce maximálně propagované. První ‚Eintopfessen‘ se uskutečnil už 21. března 1939 na několika místech města, přesto Češi tuto možnost v drtivě většině zcela ignorovali.*“¹⁶³ Akce proběhla na Hlavním náměstí,¹⁶⁴ Štefánikově náměstí, Masarykově náměstí, na nádvoří Lidového domu na Skvrňanech a na Doubravce. Podle dobového tisku měla stravovací akce „*velký sociální význam a je dokladem přátelských úmyslů německých úřadů k českému lidu.*“¹⁶⁵ Na Hlavním náměstí začali Němci vydávat porce ještě před polednem a pro hustou polévku z rýže a hrachu s kousky telecího masa si přišly hlavně starší chudé ženy. Pokrm přiděloval německý kuchař za pomoci sociálních sester poslaných z Říše. Problém nastal při vydávání polévky na Doubravce, kam Němci vůbec nedorazili. Obyvatelé Plzně je zastavili ještě během cesty a Němci u Roháče veškeré porce rozdali. Na Doubravku přijely později pouze sestry, které oznámily, že jídlo je již rozdané, a aby se obyvatelé tedy dostavili další den, kdy jídla bude dostatek.¹⁶⁶

Následující den se konalo druhé bezplatné stravování sociálně potřebného obyvatelstva. O akci Oskara Blumenthala, mimořádného zmocněnce Národně socialistické péče o blaho lidu, se lidé dozvěděli den předem, tj. 21. března, v plzeňských denících nebo od vydavatelů jídla předchozího dne. Výdej jídla probíhal od 12 do 14 hodin na Hlavním náměstí, Masarykově náměstí, Štefánikově náměstí, ve Spolkovém domě Svornost na Doubravce a v Lidovém domě ve Skvrňanech. Strávníci

¹⁶² Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7. s. 87.

¹⁶³ ROUČKA, Zdeněk, *Plzeň pod hákovým křížem. Fotografie 1939–1945*, Plzeň 2003, [s. p.].

¹⁶⁴ Viz Obrazová příloha.

¹⁶⁵ Nová doba, 22. 3. 1939, XLV/81, s. 3.

¹⁶⁶ Tamtéž.

si museli donést své vlastní nádobí; Židé byli z celé akce samozřejmě vyloučeni. Celková suma vydaných porcí jídla se vyšplhala na tři miliony korun.¹⁶⁷

Lidé po březnových událostech začali ve velké míře z obavy z budoucího nedostatku vykupovat veškeré zboží denní potřeby. Vládní komisař na celou situaci reagoval vydáním vyhlášky, ve které informoval o horečném nakupování obyvatelstva. Sdělil, že nákupní horečka je zbytečná, a že jen zvyšuje napětí zmátek a neklid mezi obyvatelstvem.¹⁶⁸ Dne 19. března zveřejnil dobový tisk úřední zprávu o posunutí uzavírací hodiny pro hostince a kavárny na desátou hodinu večerní, tedy o dvě hodiny déle. Volně se mohly osoby pohybovat ve městě do 23:00, po této hodině museli mít občané potvrzení o potřebě pobytu na ulicích. Prodlouženou uzavírací dobu uvítali nejen hostinští, ale také plzeňské biografy, které opět mohly promítat svá představení podle běžného časového plánu.¹⁶⁹ Ve dnech 24. až 25. března se konal nábor pracovníků pro Německou říši. Najímání se konalo u okresního ústavu práce a lidé o něj projevíli značný zájem.¹⁷⁰ Náборы skončily až 28. srpna 1939.¹⁷¹

4.2. Trhy

Společenství trhovců, které se staralo o hospodářský život Plzně, vzniklo v roce 1922 a působilo na území soudního plzeňského okresu vyjma Starého Plzece, Koterova, Černic a Letkova. Paralelně se o hospodářství v Plzni staral i Ochranný a vzájemně se podporující spolek trhovců v Čechách se sídlem v Plzni. Oba tyto subjekty přešly v roce 1941 pod Hospodářskou skupinu ambulantních obchodních živností, která toho roku vznikla.¹⁷²

Po zabrání území došlo k zásobovacím potížím na posváčenském trhu, kam nedorazila část prodejců z okupovaného území, a začaly stoupat ceny potravin. Citelný

¹⁶⁷ DOUŠA, s. 305, 317.

¹⁶⁸ Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 82.

¹⁶⁹ Nová doba, 19. 3. 1939, XLV/79, s. 3.

¹⁷⁰ Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 87.

¹⁷¹ DOUŠA, s. 318.

¹⁷² Živnostenská společenstva a grémia v Plzni 1882–1952, inventář fondu, AMP.

nedostatek nabízeného zboží se projevil hlavně u másla, vajec drůbeže, tvarohu a mléka. Trh se konal 15. října a nedostavilo se na něj 40 hokýň a 10 producentek. Na trhu mohli občané koupit 3000 zabitých hus, tedy asi o 1000 méně než předchozího roku, a dalších 400 živých hus. Prodávající s mlékem získali jen výjimečně propustku ze zabraného pohraničí, tím tento obchod citelně utrpěl. Naopak se dostavilo oproti předchozímu trhu větší množství prodávajících sadařů, již alespoň někteří získali propustku z pohraničí. Nakupující měli o vystavované zboží nečekaně velký zájem.¹⁷³ Dne 5. listopadu se konal trh na Hlavním náměstí, kde podle dobového tisku prodávající nabízeli převážně zelí. Velký nedostatek zaznamenali kupující hlavně v nabídce zvěřiny a brambor. Absenci zajíců způsobil zábor pohraničního území, odkud se hlavně dováželi. Na trh se dostavily pouze čtyři vozy poskytující prodej brambor. Nedostatek brambor zapříčinil odchod zemědělců při mobilizaci a následné špatné počasí, při kterém nemohla být plodina vybrána z polí.¹⁷⁴

Přetrvávající zásobovací potíže zasáhly i následující výroční trh, kde však absenci prodejců z okupovaného území alespoň částečně kompenzovali noví prodejci, ceny produktů však i nadále stoupaly. Ve dnech 14. až 15. listopadu, kdy se konal tento trh, nedorazilo celkem 130 prodávajících z území záboru, jež se trhu obvykle účastnilo. Alespoň částečně je nahradilo 80 nových prodávajících. Nedostatek obchodníků se nejvíce projevil v nabídce skla a porcelánu.¹⁷⁵ Vánoční obchod dosahoval v roce 1938 nižších zisků než průměrně v předchozích letech. Větší odbyt zaznamenali pouze obchodníci s textiliemi a obuví, naopak pokles zaregistrovali hlavně prodávající s knihami, kde zisky poklesly o 40 %, a také prodej potravin klesl, hlavně cukroví, jenž se snížil až o 50 %. Tento pokles způsobilo jak zdražení životních potřeb, hlavně uhlí, tak velká zima, která toho roku udeřila. Jen ceny ryb oproti předchozímu roku poklesly.¹⁷⁶

K jednomu z pravidelných trhů, které se konaly v Plzni v období druhé republiky, patřil plodinový trh. Ten poprvé proběhl v roce 1922 v prostorách lidového sálu Měšťanské besedy. Po roce 1935 docházelo k postupnému omezování činnosti a po

¹⁷³ Nová doba, 16. 10. 1938, XLIV/287, s. 4.

¹⁷⁴ Tamtéž, 6. 11. 1938, XLIV/308, s. 8.

¹⁷⁵ Úřední list, 1. 12. 1938, XVI/23, s. 320.

¹⁷⁶ Tamtéž, 1. 1. 1939, XVII/1, s. 10.

roce 1937 trh fungoval již jen pro vnitřní potřeby členů. Funkci předsedy v letech 1938/39 zastával Jaromír Spěváček, velkostatkář, dále v předsednictvu zasedal například i František Hlaváček, ředitel Prvního akciového pivovaru v Plzni. Během roku 1938 nemohli svolat členové rady kvůli mimořádným poměrům žádnou schůzi. Následná valná hromada se konala až 3. června 1939.¹⁷⁷

Živnostenské výstavní trhy založilo roku 1926 17 plzeňských živnostníků, aby dvakrát za rok uspořádali jejich členové expozici ve formě vzorkového trhu svých výrobků, navíc měla organizace připravovat společné výstavy. Po skončení DŽHV získala společnost pro své působení nové prostory na místě konání DŽHV. Původně místo využívala jen provizorně po dobu výstavy, od podzimu 1938 se ale pozemek stal prioritním místem konání expozic.¹⁷⁸ Na jaře roku 1939 uskutečnily Živnostenské výstavní trhy jarní jarmark, kterého se účastnili pouze árijští prodávající, i přesto se ale hokynářů dostavilo dostatek. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava výstaviště zabralo německé vojsko a pavilony poničilo.¹⁷⁹

Postní jarmark, který proběhl 6. března 1939, patřil ke každoročně největším trhům v Plzni a konal se na čtyřech místech ve městě – Hlavním náměstí, Šafaříkových sadech, Kramářových sadech a Na poříčí. Pravidelně na tento trh přijížděli návštěvníci z celé republiky a značné zastoupení zde měli také trhovci ze Slovenska, které toho roku zastupovala však pouze jedna firma. Celkově poklesl zájem prodávajících asi o 10 %, přijelo tedy asi 1200 prodavačů. Návštěvnost roku 1939 značně poznamenalo deštivé počasí a také nižší finanční možnosti kupujících. Nedostatek zboží nenastal, podle dobového tisku bylo méně jen porcelánového zboží. V důsledku přetrvávajících problémů se slintavkou a kulhavkou, nemohl proběhnout hovězí trh, který patřil každý rok k tomu hlavnímu.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Plzeňský plodinový trh 1907–1946, AMP, Protokol o valných hromadách 1930–1935, 1939, karton č. 1254/2.

¹⁷⁸ Plzeňské výstavní trhy v Plzni 1926–1959, inventář fondu, AMP.

¹⁷⁹ Plzeňské výstavní trhy v Plzni 1926–1959, AMP, Zápis schůzí předsednictva a dozorné rady 1935–1948, karton č. 26E149.

¹⁸⁰ Úřední list, 15. 3. 1939, XVII/6, s. 73.

5.3. Pivovary

Dne 4. října 1842 slavnostně posvětil arciděkan Antonín Hlavan nový pivovar a následujícího dne začal sládek Josef Groll vařit první várku piva, která se poprvé podávala při Martinském plzeňském veletrhu v hostincích *U Bílé růže*, *U Zlatého orla* a *U Hanesů*.¹⁸¹ Tak vznikl první pivovar v Plzni, který v roce 1898, kdy byla zapsána ochranná známka Plzeňský Prazdroj, dovršil svůj úspěch a dnes tuto značku zná celý svět. V důsledku politických změn 23. listopadu 1938 podal rezignaci na místo člena správní rady bankovní ředitel židovského původu Rudolf Brunner a jeho funkci převzal místopředseda revizní rady Antonín Doubek.¹⁸² Kvůli židovskému původu došlo k personálním změnám také v zahraničních zastupitelstvích Měšťanského pivovaru.¹⁸³ Během let 1937–1939 prováděl podnik rekonstrukci elektrické ústředny a také došlo k vydláždění žulovými kostkami prostoru před pivovarem. Kvůli okupaci pohraničí měl pivovar problémy nejen cenové a dopravní ale v rámci mobilizace odešlo bránit republiku 127 zaměstnanců podniků, kteří následně chyběli v provozu. V roce 1938 také vznikl propagační film o pivovaru s názvem *Hlavní město světa*, který měl dvě zvuková provedení – české a německé. Za účelem propagace vznikla také neonová pohyblivá reklama v Praze Prazdroj-Plzeň. Podnik se představil občanům i v rámci DŽHV, kde zřídil restaurační pavilon o rozloze celkem 2200 m². Rok 1939 znamenal pro Měšťanský pivovar mnoho změn, které se týkaly převážně vedení podniku. Po okupaci Německou říší nejprve získal funkci náměstka generálního ředitele Němec Robert Müller, jeho pobočníkem se stal dr. Gerh. Fritz Wolfram, také Němec.¹⁸⁴ První obchodní zásilka, která po obnovení obchodní dopravy opustila Československo, putovala 22. října do Německa. Jednalo se o 20 vagonů plzeňského Prazdroje.¹⁸⁵

Dne 27. dubna 1939 proběhla řádná valná hromada pravovárečného měšťanstva, na které rada schválila zprávu z předchozího roku 1938. Předseda správní rady Karel Svoboda informoval ostatní členy o stávající situaci pivovaru, následně přečetl obchodní zprávu za rok 1938 generální ředitel Plašil. V této zprávě mimo jiné poučil

¹⁸¹ KEJHA, Josef, *Plzeňský Prazdroj od roku 1842. Příběh, který nepřestává inspirovat*, Plzeň 2012, s. 19.

¹⁸² Okresní úřad Plzeň, inventář fondu, AMP.

¹⁸³ PŘIKRYL, Karel, *Měšťanský pivovar v Plzni 1892–1942*, Plzeň 1995, s. 300.

¹⁸⁴ ZEMAN, Adolf, LHOTKA, Václav, LAŠTOVKA, Vojtěch, *K historii plzeňských pivovarů*, Plzeň 1959, s. 119–120.

¹⁸⁵ Úřední list, 1. 11. 1938, XVI/21, s. 301.

ostatní členy o nutném zvýšení cen piva v důsledku nárůstu daně za pivo. Přes veškeré události roku 1938 zaznamenal pivovar větší produkci i prodej svého produktu o více než 7 %. Po vzniku samostatného slovenského státu poklesl dovoz na toto území, což způsobil pravděpodobně odchod Čechů, kteří představovali hlavní konzumenty produktu. Pivo se hlavně dováželo do Německa, kde po odstoupení Sudet nastal problém s dovozem. Tento problém ale pivovar do konce roku 1938 vyřešil a dovoz piva začal opět stoupat. Následující valná hromada proběhla 6. května 1940 a správní rada na ní projednávala obchodní zprávu za rok 1939.¹⁸⁶ V roce 1939 podnik dokončil rekonstrukci elektrické ústředny, která probíhala od roku 1937 a nové zařízení začalo fungovat 22. března 1939. Dne 11. ledna se vzdal svého členství v podniku JUDr. Bernard Guldener, který krátce na to zemřel. Na jeho místo nastoupil František Měčtř, ředitel Plzeňské banky v Plzni.¹⁸⁷ Na konci dubna proběhla každoroční valná hromada, na které rada projednala zprávu za rok 1938. Tato zpráva mimo jiné informovala o skutečnosti, že v důsledku územních ztrát přišel podnik o odbyt do Maďarska a velice poklesl vývoz na Slovensko kvůli odchodu Čechů jako hlavních konzumentů Prazdroje z tohoto území. Po 15. březnu 1939 musela společnost poskytnout ubytování pro asi 80 mužů policejního oddílu (Schutzpolizei) a umístit přibližně 50 aut.¹⁸⁸ Přikryl ve své knize o plzeňském Prazdroji píše: „*V Americe byl Prazdroj bojkotován, byv po 15. březnu pokládán za německý výrobek.*“¹⁸⁹

Další plzeňský pivovar, první akciový, vznikl v roce 1868, a původně vyráběl pivo značky Kaiserquell, později přešel na značku Gambrinus, kterou vyrábí dodnes.¹⁹⁰ V roce 1938 se svých míst ve správní radě této společnosti vzdali všichni židovští členové. V roce 1939 opět zastával funkci vrchního ředitele závodu František Hlaváček. Po nacistické okupaci v březnu 1939 v této správní radě získali funkce němečtí zástupci.¹⁹¹ Dne 4. května se konala v pořadí již 68. valná hromada akciového pivovaru v Plzni. Této schůzi předsedal Karel Svoboda, který informoval ostatní členy o

¹⁸⁶ Měšťanský pivovar v Plzni (1820) 1839–1946 (1960), Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj (dále jen ASPP), Valné hromady, volby výboru, karton č. 9.

¹⁸⁷ Okresní úřad Plzeň, AMP, Banky 1938–1939, karton č. 884.

¹⁸⁸ PŘIKRYL, s. 305–309.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 309.

¹⁹⁰ BRZÁK, Jan, *Vznik a vývoj plzeňského pohostinství. Zajímavosti o hospodách, o pití a jídle v uplynulém miléniu*, Plzeň 2001, s. 67–68.

¹⁹¹ *Plzeňský Gambrinus. Pamětní spis ke 100. výročí založení pivovaru. 1869–1969*, Plzeň 1969, s. 21–22.

stávajícím stavu podniku. Pivovar si i přes politické události podzimu 1938 dokázal udržet svá odbytiště a podle výroční zprávy dokonce své trhy ještě prohloubil a rozšířil. Krátké přerušení dodávek do oblasti Sudet skončilo a většina odběratelů zůstala pivovaru věrná. Celkový prodej v roce 1938 stoupl, pivovar vyrobil ve srovnání s předchozím rokem o 30 433 hl piva více. Na následující valné hromadě konané 1. května 1940 projednávalo správní rada události roku 1939, kdy se podařilo pivovaru udržet chod bez citelnějších výkyvů. Pravděpodobně kvůli politickým událostem přesto došlo k poklesu výbory a prodeje piva.¹⁹²

¹⁹² Plzeňské akciové pivovary v Plzni (1868) 1869–1946 (1949), ASPP, Valné hromady, katorn č. 7.

5. Průmysl

5.1. Všeobecné úvodní informace

Dne 20. října 1938 proběhla na radnici jednání Poradního investičního sboru o obecních investicích. Záborem přišel plzeňský obvod asi o sto průmyslových podniků. Sbor také probíral prázdné budovy, ve kterých by mohla být zahájena nová průmyslová výroba. V Plzni jako takové se nacházelo takovýchto budov celkem sedm.¹⁹³ Západočechy ztratily značné množství svého průmyslového potenciálu záborem hranic. V Západočeském večerníku je možné nalézt tato čísla: „99 průmyslových podniků s úhrnnou kapacitou 37.940 HP a se 6.640 dělníky, podnikání báňské ztratilo 8 větších podniků důlních s roční těžbou přesahující 700 tisíc tun a se 2.600 horníky.“¹⁹⁴

Na městské schůzi 31. října 1938 snížila rada používání veřejného plynového osvětlení po 21. hodině na polovinu. Omezení vstupovalo v platnost od 1. listopadu a mělo trvat po celou dobu nedostatku uhlí. Stejně tak zavedla omezení prodeje koksu, a to pouze plzeňským odběratelům k tovární nebo živnostenské výrobě. Nedostatek uhlí způsobilo zabránění dolů, a to jak západočeských, tak severočeských Německou říší. Tento nedostatek kompenzovalo zvýšené množství dřeva, kdy MR přijala patřičná opatření k prodeji palivového dříví z obecních lesů, a to jak domácnostem, tak živnostníkům. Navýšilo se také množství dodávaného palivového dříví do místních pil.¹⁹⁵ Na městské schůzi 14. listopadu rada řešila návrh městského radního senátora Ing. Arnošta Wintera, který požadoval co nejčasnější dokončení a otevření nových, náhradních dolů za ty, které zůstaly na zabraném území. Tím měl být vyřešen problém nedostatku uhlí.¹⁹⁶

Na přelomu let 1938 a 1939 začalo městské zastupitelstvo aktuálněji řešit přetrvávající problém nedostatku energie. Dostatečné množství uhlí mělo být kompenzováno dodávkami ze zahraničí. Problémem ale zůstávala energie vodní, kdy, záborem území přišla Plzeň o část řek a také o řadu výkonných hydrocentrál. Opět se tak stala po letech aktuální stavba nádrží, které měly zajistit nejen dostatek energie, ale přispěly by také k lepší a častější splavnosti řeky Berounky. O projektu se uvažovalo již

¹⁹³ Úřední list, 1. 11. 1938, XVI/21, s. 301.

¹⁹⁴ Západočeský večerník, 21. 1. 1939, MCMXXXIX/9, s. 2.

¹⁹⁵ Úřední list, 15. 11. 1938, XVI/22, s. 307–308.; Tamtéž, 1. 12. 1938, XVI/23, s. 318.

¹⁹⁶ Registratura 1880–1942, AMP, Následky okupace 1938, karton č. 1137.

před první světovou válkou, ale nakonec vždy nastaly akutnější problémy k vyřešení. Město by stavbou přehrady pomohlo lépe splavnit i Vltavu a Labe, a pomohlo by tak v dopravě i Německé říši. Město tedy počítalo s peněžní zainteresovaností na stavbu nádrží pod Plzní, těmi by se také zlepšila čistota vody nejen v Berounce ale také ve Vltavě. Tím ale město i nadále nevyřešilo problém výstavby kanalizační čistírny v Plzni. Do budoucna však stačilo vybudovat méně výkonnou a tedy levnější čistírnu.¹⁹⁷

Od začátku roku 1939 docházelo i u státních drah i k nadměrnému počtu odchodů do důchodu. Na počátku roku se jednalo o 260 zaměstnanců, k 1. březnu tento počet navýšilo dalších 100 občanů a k 1. dubnu, kdy se odchod týkal personálu staršího 58 let, vzrostly odchody do penze o 150 osob, k nimž přibylo dalších 100, kterých odcházelo do důchodu „normálně“. Na takto uvolněná místa nastoupili lidé ze zabraného území.¹⁹⁸

5.2. Škodovy závody

Škodovy závody vznikly v roce 1859 jako pobočka slévárny a strojírny v Sedlci, jejímž majitelem byl hrabě z Waldsteina, pán z Wartenbergu. V roce 1869 továrnu koupil Ing. Emil Škoda a v 80. letech svůj podnik rozšířil o nově založenou ocelárnu. Ještě před první světovou válkou učinil Škoda ze svého podniku největší zbrojovku v tehdejším Rakousku-Uhersku.¹⁹⁹ ŠZ v předválečných letech zaměstnávaly asi 17 % dělníků celého kovodělného průmyslu a asi 3 % celého národního důchodu tehdejšího Československa.²⁰⁰ V roce 1938 patřilo do ŠZ například automobilka v Mladé Boleslavi, objekty pro výrobu motorových vozidel a traktorů v Plzni, autoopravny v Praze, Košicích, Bratislavě, Moravské Ostravě, Teplicích a v Brně a navíc ještě prodejny v několika městech po celé republice. V roce 1938 podnik Škoda vedl Ing. Vilém Hromádka, který pozici převzal po zesnulém dlouholetém generálním řediteli JUDr. Karlu Loevensteinovi. V únoru, kdy Loevenstein zemřel, se Ing. Vilém Hromádka stal prezidentem správní rady a Ing. Adolf Vamborský generálním ředitelem. I přes politické události roku 1938 se podnik snažil udržet běžném chodu. V lednu 1939

¹⁹⁷ Úřední list, 1. 1 1939, XVII/1, s. 1–4.

¹⁹⁸ Úřední list, 15. 3. 1939, XVII/6, s. 72–73.; Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 86.

¹⁹⁹ Historie. SKODA [online.], [cit. 2016-3-1]. Dostupné z: <http://www.skoda.cz/cs/o-spolecnosti/historie/>; Podrobněji viz JANÁČEK, František, *Největší zbrojovka monarchie. Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce. 1859–1918*, Praha 1990.

²⁰⁰ *Jubilejní spis Škodových závodů 1839–1939*, Praha 1940, s. 22.

odcestoval Čeněk Ondráček do Švédska za obchody, během února a března se řada techniků továrny účastnila autosalonu v Berlíně a ještě 9. března vedla Škoda jednání ve Švýcarsku.²⁰¹

V létě 1938 se ŠZ účastnily DŽHV, kde měly největší pavilon.²⁰² Po celý rok 1938 docházelo k vzestupu výroby ve ŠZ z důvodu zbrojení evropských států, stejně tak stoupaly náklady vynaložené státem na vojenské výdaje, proto došlo v roce 1938 k navýšení pracovních sil. Přesto ŠZ nedosáhly maximální možné kapacity výroby, využití se pohybovalo okolo 68 %. Vedení podniku se snažilo na podzim 1938 podle plánů Ministerstva národní obrany připravit podnik a jeho chod na válku, tak aby mohl plnit plány dodávek i v případě vypuknutí válečného konfliktu, včetně přesunutí části podniku na bezpečnější východ republiky. Stejně tak se spekulovalo, zda by v případě prohry s Německou říší nebylo lepší změnit podnik na zahraniční, ideálně patřící některému z neutrálních států. V úvahu připadalo převedení firmy pod Omnipol Rotterdam, což ale nakonec neproběhlo. Během srpna 1938 se začalo uvažovat o vytvoření velké finanční a obchodní centrály ŠZ, jako místo realizace podnik vybral město Dublin v neutrálním Irsku. Celou akci ale nakonec přerušily následující politické události.²⁰³

Po mnichovské konferenci docházelo k vážným komplikacím při placení ze strany státu za zbrojní výstavbu a tak muselo dojít ke zrušení některých zakázek. Další dlouhodobé dodávky do malodohodových států po mnichovské konferenci ŠZ, i přes naléhání státu, jasně odmítly vzhledem k jejich finančním situacím. Závody měly velké neuhrazené pohledávky v těchto státech a nechtěly tyto částky nechat i nadále narůstat.²⁰⁴ Po vzniku druhé republiky nastal problém s odbytem zbraní pro československý stát, který v tom okamžiku ztratil o zbraně zájem. Přesto i nadále pokračovaly dodávky pro Rumunsko, Jugoslávii nebo Sovětský svaz. Na konci roku měly ŠZ 49 820 zaměstnanců.²⁰⁵ Po odstoupení hranic došlo ke ztrátě několika provozů ŠZ, které se nacházely na odebraném území. Patřily mezi ně například muniční

²⁰¹ KOŽÍŠEK, Petr, KRÁLÍK, Jan, *L&K – ŠKODA 1895–1995. Let okřídleného šípů*, II díl, Praha 1995, s. 68.

²⁰² Viz podkapitola Jubilejní výstava.

²⁰³ KARLICKÝ, Vladimír, *Svět okřídleného šípů. Koncern Škoda Plzeň 1918–1945*, Plzeň 1999, s. 241–245.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 244.

²⁰⁵ *Historie a současnost podnikání na Plzeňsku*, Žehušice 2002, s. 64.

továrna a elektrárna v Nýřanech, několik domů v Teplicích, Liberci a na jiných místech a hnědouhelné doly v Pětipsech a Čepirozích. Samotný komplex budov ŠZ v Plzni se ocitl jen několik kilometrů od státních hranic.²⁰⁶ Ztráty měly velký dopad na podnik jako takový. Zatímco před odstoupením neměl podnik nouzi o zakázky, po září 1938 došlo k zastavení zbrojních objednávek ze strany státu a podnik musel začít s propouštěním svých zaměstnanců. Od 1. listopadu navíc podnik snížil pracovní dobu na sedm hodin denně, aby mohl držet co největší počet zaměstnanců a nemusel tolik propouštět.²⁰⁷

Pomnichovský vývoj navíc oslabil pozice francouzské skupiny vedené Schneiderem.²⁰⁸ Nejprve v prosinci 1938 odstoupil Christophe Rochette ze správní rady plzeňského podniku, stát dále oznámil, že již nadále nemůže sledovat cíl dodávek zbrojního materiálu. ŠZ začaly zvažovat a nakonec i uskutečnily větší dodávky do Německa.²⁰⁹ „*Francouzi se po druhé světové válce snažili dokázat, že k prodeji akciového balíku ve Škodovce přistoupili pod německým nátlakem, a že k tomu přispěla i přání čs. vlády [...] Přinejmenším psychologický tlak na Francouze zde byl,*“ napsal Vladimír Karlický.²¹⁰ Již během listopadu proběhla jednání mezi německou a francouzskou stranou o prodeji francouzských akcií. Němci se také zajímali o spolupráci ŠZ s německým průmyslem, zejména ohledně dodávek zbrojního charakteru. Jednání nakonec neproběhla až do konce, možná i proto, že německá strana počítala v té době Škodovy závody i celý československý průmysl jako součást německého hospodářského prostoru.²¹¹ Dne 15. prosince 1938 dorazil na správu ŠZ projekt prodeje akcií Schneiderovy skupiny, která vlastnila většinový podíl akcií a mohla si tedy koupit odsouhlasit sama. Předběžnou smlouvu podepsaly strany 23. prosince 1938.²¹² V knize *Škodovy závody 1918–1938* autoři k novým podílům píší: „*Akcije převzaté od*

²⁰⁶ JÍŠA, Václav, VANĚK, Alois, *Škodovy závody 1918–1938. Příspěvek k dějinám závodů V. I. Lenina v Plzni*, Praha 1962, s. 381.

²⁰⁷ MAUR, Jan, *K plzeňským událostem v letech 1938–1939. Jak se odrazily v plzeňském tisku*. In: BĚLOHLÁVEK, Miloslav (ed.), *Minulostí Západočeského kraje*, Plzeň 1970, s. 58.

²⁰⁸ Jednalo se o francouzský hutní a ocelářský podnik Schneider et Cie nebo Schneider-Creusot, který patřil k jedné z největších francouzských zbrojovek druhé poloviny 19. století. V roce 1919 se závod stal majoritním vlastníkem Škodových závodů s podílem 51%.

²⁰⁹ JÍŠA, VANĚK, *Škodovy závody*, s. 384.

²¹⁰ KARLICKÝ, s. 252.

²¹¹ JANÁČEK, František, *Čtení o Škodovce. 120 let. Časy – lidé – události*, Plzeň 1978, s. 63–65.

²¹² KRÁL, Václav, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938–1945, 2. díl*, Praha 1958, s. 74.

*Schneidera byly rozděleny mezi Škodovku (105 tisíc) a Československou zbrojovku (210 tisíc kusů). Stát si neponechal žádné, naopak se Beranova vláda zbavila i 60 000 akcií, které byly deponovány vládou u Anglobanky od roku 1936 [...].*²¹³

O dohodě se veřejnost dozvěděla 29. prosince 1938, což bylo dříve, než Národní banka dala vůbec souhlas s prodejem. Podle předběžné smlouvy zastupovala kupující stranu Československá Zbrojovka v Brně.²¹⁴ Tato smlouva podle Václava Krále rozšiřovala možnosti ŠZ: „*Výkupem francouzské účasti na Škodových závodech byla zrušena smlouva, která zakazovala Škodovým závodům vyvázet zbraně do západních zemí a tudíž i do Německa.*“²¹⁵ Na odchod francouzských vlastníků ze ŠZ reagoval Západočeský večerník slovy: „*V minulých historických dnech splnilo se dávné přání našich průmyslových kruhů, že byla vrácena francouzská účast do rukou našich. [...]* Potom je nutno vyslovit radost nad tím, že výnosy tohoto průmyslového podnikání zůstanou v Česko-Slovensku. Výnosy Škodových závodů nebudou již plynout do cizích států.“²¹⁶ Následovala změna zastoupení ve správní radě ŠZ. Svou písemnou rezignaci předložili francouzští členové na schůzi 21. února 1939.²¹⁷ Podle jednoho z předních českých komunistických historiků Václava Krále „[...] *spatřovala česká reakce svůj třídní zájem zajištěn takovým uspořádáním poměrů pomnichovské republiky vůči Německu, který by jí dovoľoval plně se podílet na německé zbrojní konjunktúře, [...] čím více bude přispívat k německému zbrojení, tím spíše bude Německo nakloněno poskytnout jí určitou míru hospodářské samostatnosti*“.²¹⁸

Delegaci Škody na Berlínském autosalonu, který se konal na přelomu února a března 1939, vedl jako v předchozím roce Ing. Karel Hrdlička. Stánek podniku zaznamenal na akci značný zájem návštěvníků. Do expozice se během autosalonu přišel podívat i sám Adolf Hitler, kterého doprovázel dr. Joseph Goebbels. Oba se zdrželi u stánku české společnosti 15 minut a Ing. Hrdlička jim ochotně vše vysvětlil. Autoři Kožíšek a Králík k autosalonu napsali: „*Nejspíše je [Hitlera a Goebbelse] zajímalo, co*

²¹³ JÍŠA, VANĚK, *Škodovy závody*, s. 386.

²¹⁴ JÍŠA, Václav, *Škodovy závody 1859/1965*, Praha 1969, s. 218.

²¹⁵ KRÁL, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje*, 2. díl, s. 85.

²¹⁶ Západočeský večerník, 7. 1. 1939, MCMXXXIX/3, s. 5.

²¹⁷ JÍŠA, VANĚK, *Škodovy závody*, s. 386.

²¹⁸ KRÁL, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje*, 2. díl, s. 87.

*jím okupací zbytku Československa spadne za čtrnáct dní do klína.*²¹⁹ O návštěvě informoval i dobový tisk. Adolfa Hitlera doprovázel na výstavě pruský ministerský předseda maršál Göring a výše uvedený ministr propagandy dr. Goebbels. Ve stánku ŠZ se nacházel také vyslanec v Berlíně dr. Vojtěch Mastný. Kancelář se zajímal o vystavované šasi vozu Škoda Popular OHV 1.100. Ing. Hrdlička přítomným vysvětloval výhody této konstrukce. Hitlera dále zajímaly vystavené vozy Škoda Roadster, Sedan nebo Cabriolet. Delegace se u česko-slovenského stánku zastavila déle než u ostatních.²²⁰ Kromě Berlínského autosalonu se měl ještě v březnu podnik poprvé účastnit také veletrhu v Lipsku. ŠZ měly patřit mezi jeden z mála neněmeckých účastníků. Expozici na veletrhu organizoval ředitel ŠZ Ing. V. Forst.²²¹ Závodním ředitelem ŠZ se stal v březnu 1939 Ing. Otakar Šolta, jenž do té doby zastával funkci zástupce ředitele a ve ŠZ pracoval od roku 1919. Dosavadní ředitel Ing. Dobiáš odešel na Generální ředitelství do Prahy.²²²

První oficiální návštěvu Němců ve ŠZ uskutečnil v sobotu 19. března generál Franz Barckhausen v doprovodu plukovníka Herschelmana, který ve funkci vrchního stavebního rady navštívil podnik od vzniku druhé republiky několikrát. Následujícího dne se konalo personální převzetí podniku do rukou Němců.²²³ Veškerému vedení závodů oznámil zvláštní zmocněnec generál Barckhausen, že „*Škodovy závody jsou povinny uznat nový stav věci a podle toho jednat, tedy také dodávat pravidelně všechny požadované informace*“.²²⁴ Po vzniku protektorátu došlo, i přes snahu českého státu, k faktické změně vlastnictví ŠZ. Pro Německo představoval československý průmysl a hlavně ŠZ důležitý zisk pro připravovaný konflikt. O tom svědčí i návštěva samotného generála Johannese Blaskowitze, šéfa vojenské správy a vrchního velitele 3. oddílu, 31. března ve ŠZ.²²⁵ Blaskowitze doprovázel generál Erich Höppner, velící generál 16. armády, a generál Franz Barckhausen, vojenský zmocněnec vrchního velitelství branné moci pro ŠZ. Návštěvníky uvítal za ŠZ Ing. Hromádka, prezident společnosti, a Ing. Vamberský, ředitel podniku. Po prohlídce měl generál Blaskowitz projev k německým

²¹⁹ KOŽÍŠEK, KRÁLÍK, s. 69.

²²⁰ Západočeský večerník, 21. 2. 1939, MCMXXXIX/22, s. 2.

²²¹ Tamtéž, 25. 2. 1939, MCMXXXIX/24, s. 2.

²²² Úřední list, 15. 3. 1939, XVII/6, s. 72.

²²³ JÍŠA, s. 222.

²²⁴ KARLICKÝ, s. 260.

²²⁵ Viz Obrazová příloha.

dělníkům v podniku. Jejich počet se v té době pohyboval okolo 200, přičemž někteří pracovali v závodech v té době již 20 až 40 let.²²⁶

Během března si německá strana vydobyla odprodej většinového podílu po Francouzích. Počínaje 1. dubnem se stala většinovým vlastníkem ŠZ, stejně jako Zbrojovky Brno. Celá dohoda probíhala bez účasti zástupců ŠZ, kteří se o všem dozvěděli ve chvíli, kdy už se nedalo dělat nic jiného, než smlouvu o prodeji akcií podepsat. Následně Němci velmi pečlivě vybrala vedení ŠZ, kdy sice vedoucí oddělení zůstali ve svých funkcích, ale postupně se německá menšina navyšovala a do závodů vstupovali stále noví Němci.²²⁷ Po okupaci musely ŠZ řešit problém, který dosud nepocítily na vlastní kůži – židovskou otázku. Po březnu museli být židovští úředníci propuštěni s odstupným v podobě tříměsíčního platu.²²⁸ Po 15. březnu si nacisté vynutili na Zbrojovce Brno odprodej jejích akcií ve Škodě. Syndikátní smlouvu uzavřela 5. dubna 1939 za Německo skupina, jejíž členové měli být zveřejněni později. Poté se ukázalo, že do této skupiny patřil západoněmecký těžký průmysl Vereinigte Stahlwerke spolu s berlínskou Dresdner Bank.²²⁹ Karlický ve své knize k dubnovým událostem píše: „*Syndikátem akcií Škoda z 5. 4. 1939 se ujala vlády nad koncernem, dosud nejmenovaná ‚skupina‘ představovaná nesourodým, ale provázaným dvojhvězdím nacistických manažerů Kehrem a Raschem, více než symbolicky vyjadřujícím spojenectví nacistického státu a německé velkobanky.*“²³⁰

Průmysl prošel během období druhé republiky značnými proměnami a musel se přizpůsobit novým podmínkám. Nejzásadnější dopad mělo odstoupení pohraničí na největší průmyslový podnik v Plzni Škodovy závody.

5.3. Doprava

Dne 29. června 1899 se poprvé v plzeňských ulicích rozjel vůz č. 18 městské hromadné dopravy. Za tímto úspěchem stál český velíkán dr. Ing. František Křižík, který v roce 1899 postavil spolu se svými spolupracovníky první elektrickou dráhu v Plzni, a dal tak

²²⁶ Úřední list, 15. 4. 1939, XVII/8, s. 99.

²²⁷ KARLICKÝ, s. 261–3, 267–8.

²²⁸ Tamtéž, s. 274.

²²⁹ JÍŠA, Václav, NOHEJL, Miloslav, *Stoletá cesta. Škoda 1859 – Závody V. I. Lenina*, Plzeň 1959, s. 66–67.

²³⁰ KARLICKÝ, s. 293.

základ pro rozvoj hromadné dopravy. Plzeň byla po Praze a Olomouci třetím českým městem s elektrickou drahou.²³¹ Od roku 1935 až do své tragické smrti vedl podnik jako první ředitel Ing. František Mlynařík, který zde pracoval již od roku 1928. Díky kolejovým smyčkám vybudovaným v roce 1937 na konečných stanicích na Borech a Slovanech mohly městské dopravní podniky v roce 1938 začít zavádět první jednosměrné vozy, které měly moderní vybavení a mnoho výhod jak po stránce technické tak výkonnostní.²³²

V důsledku obsazení pohraničí na podzim 1938 došlo k přerušení, obsazení nebo výraznému zkrácení čtyř z celkem šesti železničních tratí vedoucích do Plzně. Neporušené zůstaly pouze tratě vedoucí do Prahy a Českých Budějovic. Podobná situace nastala i v případě silniční dopravy. V plzeňském obvodu došlo k odstoupení ve prospěch Německých říšských drah 48,10 % železničních cest, tj. 1056 km drah. Po konečné úpravě hranic zůstalo plzeňskému obvodu ke správě pouhých 853 km tratí.²³³

Během let 1938 až 1939 se opět projednávala případná stavba dvoukolejné tramvajové trati z nádraží přes Jungmannovu ulici do Tylovy ulice. Návrh měl odlehčit dopravě přes tehdejší Hlavní náměstí a záměrem výstavby podle návrhu mělo být zkrácení cesty na Bory. Celá stavba měla jak své zastánce na straně Správy dopravy, tak své odpůrce, mezi které patřil hlavně Autoklub Republiky československé v Plzni. Nakonec spor rozhodl fakt, že se policejní ředitelství přiklonilo na stranu Autoklubu a projekt tak zkrachoval.²³⁴

Od 8. listopadu začaly znovu jezdit vlaky na trati Plzeň-Klatovy i přes zabránění zastávky Litice²³⁵ a stanici Dobřany. Jezdit měly dva druhy vlaků. Jedny měly zastavovat i v obsazených zastávkách Litice a Dobřany, druhé tyto stanice pouze projížděly bez zastavení.²³⁶ Běžná doprava do Domažlic byla zahájena až 10. prosince.²³⁷ Stejně tak začal opět jezdit 10. prosince pravidelný vlak Plzeň-Furth im

²³¹ 50 let Dopravních podniků statutárního města Plzně, komunální podnik, Plzeň 1949, s. 8.

²³² Plzeňské městské dopravní podniky, a. s. 1893–1990 (1999), inventář fondu, AMP.

²³³ LOUKOTA, s. 135.

²³⁴ ŘEŽÁB, Jaroslav, 75 let městské hromadné dopravy v Plzni, Plzeň 1974, s. 55.

²³⁵ Dnešní vlaková zastávka Valcha.

²³⁶ Úřední list, 15. 11. 1938, XVI/22, s. 309.

²³⁷ DOUŠA, s. 299.

Wald.²³⁸ Dne 12. listopadu se konala na plzeňské radnici schůze sboru poslanců a senátorů západočeské oblasti týkající se komunikačních otázek Plzně a Plzeňska. Ze zasedání jasně vyplynulo, že „*německou okupací byly v západních Čechách kromě dvou železničních tratí přerušeny také dvě státní silnice, a to Plzeň-Přeštice-Klatovy a Plzeň-Horšovský Týn-Domažlice. Celý západ státu a Plzeňska je tím odtržen od svého přirozeného střediska Plzně*“.²³⁹ Dále byla přijata řešení, jak nastalou přerušenu silniční síť v co nejkratší době znovu obnovit.

Vládní nařízení z 10. listopadu 1938 nařizovalo od 1. května 1939 jízdu vpravo po veřejných komunikacích. Stejně tak měla jezdit i kolejová vozidla. Jízdu vlevo povolovala jen výjimečná situace tedy, vyžadovala-li to zvláštní úprava části silnice. Předjíždět se mělo od 1. května vlevo. Dopravní značky muselo město umístit vpravo.²⁴⁰ Zavedení jízdy vpravo se stalo nezbytností vzhledem k faktu, že okolní státy jezdili již vpravo. Aby se zamezilo případným nehodám, vydal Autoklub čtyři brožury, pro kočí, chodce, cyklisty a automobilisty.²⁴¹ Změny způsobené obsazením republiky představovaly pro městskou dopravu markantní rozdíl. Ihned se začala měnit doprava z jízdy vlevo na jízdu vpravo. Všechna vozidla k tomu musela být okamžitě přizpůsobena. Řidiči si na nové jízdni podmínky zvykali jen těžko a museli být během své jízdy velmi opatrní, aby nezpůsobili dopravní nehody.²⁴²

Dne 10. prosince vyjel po dvouměsíční odmlce vlak do Domažlic. Tímto dnem byla zahájena na této trase opět běžná doprava. Vlaky na této trati se dělily na tři druhy: vozy z Československa do Československa, z Německa do Německa a z Československa do Německa nebo opačně.²⁴³ V lednu roku 1939 se stal novým ředitelem státních drah v Plzni Ing. Stanislav Zavadil, dosavadní ministerský rada. Občané města očekávali jmenování některého ze zasloužilých plzeňských úředníků ředitelství, a proto obsazení postu Zavadilem byl značným překvapením.²⁴⁴

²³⁸ Západočeský večerník, 10. 12. 1938, MCMXXXIX/9, s. 4.

²³⁹ Úřední list, 1. 12. 1938, XVI/23, s. 319.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 318.

²⁴¹ Západočeský večerník, 16. 2. 1939, MCMXXXIX/20, s. 2.

²⁴² ŘEŽÁB, s. 55.

²⁴³ Úřední list, 1. 1. 1939, XVII/1, s. 9.

²⁴⁴ Západočeský večerník, 31. 1. 1939, MCMXXXIX/13, s. 2.

Nelehká situace týkající se nedostatku pohonných hmot nakonec přinutila městské dopravní podniky zakoupit v únoru 1939 vybavení pro deset autobusů na jízdu na nestlačený svítiplyn. Toto řešení využívala i jiná města, problém ale představoval kopcovitý terén v Plzni a jejím okolí, který nebyl příliš vhodný pro použití tohoto druhu pohonných hmot. Zásobníky na svítiplyn musely autobusy vozit za sebou v zabeđených vlecích, ve kterých se nacházely naplněné gumové vaky. Obsah vaků stačil na projetí jakékoli obousměrné trati.²⁴⁵ Veřejnost ale nereagovala na koupi prvních čtyř autobusů, které mohly jezdit na nestlačený svítiplyn příliš nadšeně. Dochovala se jedna ze stížností zaslaných MR z roku 1939, kde občan města upozorňuje na nízkou efektivitu tohoto způsobu dopravy, stejně jako na fakt, že nestlačený svítiplyn využívají města nacházející se na rovinatém podloží, kterým město Plzeň není, proto pisatel požadoval jejich zrušení. Celá situace skončila v září 1939 odvoláním těchto autobusů z provozu, údajně pro neuspokojivé výsledky během testů, na tratích je nahradily trolejbusy.²⁴⁶

²⁴⁵ LIŠKA, Ondřej, *85 let autobusové dopravy v Plzni*, Praha 2014, s. 17.

²⁴⁶ Registratura 1880 – 1942, AMP, Faksimile V – autobusová doprava, karta č. 995.

6. Obrana státu, armáda, okupace

V sobotu 20. srpna 1938 se uskutečnil branný sraz mládeže, který organizoval výbor Svazu čs. mládeže národních socialistů. Celkem se akce zúčastnilo 52 dívek a chlapců, pochod začal na náměstí dr. Václava Petáka, odkud pokračoval třemi směry se společným cílem v Kotkově zátiší. Mládež se během akce dozvěděla jak se chovat při leteckém poplachu nebo jiných důležitých vojenských situacích.²⁴⁷ Na městské schůzi konané 22. srpna rozhodlo zastupitelstvo přispět na obranu státu z obecních příspěvků částkou jeden milion Kč. Stejně tak schválilo zastupitelstvo na této schůzi návrhy na vznik 18 středisek branné výchovy²⁴⁸ a jmenování jejich velitelů. Navíc rada odhlasovala převzetí a uskladnění plynových masek pro chudé obyvatele Plzně.²⁴⁹ Město v zastoupení městské spořitelny darovalo na obranu státu dalších 750 000 Kč, běžní klienti pak složili 552 000 Kč u městského úřadu a 670 485 Kč u posádkového velitelství.²⁵⁰ Dne 4. září se konala na Hlavním náměstí manifestace hraničářů. Akce se účastnilo velké množství spolků, celkový počet účastníků se vyšplhal přibližně na 50 000.²⁵¹ Promluvily zde významné osobnosti Plzně, které zdůrazňovaly, jak informoval *Úřední list*, „požadavky československého pohraničí a územní nedílnost našeho státu“.²⁵² Po skončení manifestace se účastníci odebrali na DŽHV, kde i přes špatné počasí dosáhla toho dne návštěvnost hranice 10 000 lidí. V podvečer mohli obyvatelé Plzně vidět symbolický ohňostroj k počtě hraničářů, na náměstí vzlétlo 2500 holubů.²⁵³

Během září informoval *Český směr* o prvních uprchlících z pohraničí, kteří hledali útočiště v Plzni. Jednalo se o hraničáře a jejich rodiny, kteří prchali před nepokoji v pohraničí. Uprchlíků se na popud starosty města Ludřka Pika ujal ČČK ve spolupráci s DTJ, Sokolem a úřadem sociální péče. V reakci na tyto události rozhodlo město, že část vstupného z plánovaného vojenského dne (18. září) na DŽHV poputuje

²⁴⁷ *Český směr*, 27. 8. 1938, XXXX/34, s. 2.

²⁴⁸ Viz kapitola Děti, mládež, školství.

²⁴⁹ *Úřední list*, 15. 9. 1938, XVI/18, s. 263.

²⁵⁰ DOUŠA, s. 296.

²⁵¹ Okresní úřad Plzeň, Plzeň, AMP, Ostatní věci týkající se organizace politické správy 1937–1940, karta č. 861.

²⁵² *Úřední list*, 15. 9. 1938, XVI/18, s. 266.

²⁵³ *Nová doba*, 5. 9. 1938, XLIV/281, s. 1.

na pomoc těmto rodinám. Jednalo se přibližně o 600 českých ale i německých hraničářů, kteří hledali v Plzni dočasný azyl.²⁵⁴ Na schůzi MR 19. září přinesl starosta města Luděk Pik nejdůležitější informace o posledních událostech a sdělil podrobnosti o přijatých mimořádných opatřeních, která s nimi souvisela. Dále členové rady projednávali potřebné kroky související s příchodem prvních uprchlíků z pohraničí do Plzně. Jednalo se v první řadě o nutnosti zajistit příchozím ubytování a stravu. Pomoc poskytovali nejen obyvatelé města ale také výše zmíněný ČČK. Byly projednávány i nezbytnost zavedení a způsob evidence těchto uprchlíků, které si vzal na starost úřad sociální péče.²⁵⁵ Systematická evidence uprchlíků začala fungovat ještě téhož dne.²⁵⁶

Dne 14. září ohlásily v jednu hodinu ráno sirény letecký poplach, ten ale byl po krátké době odvolán. Přesto však Vrchní velitelství CPO v Plzni rozhodlo nechat město po následující čtyři noci zatemněné. Jaroslav Douša k celé situaci uvedl, že „*v reakci na protistátní puč v jazykově smíšeném území v noci z 12. na 13. 9. uvalila vláda 13. 9. na území 11 politických okresů stanné právo a již po oznámení krycího hesla Domobrana (13.9) začala se skrytou mobilizací, kterou umocnila ještě 17. 9. vyhlášením hesla Tatry (aktivizace jednoho ročníku I. zálohy)*“.²⁵⁷ Od 15. září navíc platil zákaz veřejných schůzí a shromažďování.

Dne 21. září se dozvěděla Plzeň a celé Československo o rozhodnutí vlády přijmout revizi hranic a o kapitulaci Hodžova kabinetu. V důsledku těchto rozhodnutí došlo ve večerních hodinách v Plzni k živelné demonstraci plzeňských občanů, jejich velké množství se shromáždilo na Hlavním náměstí, kde měl proslov poslanec Národního shromáždění Antonín Remeš. Poté se dav přesunul k pomníku Národního osvobození na náměstí dr. Václava Petáka. Lidé se shromáždili také na Jungmannově třídě,²⁵⁸ u ŠZ nebo na Palackého náměstí. Po půlnoci v ulicích opět zavládl klid.²⁵⁹ V následujících dnech proběhlo ještě několik shromáždění lidu, jinak ale patřila Plzeň k poklidnějším městům republiky.

²⁵⁴ Okresní úřad Plzeň, Plzeň, AMP, Ubytování uprchlíků ze Sudet 1938–1941, karton č. 932.

²⁵⁵ Úřední list, 19. 10. 1938, XVI/1, s. 272.

²⁵⁶ DOUŠA, s. 300.

²⁵⁷ DOUŠA, s. 296.

²⁵⁸ Dnešní Americká třída.

²⁵⁹ Úřední list, 19. 10. 1938, XVI/1, s. 274.

Krátce před půlnocí 23. září vyhlásila nová vláda armádního generála Jana Syrového mobilizaci, jež se týkala všech branců do 40 let, kteří měli okamžitě nastoupit vojenskou službu. Od ranních hodin 24. září přijížděli do Plzně záložníci a branci a zároveň odcházely první jednotky na hlavní obrannou čáru. Záložníci bydleli ve školních budovách k tomu určených. Společně s mobilizací opět vstoupilo v platnost úplné zatemňování města na noc, CPO vydalo v *Českém směru* výzvu k obyvatelstvu, aby byl rozkaz úplného zatemňování striktně dodržován. Žádné světlo nesmělo pronikat z budov, pouliční osvětlení muselo být vypnuté a zhasnuty byly i veškeré reklamní poutače.²⁶⁰ Každé dvě hodiny přinášelo rozhlasové zpravodajství informace místním občanům. V následujících dnech (25. a 26. září) docházelo v Plzni k odvodu koní a potahů a k záboru vozidel. Během těchto dní stoupl značně odběr novin. I přes všechny tyto události zůstávali občané v Plzni klidní a nedošlo k žádnému incidentu. Od 3. října začala postupná demobilizace nejstarších ročníků CPO v Plzni, týkala se také výkonných složek CPO. Poplachová služba zastavila svou činnost 7. října.²⁶¹

Úřední list ve svém říjnovém čísle podal informaci o nutnosti připravit provoz podniků a provozoven na případné válečné období. Změny se týkaly hlavně podniků se strojírenským zařízením. Prioritní se stalo zajištění bezpečnosti zaměstnanců, podniky musely zajistit své budovy proti případným leteckým útokům, což v praxi znamenalo vyztužit stropní konstrukce a zajistit obvodové zdi, popřípadě je ještě podepřít podpěrnou konstrukcí. Pozornost se zaměřila také na základy staveb, protože většina podniků neměla sklepní prostory, musela být učiněna předběžná bezpečnostní opatření, aby případné hlubinné pumy vybuchly ještě na povrchu, a způsobily tak co nejmenší škody. Podrobné informace jak v takovýchto situacích postupovat zveřejnilo CPO.²⁶²

V říjnu se musela kvůli těsnému sousedství s hranicemi Německé říše přesunout Četnická letecká hlídka z plzeňských Borských polí do Klatov, kde se velitelem stal poručík Vancl.²⁶³ Od 10. října začali obyvatelé Plzně pociťovat bezprostřední kontakt s nacistickými vojáky, již obsazovali území určené Mnichovskou dohodou. Došlo k obsazení nedalekých Litic a Chotíkova v tzv. pátém pásmu záboru, němečtí vojáci

²⁶⁰ Český směr, 17. 9. 1938, XXXX/37, s. 5.

²⁶¹ DOUŠA, s. 297.

²⁶² Úřední list, 19. 10. 1938, XVI/1, s. 270–271.

²⁶³ SALZ, s. 126.

neočekávaně dočasně obsadili také Lhotku a částečně katastrální území Nekmíře, Nevřeně a Příšova. Navíc se vojáci zmocnili téměř celých Nýřan a Zbůchu. Mezi neoprávněné zábory nacistických vojáků patřila například škola v Útušicích a továrny ve Vochově. Němci také přerušili některé důležité silnice a vnikli na katastry v Bolevci, Čižicích, i na jiných místech. Dne 16. října opustila německá armáda území Valchy, které do té doby ovládala. Ústup se ale neobešel bez potíží. Údajně došlo ke stržení nacistické vlajky a k fyzickému napadení místního německého obyvatelstva. Německá strana situaci vyhodnotila jako provokaci Stráže obrany státu a obvinila ji nejen z nastalé situace, ale i z šíření nepodložených tiskovin, týkajících se navrácení Dobřan Československé republice.²⁶⁴ V *Úředním listu* se v listopadovém čísle psalo o územních změnách: „Část boleveckého katastru byla obsazena německými orgány. Demarkační čára jest vedena od styku katastrálních hranic města Plzně a obcí Radčice, Chotíkov, Bolevec po hranicích sousedících s Chotíkovem nad cihelnou, odtud pak k jihu pod cihelnou. Probíhá boleveckými lesy k silnici ledecké, podle které pak až pod Krkavec. Z boleveckého katastru bylo zabráno 25 arů veřejného statku, 25 ha majetku rolníků a 35 ha lesů města Plzně.“²⁶⁵

Během listopadu 1938 docházelo v zabraných obcích s většinou československou národností k „úpravě“ národnostního poměru. Vyhánění Čechů prováděli spontánně a bez vzájemné koordinace příslušníci místních úderek v té době již rozpuštěné SdP. Akce se dotýkala asi 1000 a 1500 osob. Z Plzně měli být příslušníci německého národa odsunuti podle recipročního seznamu, jenž byl sestaven městem. Odsun v Plzni – stejně jako v celé republice – ale nakonec neproběhl.²⁶⁶ Dne 21. listopadu veřejnost přijala zprávu o definitivní podobě hranice mezi Československou republikou a Německou říší. *Úřední list* přinesl informace o novém rozhraní mezi státy: „Hranice v Plzni půjdou bezprostředně za městem, a to na jihu za řekou Radbuzou, za Litickým mostem pod trestnicí. Osada Litic ‚Valcha‘ byla vrácena, rovněž tak litické nádraží, most v Doudlevcích, část silnice k Radobyčicům, obec Nevřeň, Krkavec [...]“²⁶⁷ Ke konci listopadu došlo k obsazování „definitivní“ hranice republiky.²⁶⁸

²⁶⁴ DOUŠA, s. 298.

²⁶⁵ *Úřední list*, 15. 11. 1938, XV/22, s. 308.

²⁶⁶ DOUŠA, s. 299.

²⁶⁷ *Úřední list*, 1. 12. 1938, XVI/23, s. 320–321.

V neděli 18. prosince se konala sbírka Národní pomoci. Vojenské vozy projížděly ulicemi a každý občan mohl odevzdat jak naturální, tak i peněžní dar. Sbírká měla značný úspěch, vybralo se přes 70 000 K, přičemž hodnota věcných darů přesáhla částku 70 000 K a na potraviny bylo vybráno 5000 K. Sbírkou prováděli důstojníci a rotmistři posádky, doprovázení 180 dámami z plzeňských dobročinných a tělovýchovných spolků.²⁶⁹ K 1. lednu 1939 se rušil zákaz startů letadel sportovního Západočeskému aeroklubu (dále jen ZA), ke kterému došlo pod vlivem zhoršených vztahů s Německou říší a také kvůli těsné blízkosti hranic ještě před mobilizací v roce 1938.²⁷⁰ Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 veškerá činnost leteckého klubu v Plzni skončila. Německé vojenské letectvo se zmocnilo letišť, budov i veškerého leteckého majetku. Jen letadel, která připadla Německé říši, vlastnil letecký klub 24 kusů.²⁷¹

Ještě před příjezdem německé armády nechal okresní hejtman vrchní rada dr. Vladimír Patočka vyhlásit v *Úředním listu*: „Dnešního dne obsadí říšskoněmecké vojsko všemi směry území našeho státu. Žádám obyvatelstvo, aby zachovalo klid a rozvahu jako dosud a v žádném případě nekladlo obsazování odpor nebo překážky a nedotýkalo se postupujícího říšskoněmeckého vojska nikde, ani slovem ani nerozvážným skutkem.“²⁷² Vojenské okupace Plzně²⁷³ se v březnu roku 1939 účastnily 46. pěší divize pod velením generálmajora Wilhelma von Waldenfelse a druhá lehká divize pod vedením generálmajora George Stumma, která však městem pouze projela a pokračovala dál na Příbram, kam dorazila 16. března, před polednem 17. března pak dosáhla Benešova.²⁷⁴

Pro obyvatelstvo Plzně byl příjezd německých vojsk velkým šokem. Vladimír Karlický ve své knize uvedl, „zaměstnanci plzeňských Škodových závodů vycházeli po noční směně z jejich bran, mířily na ně kulometry německých hlídek“.²⁷⁵ Zdeněk Roučka

²⁶⁸ DOUŠA, s. 300.

²⁶⁹ Nová doba, 26. 12. 1938, XLIV/358, s. 4.

²⁷⁰ Západočeský večerník, 21. 1. 1939, MCMXXXIX/10, s. 3.

²⁷¹ SALZ, s. 131.

²⁷² Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 82.

²⁷³ Viz Obrazová příloha.

²⁷⁴ DOUŠA, s. 316.

²⁷⁵ KARLICKÝ, s. 259.

napsal o osudovém 15. březnu: „Do Plzně vjely první motorizované oddíly 45. divize generála Waldenfelse už po 6. hodině směrem přes Bory a po Karlovarské silnici od Košutky. Zbývající část vojsk se objevila ve městě asi po čtyřiceti minutách od Skvrňan.“²⁷⁶ Úřední list k 15. březnu v Plzni uvedl: „Přejezd hranic provedly především motorisované útvary. Později před 9. hodinou přijížděly povozy s koňským spřežením. Říšské vojsko nenarazilo nikde na žádnou překážku, ježto obyvatelstvo projevovalo vzornou ukázněnost [...] . Před 8. hodinou byla všude rušná motorová doprava, při níž si čeští automobilisté a motocyklisté uvědomili, že říšskoněmecká vojenská vozidla všech druhů jezdí vpravo. Odpoledne byla policejním ředitelstvím vydána vyhláška, podle níž vrchní velitelství německé armády nařídilo s okamžitou platností jízdu vpravo.“²⁷⁷ Ozbrojené říšské jednotky se ujaly hlídky na mnoha místech ve městě. Generálmajor Wilhelm von Waldenfels se usídlil v hotelu Continental, velení armády si zřídilo místní velitelství na radnici a v hotelu Smitka²⁷⁸ a převzalo správu nad městem. Městu se nevyhnulo vyvěšování velkých vlajek s hákovým křížem na veřejných budovách. Již během dopoledne se objevily německé státní vlajky v oknech domů, které obývali převážně němečtí obyvatelé. Vlajky Německé říše visely také v oknech budov německých institucí, úřadů a podniků. Rozhlas se snažil občany uklidnit a nabádal je, aby nepodnikali žádné akce a nenakupovali potraviny do zásoby.²⁷⁹ Jízda vpravo se na plzeňských silnicích zavedla okamžitě a provizorně ji po přechodnou dobu řídila dopravní stráž. Německá armáda se ubytovala v některých školách, které za tímto účelem zabrala, jednalo se například o klasické gymnázium, dívčí reálné gymnázium a jiné. Po několika dnech byly některé školní budovy opět uvolněny pro výuku. Velitel generálmajor Wilhelm von Waldenfels ještě 15. března navštívil jak vládního komisaře Petra Němejce, tak velitele plzeňské divize generála dr. Ing. Kloudu.²⁸⁰

Ne každý tisk se k okupaci postavil s odporem či vzdorem. *Západočeský večerník* otiskl 18. března 1939 *Příkaz dneška* s podtitulem *Méně negace a planých slov, ale více rozumu a kladné spolupráce*, ve kterém se mimo jiné uvádí: „*Nebylo to, a to chceme dnes zejména podtrhnouti, vinou národa samého, nýbrž důsledkem záměrné*

²⁷⁶ ROUČKA, [s. p.].

²⁷⁷ Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 81.

²⁷⁸ Dnešní hotel Slovan.

²⁷⁹ ROUČKA, [s. p.].

²⁸⁰ Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 82.

propagandy Benešova režimu [...] Zde možno nejlépe poukázati příklad Jugoslávie, jež zásluhou svých vlád uměla včas nalézt vzorný, ba úzce přátelský poměr ku svému největšímu a nejsilnějšímu sousedovi– Itálii. [...] Vítáme proto sjednocující manifest presidenta dra Háchy [...] ²⁸¹ K chování německého vojska v Plzni uvedl Roučka: „Hned v prvních dnech své nadvlády si nacisté vybudovali sídlo v tzv. hnědém domě v Husově ulici. Právě tady působil celou válku krajský sekretariát NSDAP.“²⁸² Až se zarážejícím klidem a laxností informoval Český směr o událostech v březnu 1939. O vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava neinformoval list vůbec a až 25. března periodikum přineslo první informace ve článku *Zpytujeme svědomí*. V něm autor například píše: „[...] s jakým klidem odehrály se poslední události související s prohlášením ‚Protektorátu zemí Čechy a Morava‘ [...] přiznejme si poctivě, i když to bolí, že byla jenom nepatrná část těch šťastných ať ve světě dělnickém nebo úřednickém, ve službách státních nebo soukromých, kteří byli spokojeni. [...] Marné bylo neustálé upozorňování sociálních a odborářských pracovníků na tyto nezdravé zjevy.“²⁸³

Ve středu 15. března se měl konat pravidelný každotýdenní výroční trh, který však v důsledku událostí neproběhl. Prodávající se na trh dostavili, dokonce vyložili i své zboží, prostor náměstí ale nakonec museli uvolnit pro německou armádu, která se zde od sedmé hodiny ranní shlukovala a dostávala zde další úkoly, jež neprodleně plnila.²⁸⁴ Ladislav Vitík ve své knize ke změně situace v Československu napsal: „Po okupaci Československa 15. března 1939 zesílil proud emigrantů zejména vojáků, kteří ilegálně odcházeli, aby splnili do posledního písmene slova přísahy □ věrnosti republice. Prvním útočištěm se stává Polsko. Rozhodnutím čs. konzulátu v Krakově byla v dubnu 1939 vytvořena čs. vojenská skupina [...]“²⁸⁵ Po obsazení se podařilo uniknout za hranice celkem 40 členům ZA, a to hlavně díky šéfpilotovi Josefu Raisovi.²⁸⁶

²⁸¹ Západočeský večerník, 18. 3. 1939, MCMXXXIX/3, s. 1.

²⁸² ROUČKA, [s. p.].

²⁸³ Český směr, 25. 3. 1939, XXXXI/12, s. 1.

²⁸⁴ Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 82.

²⁸⁵ VITÍK, Ladislav, *Letectví a město Plzeň, část 3., 1939–1945. Historie letců Západočeského aeroklubu PLZEŇ-Bory v domácím a čs. zahraničním odboji za 2. světové války*, Plzeň 2002, s.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 71.

Ve dnech 22 a 23. března 1939 došlo ke spáchání 30 trestných činů napadení německých vojáků. Neznámý pachatel k napadeným přistoupil zezadu a postříkal jejich tělo kyselinou chlorovodíkovou. K trestným činům došlo na veřejných ulicích a postižení byli tekutinou i zranění. Úřady okamžitě zahájily pátrání po pachateli a jako odvetný krok bylo přistoupeno k zastrašovací akci. Bylo zatčeno celkem 100 osob, z nichž se jednalo o 50 Židů, druhou polovinu tvořily marxisticky smýšlející osoby, mezi které patřil i bývalý starosta města Luděk Pik. Zatčené policie po pár dnech propustila. Město Plzeň navíc muselo uhradit německým občanům škody způsobené neznámým pachatelem.²⁸⁷ Následně vyhlásilo policejní ředitelství v Plzni odměnu v hodnotě 10 000 K pro toho, kdo pomůže pachatele dopadnout.²⁸⁸

Dne 17. dubna, v předvečer Vůdcových narozenin viselo velké množství vlajek v oknech a výkladních skříních. Jednalo se jak o vlajky říšského státu, tak o protektorátní. Následující den se v rámci oslav Hitlerových 50. narozenin konal místní koncert vojenské hudby před hotelem Smitka. V den Hitlerových narozenin (20. dubna) se na Hlavním náměstí konala od půl desáté vojenská přehlídka.²⁸⁹ Přehlídka se kromě generálmajora Wilhelma von Waldenfelse, velitele 46. pěší divize účastnil i plukovník Schmidt, velitel vojenské přehlídky.²⁹⁰ Na přehlídce měli povinnou účast okresní hejtman dr. Vladimír Patočka, vládní komisař Petr Němejc, okresní hejtman vrchní rada dr. Pani, český generál Ing. dr. Kloud, šéf policejního ředitelství dr. Mainer a mnoho dalších.²⁹¹ Generálmajor pronesl před zahájením přehlídky projev z vyzdobené tribuny, který později otiskl *Úřední list*: „*Kamarádi! [...] Zřízením Velkoněmecké říše vykonal tak významný čin pro náš národ a jeho dějiny. To, co staletí bylo jen touhou mnohých [...], stalo se nyní mírovou cestou skutečností [...], aniž by byla jediná puška odjištěna. Bratr k bratrovi [...] pro Evropu to ale znamená zaručený mír v jejím srdci [...] Jsem proto toho mínění, že nynější vývoj bude i ve prospěch této země [...] Jak často v dějinách byly během staletí oba národy spojeny! Kolik společných a slavných památek mají oba národy v této zemi, na něž mohou opravdu s pýchou hledět, jež nejlépe vypravují o šťastném společném soužití [...] Takový způsob uspokojení dvou sousedních*

²⁸⁷ BRICHTA, s. 251.

²⁸⁸ *Úřední list*, 15. 5. 1939, XVII/10, s. 123.

²⁸⁹ Viz Obrazová příloha.

²⁹⁰ Tamtéž, 1. 5. 1939, XVII/9, s. 109.

²⁹¹ DOUŠA, s. 319.

*zemí v dějinách ještě nebyl [...] Zakladateli naší velkoněmecké vlasti, Adolfu Hitlerovi, našemu Vůdci a nejvyššímu veliteli, zdar!*²⁹² Poté zazněla německá státní hymna.

Obsazení města Plzně proběhlo v březnu 1939 relativně poklidně, stejně jako tomu tak bylo ve zbytku republiky. Přítomnost okupačních vojsk neznamena příliš velkou změnu pro obyvatele Plzně, změny s přítomností Němců rychle vstoupily do běžného života Plzeňanů.

²⁹² Západočeský večerník, 22. 4. 1939, MCMXXXIX/51, s. 1.

7. Děti, mládež, školství

Ještě před vznikem druhé republiky, v říjnu 1937, otevřela Škola vysokých studií pedagogických v Praze svou pobočku v Plzni, ta však po podzimních politických událostech v roce 1938 přestala fungovat.²⁹³ Tuto ztrátu částečně kompenzovala svými kurzy pro dospělé a pracující Lidová univerzita Husova²⁹⁴ (dále jen LUH). Práce na nové budově LUH započaly již 27. června roku 1938, kvůli politickým událostem se na podzim pro nedostatek železa a cementu nejprve zpomalily a po vyhlášení mobilizace se stavba nakonec zastavila úplně, znovu se rozeběhla až na konci října 1938.²⁹⁵ Dne 18. listopadu 1938 se konala výborová schůze LUH, na níž funkci předsedy zastával dr. Zdeněk Hujer, ředitel Českého státního reálného gymnázia. Na této schůzi projednávali členové zprávu o probíhající stavbě domu LUH v Prokopově ulici.²⁹⁶

Následný školní rok 1938/1939 začal ve čtvrtek 1. září. V českých měšťanských a obecních školách počet žáků narostl. Německé národní školy zaznamenaly v tomto školním roce opačnou tendenci, zde dětí ubylo.²⁹⁷ Například ve třídách Státního gymnázia bylo okolo 30–40 dětí, v některých i více. Během roku jejich počet i přes příliv přistěhovalců a jejich dětí z pohraničí, které byly přihlašovány na plzeňské české školy, překvapivě stagnoval.²⁹⁸ České státní reálné gymnázium, na němž byl ředitelem dr. Zdeněk Hujer, mělo ve školním roce 1938–1939 celkem 25 tříd, kde každý ročník měl jednu třídu a dvě pobočky, vyjma třídy třetí, jež měla pobočky tři. Dohromady tvořilo školu 8 kmenových tříd a 17 poboček.²⁹⁹

Po odstoupení hranic stanovených mnichovskou konferencí na podzim 1938 došlo k přílivu uprchlíků do Plzně. Následný nárůst dětí na plzeňských školách trval až

²⁹³ BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Archív města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách*, Plzeň 1987, s. 170.

²⁹⁴ Univerzita zahájila svou činnost jako spolek roku 1919, zanikla 1951. Jednalo se o první vysokou školu v Plzni. Pořádala kurzy pro dospělé.

²⁹⁵ Zápis výboru Lidové univerzity Husovy 15. 10. 1919– 5. 12. 1950, Plzeň 18. 11. 1938, AMP, Výroční zprávy o činnosti, karton č. 313.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Úřední list, 15. 9. 1938, XVI/18, s. 265.

²⁹⁸ *Zpráva vyššího reálného gymnázia v Plzni za školní léta 1938–1939 uveřejněná na konci školního roku 1939 ředitelství ústavu*, Plzeň 1939, s. 3.

²⁹⁹ *XIX. roční zpráva Českého státního reálného gymnázia v Plzni za školní rok 1938– 1939*, Plzeň 1939, s. 13.

do konce druhé republiky.³⁰⁰ Celkem šlo o 430 dětí na obecných školách, na měšťanských školách o 380 a na středních školách o 230 dětí. Na obecných a městských školách si zvýšený počet žáků vyžádal zřízení 18 nových tříd.³⁰¹ Také na Státním ženském ústavu učitelském zaznamenali nárůst nově příchozích žákyň. Největší příliv trval do konce listopadu 1938, pak se počty nově zapsaných žákyň v ústavu snižovaly.³⁰² Během několika posledních let bez ohledu na příliv pohraničnicků soustavně narůstal počet žáků v živnostenských školách. Tato situace si žádala postavení nové školní budovy pro Živnostenskou školu pokračovací. Na schůzi jejího výboru, který zasedal 18. ledna 1939, rozhodli členové za účelem urychlení stavby intervenovat případně i u vlády, aby mohla být co nejdříve vyřešena otázka případné státní podpory.³⁰³ Stejně tak si situace žádala stavbu nového Učňovského domu. Obchodní komoře se podařilo na tento projekt nashromáždit značné množství peněz, dokonce již zakoupila budovu, ve které by nový ústav mohl sídlit. Bohužel v době velkého bytového nedostatku musela prostory opět prodat. Do konce druhé republiky se už nepodařilo nový Učňovský dům opatřit.³⁰⁴

Opravné a dodatkové zkoušky se v novém školním roce 1938/1939 odehrály 1. září a následujícího dne proběhly definitivní zápisy, pravidelné vyučování začalo od 3. září.³⁰⁵ Druhá státní průmyslová škola v Plzni měla podobně jako některé jiné ústavy dvě části, českou a německou. Německá část školy byla ale od 1. listopadu 1938 zrušena a učitelé a žáci odešli do německé školy v Chebu.³⁰⁶ Podobně jako Druhá státní průmyslová škola i Obchodní škola byla rozdělena. Z německé po vzniku druhé republiky odešla většina žáků a 13 profesorů včetně ředitele do Německé říše. V prostorách školy se však i nadále vyučovalo. Českých studentů zbylo na obou školách dostatek, provoz obou zařízení nebyl tedy nijak ohrožen. Čeští žáci, kteří za první

³⁰⁰ *Zpráva vyššího reálného gymnásia*, s. 6.

³⁰¹ Úřední list, 15. 1. 1939, XVII/22, s. 28.

³⁰² *Výroční zpráva státního ženského ústavu učitelského v Plzni za školní rok 1938– 1939*, Plzeň 1939, s. 7.

³⁰³ Úřední list, 1. 2. 1939, XVII/3, s. 38.

³⁰⁴ *Západočeský večerník*, 5. 1. 1939, MCMXXXIX/2, s. 2.

³⁰⁵ *Zpráva vyššího reálného gymnásia*, s. 6.

³⁰⁶ *Výroční zpráva za školní rok 1938– 1939. Druhá státní průmyslová škola v Plzni* (dále jen Dspš), Plzeň 1939, s. 3–4.

republiky docházeli na Německou obchodní školu, byli většinou ti, kteří pro velký zájem a možné horší známky nemohli studovat na České obchodní akademii.³⁰⁷

Sportovní hry patřily mezi jednu z volnočasových aktivit, které školy dětem nabízely. Hry pořádaly jednotlivé školy na propůjčených hřištích, Státní gymnázium organizovalo ty své na hřišti S. K. Plzeň. Školní hry se konaly každý týden ve středu a v sobotu odpoledne, vždy od půl třetí do půl páté. Navíc pohyb dětí zajišťovala i klasická výuka tělocviku během vyučování. Například výuka tělesné výchovy na Státním gymnáziu probíhala ve vlastní tělocvičně.³⁰⁸ Ve zprávě Vyššího reálného gymnázia je ke školním hrám uvedeno: „*Ze sportů pěstovalo žactvo nejraději kopanou, házenou, wolleybal a hockey.*“³⁰⁹ V letních měsících měly děti na Českém státním reálném gymnáziu navíc možnost výuky tělocviku mimo tělocvičnu, tedy na vlastním venkovním cvičišti. České státní reálné gymnázium na podzim školní hry nepořádalo, jelikož škola neměla k tomuto účelu zapůjčené hřiště. Od jara se školní hry odbývaly na hřišti S. K. Olympia.³¹⁰

Mimoplzeňští studenti, kteří chodili do škol ve Velké Plzni, bydleli na internátech svých škol. Pokud škola internát neměla, jako například Druhá státní průmyslová škola, její žáci, kteří potřebovali ubytování, bydleli v Masarykově studentském domě (dále jen MSD).³¹¹ Stejně jako Druhá státní průmyslová škola ani Státní gymnázium nedisponovalo internátem pro mimoplzeňské žáky. Studenti této školy bydleli rovněž v MSD na Denisově nábřeží.³¹² Ani České státní reálné gymnázium nemělo pro své studenty svůj internát, žáci proto využívali prostory MSD, v tomto případě zde bydlelo šest dětí.³¹³ Státní ženský ústav učitelský disponoval svým internátem, ten se nacházel u Milosrdných sester de Notre Dame. Škola navíc v případě potřeby využívala i internát v MSD. Ve školním roce 1938/1939 ale žádná z žákyň tohoto ústavu možnosti ubytování neuplatňovala.³¹⁴ MSD ve školním roce ubytovával celkem 75 studentů ze všech možných škol v Plzni. Studenti měli k dispozici hřiště,

³⁰⁷ Západočeský večerník, 6. 12. 1938, MCMXXXVIII/7, s. 3.

³⁰⁸ Zpráva vyššího reálného gymnázia, s. 8.

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ XIX. roční zpráva, s. 25.

³¹¹ Výroční zpráva. Dspš, s. 5.

³¹² Zpráva vyššího reálného gymnázia, s. 13.

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Výroční zpráva státního ženského ústavu učitelského, s. 15.

studovnu, čítárnu, knihovnu, dva klavíry, společenskou místnost, temnou komoru, koupelny a umyvárny. V domě mohli také využít služeb dvou lékařů a ošetřovatelky. Děti zde dostávaly jídlo čtyřikrát denně.³¹⁵ Nejen možnost bydlení, ale také stravování se nabízela studentům škol v MSD. Například Stání gymnázium nemělo svou vlastní jídelnu, v níž by žáci jedli. Stravovací potřeby zajišťovala tedy menza MSD, do které ze Státního gymnázia chodilo 14 žáků.³¹⁶ Dalších 33 studentů docházelo ze Státního reálného gymnázia.³¹⁷ Celkem deset žákyň Státního ženského ústavu učitelského denně navštěvovalo menzu MSD,³¹⁸ jež poskytovala stravu dohromady 385 studentům ze všech různých škol v Plzni. Oproti předchozímu školnímu roku se počet navýšil o více než 30 strážníků.³¹⁹

Po odtržení hranic docházelo ke každodennímu příchodu nových lidí z odstoupeného území. Dne 14. listopadu bylo v periodiku *Nová doba* publikováno zjištění Okresní péče o mládež, které se týkalo počtu uprchlických dětí v Plzni. Podle této zprávy k tomuto datu na Plzeňsko přišlo celkem 640 uprchlických dětí. V Plzni jako takové jich žilo nejvíce, údajně 161.³²⁰ Nově příchozí uprchlíci s dětmi hledali útočiště v Plzni po celé období druhé republiky. V únoru informoval *Úřední list* města Plzně o nutnosti dětí uprchlíků umístit jednak do Jubilejního dětského domova,³²¹ jenž se nacházel na Lochotíně, jednak do Ústavu pro mrzáčky na Borech, kde by o ně mělo být postaráno. Oba ústavy poté přijaly po 50 dětech.³²² Tento návrh podal na schůzi místního komitétu pro uprchlíky v Plzni 12. ledna šéf plzeňského zdravotního okresu MUDr. Drábek. Přesun do ústavů se týkal dětí ve věku 5 až 15 let.³²³

Během školního roku se žáci mohli plzeňských škol účastnit několika kulturních akcí. Ještě před zahájením školní docházky se od 7. do 15. srpna konala v Plzni Zemská výstava učňovských dílenských prací v I. Státní průmyslové škole na Švehlově

³¹⁵ *Zpráva o činnosti spolku Studentský dům v Plzni. Školní rok 1938–1939*, Plzeň 1939, [s. p.].

³¹⁶ *Zpráva vyššího reálného gymnázia*, s. 13.

³¹⁷ *XIX. roční zpráva*, s. 31.

³¹⁸ *Výroční zpráva státního ženského ústavu učitelského*, s. 15.

³¹⁹ *Zpráva o činnosti spolku Studentský dům*, [s. p.].

³²⁰ *Nová doba*, 15. 11. 1938, XLIV/317, s. 3.

³²¹ Bohumil Chvojka realizoval v první polovině 30. let stavbu Jubilejního okresního dětského domova na Lochotíně. Budova byla uskutečněna podle návrhu, na kterém pracoval jak Bohumil Chvojka, tak R. Černý.

³²² *Úřední list*, 15. 2. 1939, XVII/4, s. 48.

³²³ *Západočeský večerník*, 14. 1. 1939, MCMXXXIX/6, s. 3.

náměstí.³²⁴ Jednalo se o největší výstavu učňovských prací do té doby. Prostory k této akci poskytla a s instalací pomohla právě I. Státní průmyslová škola v Plzni. Do výstavy se přihlásilo celkem 2340 prací z celé republiky. Nejvíce přihlášek podali žáci z Prahy, celkem 675, Plzeň reprezentovalo na výstavě 358 učňovských děl.³²⁵ Dne 14. srpna tuto výstavu navštívil ministr obchodu, průmyslu a živností Rudolf Mlčoch.³²⁶ Výstava měla velký úspěch, jen za první čtyři dny jí navštívilo 10 000 osob.³²⁷ Dne 22. listopadu se sešel na závěrečné schůzi výbor pro pořádání místní výstavy učňovských prací dílenských v Plzni. Na schůzi členové projednávali zprávu o výsledcích výstav, které se toho roku konaly. První výstavou byla VI. DŽHV, již se zúčastnilo celkem 545 místních učňů a učnic, z nichž většina získala buď první, nebo druhou cenu. Podobný úspěch měla i druhá, výše zmíněná srpnová Zemská výstava učňovských prací, na níž obdrželi žáci Plzně četná ocenění za své příspěvky.³²⁸ I žáci Českého státního reálného gymnázia se ve školním roce 1938–1939 účastnili se svými příspěvky výstav. První expozici z žákovských výrobků mohli návštěvníci spatřit na VI. DŽHV. Druhá, s názvem *Vysoké Tatry a okolí ve fotografiích*, proběhla v prostorách školy po odstoupení hranic jako reakce na Mnichovský diktát. Jednalo se o 100 velkých fotografií. Materiál na výstavu zapůjčilo pražské turistické ústředí.³²⁹

Na první velkou akci, konanou v září, přijelo do Plzně asi 100 hraničářských dětí. Jednalo se o velkou hraničářskou manifestaci, na níž děti dorazily o den dříve, 3. září. Dostavily se děti hlavně z menšinových škol ze Šumavy a stříbrského okresu. V Plzni je uvítal Václav Henzlík, předseda odboru Ústřední matice školské a člen Národní rady československé. V průvodu dorazily hraničářské děti společně s plzeňskými na Hlavní náměstí. Zde si všichni vyslechli projev starosty města Plzně Lud'ka Pika. Projev byl otištěn v *Nové době*: „*Milé děti a vážení přátelé! [...] vy jste přišli do Plzně, abyste byli svědky velké hraničářské manifestace a holdu hraničářů [...] přišli jste také, abyste poznali lásku a sympatie české Plzně k vám hraničářům, kteří*

³²⁴ Dnešní Chodské náměstí.

³²⁵ *Katalog zemské výstavy učňovských prací dílenských v Plzni. Od 7. do 15. srpna 1938*, Plzeň 1938, s. 3–8.

³²⁶ Rudolf Mlčoch se narodil 17. 4. 1880 a zemřel 8. 4. 1948. Tento podnikatel, novinář a politik zasedal ve vládě celkem třikrát. Nejprve byl ministrem veřejných prací a poté ministrem Železnic. Ministrem průmyslu, obchodu a živností byl Rudolf Mlčoch od 4. 12. 1937 do 21. 9. 1938.

³²⁷ Úřední list, 1. 9. 1938, XVI/17, s. 251.

³²⁸ *Západočeský večerník*, 29. 11. 1938, MCMXXXVIII/2, s. 2.

³²⁹ *XIX. roční zpráva*, s. 18–19.

*nyní v těžkých dějinných chvílích ve velikém nervovém napětí konáte velikou národní státní povinnost [...] Bud'te ujištěni, že Plzeň vykoná vše, aby česká menšina byla ochráněna, a aby měla ve všem stejná práva jako tam, kde Češi tvoří většinu [...]*³³⁰

Dne 28. listopadu informovaly stejné noviny: „*Vedle Masarykova studentského domu vybuřovalo si plzeňské studentstvo nové centrum své kulturní práce; tímto novým místem se stává plzeňská YMCA [...]* V nejbližší době dojde k ustavení samostatného odboru dramatického, který se bude specializovat na otázky divadelní, pro zájemce bude založen loutkářský odbor [...] YMCA jako nové středisko kulturní práce plzeňského studentstva, bude mít velmi důležitou roli. Jeho absolutně nepolitická organizace může soustředit lidi všech názorů.“³³¹

Okolo 18. ledna 1939 se konaly na některých školách velké kulturní akce na počest smrti Karla Čapka. Například České státní reálné gymnázium uspořádalo besídku k uctění památky zemřelého spisovatele. Besídka se konala v mimoškolní době a na programu byla recitace nejen z děl spisovatelových, ale i z díla jeho manželky Olgy Scheinpflugové-Čapkové. Na besídce recitovali žáci z třídy VII. A.³³² První mimoškolní akci po vzniku Protektorátu Čech a Moravy uspořádala 26. března místní školní rada za pomoci desátého oddílu skautů. Jednalo se v pořadí již o čtvrté plavecké závody žactva měšťanských škol. Závodů se účastnilo 150 dětí z III. a IV. tříd a probíhaly ve dvou disciplínách: 25 m a 50 m volným způsobem. Celá soutěž se uskutečnila v zimní plovárně Měšťanských lázní. Diváci mohli ještě vidět ukázkou skoků do vody nebo záchran tonoucích.³³³ Další velká kulturní akce proběhla 17. dubna, kdy celkem 70 žákyň ze všech ročníků Státního ženského ústavu učitelského vystoupilo na koncertě plzeňské filharmonie. Dívky účinkovaly spolu s pěveckým souborem *Smetana* v prostorách Měšťanské besedy. Během koncertu, který řídil dirigent Bohdan Gselhofer,³³⁴ zazněla Beethovenova IX. symfonie a Smetanova *Česká píseň*.³³⁵

³³⁰ Nová doba, 4. 9. 1938, XLIV/245, s. 5.

³³¹ Tamtéž, 28. 11. 1938, XLIV/330, s. 4.

³³² XIX. roční zpráva, s. 17.

³³³ Český směr, 18. 3. 1939, XXXXI/11, 2. s.

³³⁴ Viz Obrazová příloha.

³³⁵ Výroční zpráva státního ženského ústavu učitelského, s. 9.

V den prvního výročí smrti Prezidenta osvoboditele Tomáše Garrigua Masaryka, 14. září 1938, pořádalo Státní gymnázium v tělocvičně smuteční slavnost.³³⁶ I Druhá státní průmyslová škola uctila památku smrti prvního československého prezidenta. Rozhlas vysílal přednášku profesora J. Hechta.³³⁷ V tento den si většina českých škol připomněla osobu a činy Tomáše Garrigua Masaryka. Také Státní ženský ústav učitelský, kde funkci ředitele zastával Karel Vaněček, uctil památku prvního československého prezidenta. Za tímto účelem žáci smutečně vyzdobili hudební síň, v níž se konal vzpomínkový program, během kterého zazněl slib památce prezidenta Osvoboditele, dále báseň od Jaroslava Seiferta a hudební příspěvek pěveckého sboru složeného ze žákyň III. a IV. ročníku. Poté profesor Melíšek společně s vybranými žákyněmi položil na pomník prezidenta kytici k uctění jeho památky.³³⁸ Od začátku školního roku 1938/1939 se nejen žáci ale také učitelé Benešovy školy připravovali na první výročí smrti T. G. Masaryka. Bohužel oslavy ale nemohly proběhnout. Dne 14. září před zahájením výuky navštívil školu zástupce okresního úřadu v doprovodu zástupce finanční správy, kteří následně zabrali školu pro vojenské účely. Oznámili, že do budovy ještě téhož dne v odpoledních hodinách vstoupí vojáci. Žáci a učitelé tedy museli co nejdříve budovu školy opustit. Následná výuka se konala až 23. září v budově Mandlovy školy, v níž se škola střídala s I. Měšťanskou chlapeckou školou v jižním obvodu. Poté, co budovu Benešovy školy opustilo vojsko, začalo pravidelné vyučování až 26. října.³³⁹ Podobně proběhl den prvního výročí smrti prezidenta Masaryka i na Státním ženském ústavu učitelském. Po uctění památky již pravidelné vyučování nemohlo pokračovat. Přízemí a první poschodí, kde sídlily obecná a cvičná škola, zabralo pro své účely vojsko. Druhé a třetí poschodí, v němž se ženský ústav nacházel, sice vojáci neobsadili, ale kvůli nadměrnému hluku a pohybu vedení školy nakonec vyučování zrušilo. Od následujícího dne, tj. 15. září do 17. září bylo vyučování upraveno tak, že výuka probíhala pouze v dopoledních hodinách. Poté se 19. září žáci i personál přesunuli do budovy Státního mužského ústavu učitelského, kde setrvali až do 24. září. V pátek 16. září zabralo vojsko i budovu mužského ústavu, výuka se proto opět nekonala. Ve Výroční zprávě bylo o dalším vývoji napsáno: „*Od 27. září do 30. září se*

³³⁶ Zpráva vyššího reálného gymnásia, s. 6.

³³⁷ Výroční zpráva. Dspš, s. 5.

³³⁸ Výroční zpráva státního ženského ústavu učitelského, s. 5.

³³⁹ DOMANICKÝ, Petr, *Benešova škola v Plzni*, Plzeň 2002, s. 8–9.

vyučovalo opět v budově st. ženského ústavu učitel., střídavě se st. mužským ústavem učitel., jenž přemístil žactvo ze svého ústavu zabraného do volných místností II. a III. poschodí žen. ústavu. Od 1. října se opět počalo vyučovati v budově pravidelně.“³⁴⁰ Tělocvičnu ústavu a obecnou školu armáda neopustila ani do konce října. Výuku tělesné výchovy suploval výklad o první pomoci, jenž mohl probíhat ve třídách. Až 3. listopadu došlo k uvolnění prostor tělocvičny a mohla tedy začít pravidelná výuka.³⁴¹ Po dobu 24. září až 16. října byla určena i budova Druhé státní průmyslové školy k vojenským účelům. Armáda ji následně obsadila a výuka se v tomto období nekonala.³⁴²

Rušné zářijové dny a vyhlášení vojenské povinnosti zasáhly i Státní gymnázium. Výuka probíhala bez přerušení, některé učitele ale povolali k výkonu vojenské služby.³⁴³ Během září 1938 se vojsko ubytovalo i v budově Českého státního reálného gymnázia na Švehlově náměstí. Třídy I. A, I. B a II. A, jež nesídlily v hlavní budově ale v sousední budově obecné školy, byly tedy bez vyučování. Výuka v těchto třídách vůbec neprobíhala ve dnech 24., 26. a 27. září. Následně od 29. září do 26. října měly tyto třídy vyučování odpoledne v ústavní budově. V tomto období se také nemohla uskutečnit výuka tělesné výchovy v tělocvičně, kterou rovněž obsadilo vojsko.³⁴⁴ Ani dnešní Masarykově základní škole se nevyhnuly během září velké změny. Dne 29. září Zemská školní rada rozdělila školu na Masarykovu obecnou chlapeckou školu a na dvě samostatné obecné chlapecké školy.³⁴⁵ Po odchodu armády začalo vyučování na Druhé státní průmyslové škole znovu až v pondělí 10. října. Jednalo se ale jen o vybrané ročníky a třídy, zbylí žáci začali s výukou o týden později, 17. října.³⁴⁶ V Měšťanské odborné škole pro ženská povolání se začalo s výukou také 10. října. Na První státní průmyslové škole na Švehlově náměstí začal běžný učební řád opětovně normálně fungovat o den později, 11. října.³⁴⁷

Dne 4. listopadu se konala schůze Místní školní rady v Plzni, kde v úvodu členové uctili památku ředitele Měšťanské školy pana Václava Haranta, jenž zemřel 3.

³⁴⁰ *Výroční zpráva státního ženského ústavu učitelského*, s. 6.

³⁴¹ Tamtéž.

³⁴² *Výroční zpráva. Dspš*, s. 5.

³⁴³ *Zpráva vyššího reálného gymnázia*, s. 6.

³⁴⁴ *XIX. roční zpráva*, s. 14.

³⁴⁵ *Výroční zpráva státního ženského ústavu učitelského*, s. 8.

³⁴⁶ *Nová doba*, 7. 10. 1938, XLIV/278, s. 5.

³⁴⁷ Tamtéž, 9. 10. 1938, XLIV/280, s. 8.

listopadu. Místní školní rada dále řešila zabránění, uvolnění a následný úklid školních budov, které dala k dispozici CPO k ubytování vojáků, jednalo se celkem o devět škol. Žáci těchto škol měli během uzavření budov zajištěné vzdělávání v jiných objektech nebo se vyučováno zrušilo. Dále rada probírala potřebné snížení rozpočtu na následující rok 1939 a průběh stavby nové školy na Pražském předměstí, jenž se v té době chýlil ke konci.³⁴⁸ Dne 2. března okresní školní výbor zkolaudoval tuto novou budovu školy na Pražském předměstí. Stavba se vyšplhala na 4,49 milionu Kč a začala v červenci roku 1937. Projekt navrhl architekt Václav Klein.³⁴⁹ Jednalo se v té době o nejmodernější budovu, jež měla v budoucnu sloužit nejen jako výchovné centrum, ale ve čtvrtém patře měla být náklady LUH zbudována hvězdárna. K ní hvězdárně náležela i menší přednášková místnost s pracovnou a fotografickou komorou. V jedné z budov měla být umístěna dokonce lékařská poradna.³⁵⁰ Dne 1. března škola zahájila výuku. V budově sídlily tři školy: mateřská škola, IV. chlapecká obecná škola a III. měšťanská škola ve východním obvodě.³⁵¹

Ještě předtím, v lednu 1939 vydalo město Plzeň vyhlášku týkající se zavedení branné výchovy pro mimoškolní mládež, tj. pro chlapce a dívky ve věku 14 až 22 let. Plzeň za tímto účelem zřídila na svém území celkem 18 středisek, v nichž byl velitelem vždy důstojník v záloze.³⁵² *Úřední list* na svých stránkách k zavedení branné výchovy uvedl: „*Ve střediscích se bude prozatím vyučovati přípravě mravní, naukové a tělesné, později budou povoláni do středisek branné výchovy další ročníky obyvatelstva a učivo bude rozšířeno o branný výcvik a CPO.*“³⁵³ Mládež se musela osobně dostavit k soupisu, jenž se uskutečnil ve dnech 26. až 29. ledna. Registrace se týkala těch dětí, jež měly českou, slovenskou nebo rusínskou národnost a zároveň nenavštěvovaly žádnou školu národní, střední, odbornou nebo jinou. Naproti tomu se ale povinnost branné výchovy vztahovala na žáky, kteří docházeli do škol soukromých nebo

³⁴⁸ Český směr, 12. 11. 1938, XXXX/45, s. 3.

³⁴⁹ Václav Klein se narodil 18. 2. 1890. Projektoval například bytový dům Lidové univerzity Husovy s biografem v Prokopově ulici, pavilon infekčních chorob v Plzni nebo obytný dům Anny Kodymové, který se nachází také v Plzni.

³⁵⁰ DOUŠA, s. 304–305.

³⁵¹ Úřední list, 15. 3. 1939, XVII/6, s. 72.

³⁵² Okresní úřad Plzeň, AMP, Branná výchova, závody 1937–1939, karton č. 927.

³⁵³ Úřední list, 1. 2. 1939, XVII/3, s. 37.

živnostensko-pokračovacích.³⁵⁴ V posledních dvou lednových nedělích (22., 29.) se poprvé otevřela řada těchto středisek branné výchovy, a to nejen v Plzni.³⁵⁵

Poslední oslavou na Benešově škole se stalo výročí narození T. G. Masaryka 7. března 1939. Školní budovu 15. března částečně zabrala armáda, druhého dne získala objekt do svého držení německá policie. Škola se musela přesunout do jiných prostor a vyučování mohlo opět začít 20. března, a to ve školní budově na Petákově náměstí, kde se škola opět střídala s I. Měšťanskou chlapeckou školou v jižním obvodu.³⁵⁶ Během obsazování republiky v březnových dnech zabrala německá vojska tělocvičnu Státního gymnázia. Akce však neměla dlouhého trvání a skončila po dvou dnech.³⁵⁷

Od 1. ledna 1939 odešel do důchodu nebo musel opustit své zaměstnání větší počet učitelů, než bylo do té doby v normě. Musela se uvolnit místa pro pedagogy, kteří přišli z odstoupeného území. Jeden z těchto případů se stal i na Státním gymnáziu. Zde vykonával funkci zástupce ředitele od 1. ledna 1939 František Špilar. Tehdejší ředitel František Spal učil ještě do 30. dubna 1939, poté byl propuštěn do důchodu a na jeho místo byl dosazen zástupce František Špilar.³⁵⁸ K 1. lednu odešlo do důchodu šest učitelek mateřských škol. Navíc bylo ještě propuštěno dalších šest vdaných učitelek, na něž se vztahoval zákon, podle kterého nesměly vdané ženy vykonávat zaměstnání, pokud pracoval i manžel.³⁵⁹ Dne 30. ledna vzala na vědomí na své schůzi MR oznámení tří učitelek mateřských škol o jejich dobrovolném odchodu ze zaměstnání. Během této schůze rada rozhodla na jejich místa přijmout učitelky, jež ztratily své zaměstnání kvůli záboru pohraničí.³⁶⁰ Dne 16. února přinesla *Nová doba* informace o současném stavu vdaných učitelek, jež odešly ze služby: „Podle vládních směrnic o propuštění vdaných učitelek ze státní služby odešlo na plzeňském školním okrese dobrovolně ze školské služby 49 učitelek. Mimo to ještě asi dvaceti vdaným učitelkám byla dána výpověď, protože neodešly dobrovolně a protože se na ně vztahuje ustanovení o výši příjmů jejich manželů.“³⁶¹ Odchody ze zaměstnání neměly ale pouze pozitivní důsledky. Kvůli

³⁵⁴ Tamtéž.

³⁵⁵ Český směr, 4. 2. 1939, XXXXI/5, s. 2.

³⁵⁶ DOMANICKÝ, s. 9.

³⁵⁷ Zpráva vyššího reálného gymnázia, s. 6.

³⁵⁸ Zpráva vyššího reálného gymnázia, s. 3.

³⁵⁹ Nová doba, 15. 1. 1939, XLV/15, s. 4.

³⁶⁰ Západočeský večerník, 2. 2. 1939, MCMXXXIX/14, s. 2.

³⁶¹ Nová doba, 16. 2. 1939, XLV/47, s. 3.

odchodu dvou učitelek anglického jazyka z Českého státního reálného gymnázia musela škola od 1. března 1939 omezit výuku tohoto jazyka na pět hodin týdně.³⁶² V roce 1939, přesněji dne 30. dubna, musel odejít do penze také dlouholetý učitel prof. František Pořícký, jenž učil na České státním reálném gymnáziu v Plzni 33 let.³⁶³ Ani Obchodní akademii a Obchodní škole se nevyhnuly nucené odchody do penzí. Pravděpodobně díky zavedení nového režimu odešel k 1. dubnu na zdravotní dovolenou také František Mareš,³⁶⁴ ředitel těchto škol. Vedení Obchodní akademie se ujal státní ředitel Vojtěch Měšťan. Ředitelem Obchodní školy a Odborné pokračovací školy pro živnostní se stal od 1. února státní ředitel Václav Pilous.³⁶⁵ K 1. dubnu proběhla další vlna odchodů do penzí. Odešlo celkem 11 ředitelů a ředitelek městských škol, 5 odborných učitelů a učitelek, 16 řídicích učitelů, tři učitelé obecných škol a tři učitelky domácích nauk.³⁶⁶

³⁶² *XIX. roční zpráva*, s. 14.

³⁶³ Tamtéž, s. 3.

³⁶⁴ František Mareš byl pedagog, spisovatel, filozof. Vystudoval učitelství pro střední školy, po krátkém působení v Praze přesídlil do Plzně, od 31. srpna 1930 byl ředitelem Obchodní akademie. Psal vědecké práce týkající se přírodních věd a filozofie, je i autorem beletrie a divadelních her. Za okupace byl vězněn v Buchenwaldu. Po osvobození opět působil jako ředitel OA v Plzni až do roku 1948.

³⁶⁵ *Almanach střední ekonomické školy Klementa Gottwalda v Plzni ke 100. výročí založení ekonomického školství v Plzni*, Plzeň 1986, s. 10.

³⁶⁶ Úřední list, 15. 5. 1939, XVII/10, s. 123.

8. Kultura a umění

8.1. Divadlo

Plzeň žila v době druhé republiky bohatým kulturním životem, který zajišťovalo velké množství spolků, kulturních institucí a v neposlední řadě častá představení v divadle J. K. Tyla. Od roku 1930 do roku 1943 vykonával funkci ředitele plzeňského divadla Ota Zítka. Vladimír Štěpánek k tomuto období uvedl: „*Podstatou repertoáru se stal komerčně nejvděčnější druh úpadkové dramatiky, brak a kýč, jmenovitě operetní [...] Za Zítka nebyli přehlíženi nebo dokonce odstraňováni dobří a výborní herci, naopak po celou dvanáctiletou dobu Zítkova ředitelování přicházeli do Plzně skuteční umělci [...] Základní koncepci Zítka ovšem nikdy nezměnil a vlastně ani nemohl změnit. Byl sám nezákladní příčinou, nýbrž spíše representantem tendencí, které vyvěraly z obecných společenských podmínek. Prudké zosřování situace, které v době Zítkově nastává, vedlo k jistým, nikoli zásadním, ale také ne nevýznamným změnám.*“³⁶⁷ V sobotu 20. srpna roku 1938 zahájilo novou sezónu v městském divadle premiérovou operetu z prostředí moravského městečka *Šavlenka broušená* od českého sbormistra a varhaníka Rudolfa Kvasnici; hra propagovala československou armádu. V této operetě se poprvé představil i tenorista Láša Mecnarovský, nový člen souboru, který přišel ze Slovenského Národního divadla v Košicích.³⁶⁸ Následujícího dne se hrála první repríza výše zmíněné operety *Šavlenka broušená*, jež divadlo uvádělo po následující týdně pro velkou oblibu alespoň dvakrát týdně.³⁶⁹ Komedialní představení *Pollina pestrá minulost* od amerického zpěváka a skladatele Michaela Boltona (vlastním jménem Bolotin) patřilo v čerstvě zahájené sezóně k dalším úspěšným novinkám.³⁷⁰ Dne 2. září měla v městském divadle premiéru komedie *Kdybych chtěla...* od francouzského básníka Paula Geraldého a Rakušana Roberta Spitzera, v níž se poprvé objevili další noví členové sboru Růžena Veverková a Karel Fořt. Tuto duchaplnou konverzační veselohru režíroval Jan Fišer.³⁷¹

³⁶⁷ ŠTĚPÁNEK, Vladimír, *90 let stálého českého divadla v Plzni*, Plzeň 1955, s. 40–41.

³⁶⁸ Český směr, 20. 8. 1938, XXXX/33, s. 5.

³⁶⁹ Nová doba, 18. 8. 1938, XLIV/228, s. 4.

³⁷⁰ Úřední list, 1. 9. 1938, XVI/17, s. 251.

³⁷¹ Nová doba, 2. 9. 1938, XLIV/243 s. 7.

Řádnou sezónu lidových představení v městském divadle zahájila 13. září premiéra komické opery *Dvě vdovy* od českého velikána Bedřicha Smetany, již nově nastudoval soubor pod vedením ředitele Oty Zítka a jejíž obsazení se od posledního nastudování změnilo.³⁷² Následující den se konalo pietní představení *Rusalka* od Antonína Dvořáka k prvnímu výročí smrti prezidenta T. G. Masaryka.³⁷³ V dalších dnech (tj. 16. a 21. září) divadlo uvedlo premiéry her *Velký případ* od jednoho z nejúspěšnějších českých dramatiků tehdejší doby Emila Synka a komedii *Herečka* od polského autora Marjana Hemary. Synkův *Velký případ* měl značný úspěch již dříve v Praze. V polském představení o třech dějstvích se poprvé představila v titulní roli Lída Matoušková, nová členka činoherního souboru, jež přišla z Národního divadla v Košicích, stejně jako Jana Kovaříková.³⁷⁴

Začátek divadelní sezóny 1938/1939 silně ovlivnily mobilizace a ztráta území. Diváci v důsledku politických změn více žádali ryze česká klasická díla, jako skladby od Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka, Leoše Janáčka a jiných českých velikánů.³⁷⁵ Na těžké poměry, způsobené politickými událostmi na podzim roku 1938 si ředitel městského divadla Ota Zítek MR stěžoval. Ve své zprávě kritizuje pokles návštěvnosti oproti předchozímu roku, dále poukazuje na zatemňování a také na mobilizaci, které způsobily problémy v normálním chodu divadla. V některých dnech nemohlo divadlo hrát vůbec.³⁷⁶ V sobotu 1. října měla premiéru světově známá opereta *Balalajka* od Bernarda Grüna, třebečského rodáka, a Angličana George Posforda, jež patřila k velkým představením tehdejší sezóny. V inscenaci mohli diváci spatřit nové kostýmy i nové scénické výpravy.³⁷⁷ Dne 12. října měla premiéru v městském divadle konverzační veselohra *Slečna panská* od francouzského dramatika Jacquese Devala. Dne 22. října proběhla premiéra veselé operety *Za naší salaší* od Járy Beneše, která se od dubna toho roku velmi úspěšně hrála také v Praze.³⁷⁸ MR schválila, aby k 20. výročí československé samostatnosti uvedlo 27. října městské divadlo premiéru opery *Její pastorkyňa* od Leoše Janáčka. Operu o třech dějstvích podle textu Gabriely Preissové

³⁷² Český směr, 10. 9. 1938, XXXX/36, s. 3.

³⁷³ Úřední list, 19. 10. 1938, XVI/1, s. 274.

³⁷⁴ Český směr, 17. 9. 1938, XXXX/37, s. 3.

³⁷⁵ *Sto let českého divadla v Plzni. 1865–1965*, Plzeň 1965, s. 68.

³⁷⁶ Městské divadlo, AMP, Umělecký soubor divadla 1938/1939, 1939/1940, karton č. 1203.

³⁷⁷ Nová doba, 29. 9. 1938, XLIV/270, s. 5.

³⁷⁸ Český směr, 22. 10. 1938, XXXX/42, s. 5.

režiroval sám ředitel divadla Ota Zítek, jenž zaslal MR žádost s prosbou, zda by město nemohlo pro své zastupitele, kteří se představení budou účastnit, zakoupit vstupenky. Ředitel divadla tuto žádost odůvodňoval jednak nastalou politickou situací, která měla nepříjemný finanční dopad na divadlo, jednak skutečností, že do té doby město vstupenky na představení kupovalo. Žádost Oty Zítka město ale s ohledem na vlastní hospodářské poměry zamítlo.³⁷⁹

V pátek 4. listopadu měla premiéru veselohra od českého herce a režiséra Františka Ferdinanda Šamberka (vlastním jménem František Xaver Schamberger) *Rodinná vojna*, následovaná premiérou romantické opery od Felixe Albinho *Baron Trenk*, jež se poprvé hrála v sobotu 12. listopadu.³⁸⁰ Dne 20. listopadu herci divadla představili premiérově veselohru od skladatele Rudolfa Piskáčka *Žena jeho snů*.³⁸¹ Dne 26. listopadu následovala premiéra zahraniční hry *Ženy na Niskavuori*, jejíž autorkou je Hella Wuolijoki, pocházející z Finska, ale píšící švédsky. V této hře si zahráli i významní členové Národního divadla Růžena Nasková, Jiřina Steimarová a Jiří Steimar.³⁸² Následujícího dne se konaly dvě premiéry oper, první veselé představení *Tvrde palice* od českého velikána Antonína Dvořáka a druhé *V studni* od českého romantického skladatele a pedagoga Viléma Blodka.³⁸³ Ve středu 30. listopadu uvedlo divadlo premiéru zbojnické tragédie o pěti dějstvích *Jánošík* od novináře a básníka Jiřího Mahena, jenž krátce po vzniku protektorátu spáchal v reakci na okupaci sebevraždu. V tomto představení si zahráli téměř všichni členové Tylova divadla, ať už se jednalo o celý činoherní soubor, množství sólistů opery a operety, ale i o celý balet a dva sbory.³⁸⁴ Následně v sobotu 2. prosince zatančil soubor divadla pantomimu *Pohádka o Honzovi* od českého skladatele a violisty Oskara Nedbala. Jednalo se o premiéru celovečerního výpravného baletu, kde se jako dirigent představil šéf opery Antonín Barták. Kromě celého sboru baletu tančilo v inscenaci i mnoho sólistů.³⁸⁵ V sobotu 17. prosince se uskutečnila premiéra revuální operety *Dcera druhé roty* od českého skladatele a spisovatele Karla Hašlera a herce a zpěváka Jaroslava Kohouta,

³⁷⁹ Městské divadlo, AMP, Repertoire, karton č. 1201.

³⁸⁰ Úřední list, 15. 11. 1938, XVI/22, s. 309.

³⁸¹ Český směr, 19. 11. 1938, XXXX/46, s. 6.

³⁸² Západočeský večerník, 24. 11. 1938, MCMXXXVIII/2, s. 4.

³⁸³ Úřední list, 15. 12. 1938, XVI/23, s. 321.

³⁸⁴ Západočeský večerník, 29. 11. 1938, MCMXXXVIII/4, s. 4.

³⁸⁵ Český směr, 3. 12. 1938, XXXX/48, s. 5.

kteřá zaznamenala velký úspěch i v ostatních městech Česko-Slovenska. Druhý den v neděli 18. prosince se konala poprvé v Plzni vánoční pohádka se zpěvy a balety *Nesem vám noviny...*, jež zpíval dámský sbor městského divadla.³⁸⁶ Ještě před Vánoce 22. prosince diváci poprvé viděli nově nastudovanou hru *Babička* podle stejnojmenného románu Boženy Němcové, ve které se představilo mnoho vynikajících plzeňských herců, hlavní roli babičky ztvárnila Terezie Zejfertová-Brzková.³⁸⁷ Román zdramatizoval plzeňský rodák dr. Port ve spolupráci s A. Kučerovou-Fischerovou. Následující den měla premiéru opera o třech jednáních od českého hudebního skladatele Zdeňka Fibicha *Šárka*, již dirigoval šéf opery Antonín Barták a režíroval sám ředitel divadla Ota Zítek.³⁸⁸ Na silvestra hrálo divadlo noční premiéru operety *Malá hřišnice* od německého skladatele a dirigenta židovského původu Jeana Gilberta (vlastním jménem Max Winterfeld), která začala – na rozdíl od ostatních představení – v deset hodin večer.³⁸⁹

První lednovou sobotu roku 1939 proběhla premiéra operety *Bílý kavalír* od plzeňského rodáka, skladatele a herce Romana Blahníka, v níž vystoupil jako host tenorista pražského divadla a filmový herec Jaroslav Pospíšil.³⁹⁰ V neděli 11. prosince plzeňské obecnstvo přihlíželo mimořádnému vystoupení subrety Nelly Gaierové, jež v Plzni vystoupila pouze jednou, a to v operetě *Balalajka* od Bernarda Grüna.³⁹¹ V pátek 13. ledna 1939 uvedlo divadlo premiérově operu *Manon* od Julese Masseneta podle slavného románu od Prévosty *Mannon Lescaut*, která měla velký úspěch. Poté se 15. ledna konala premiéra hry *Šťastný věk*, již napsal francouzský dramatik a scénárista Claude-André Puget, jako host vystoupil Eduard Kohout společně s celým souborem Východočeského Národního divadla.³⁹² Dne 17. ledna proběhla v Tylově divadle premiéra veselohry prozaika a dramatika Karla Piskoře *Svátek věřitelů*. Ve čtvrtek 19. ledna vystoupili již podruhé jako hosté členové Státní činohry ve veselohře *Šťastný věk*.³⁹³ V sobotu 21. ledna proběhlo jedinečné vystoupení úplného sboru Národního

³⁸⁶ Západočeský večerník, 18. 12. 1938, MCMXXXVIII/12, s. 4.

³⁸⁷ Viz Obrazová příloha.

³⁸⁸ Umění všem. Program divadelní odbor vzdělávacího sboru osvětového svazy v Plzni. 328. představení. Šárka, Plzeň 1939, [s. p.].

³⁸⁹ Západočeský večerník, 31. 12. 1938, MCMXXXVIII/18, s. 4.

³⁹⁰ Nová doba, 7. 1. 1939, XVI/7, s. 5.

³⁹¹ Západočeský večerník, 18. 12. 1938, MCMXXXVIII/12, s. 4.

³⁹² Český směr, 7. 1. 1939, XXXI/1, s. 3.

³⁹³ Úřední list, 1. 2. 1939, XVII/3, s. 37.

divadla, který sehrál inscenaci *Šťastné mládí*.³⁹⁴ Jako host se následující den v neděli 22. ledna, představila pražská subreta Slávka Procházková (původním jménem Jaroslava) v operetě *Dcera druhé roty*.³⁹⁵ V sobotu 28. ledna se konala premiéra melodramatické operety *Paganini* od rakouského hudebního skladatele Franze Lehára, v níž si hlavní roli zahrál A. Jeřábek. Dne 5. února se v této hře představil jako host známý člen Velké operety Jára Pospíšil.³⁹⁶

Během února odešla na zasloužený odpočinek do Prahy dlouholetá členka městského divadla Terezie Zejfertová-Brzková, jíž městské zastupitelstvo zvažovalo udělit čestnou plaketu města Plzně II. stupně za občanské zásluhy.³⁹⁷ Herečka se rozloučila se svou kariérou v premiérovém představení hry *Svatá lež*, která se hrála k jejímu odchodu. Tato činohra pocházela od Karin Michaelisové a poprvé ji plzeňské divadlo uvedlo 8. února, kdy hlavní ženskou roli předvedla právě odcházející herečka Zejfertová-Brzková. Divadlo v tomto představení angažovalo všechny členy činohry.³⁹⁸ Dne 4. února se v Plzni hrálo poprvé představení *Carmen* od francouzského hudebního skladatele Georgese Bizeta. V této hře hostovali herci ze Státní opery Praha Jaroslav Gleicha a G. Dlahoweská.³⁹⁹ Jako host pravidelně vystupoval v plzeňském divadle pražský komik Ferenc Futurista v operetě českého dirigenta a skladatele populární hudby Jaroslava Jankovce *Srdce za milion*, jež se poprvé hrála v sobotu 11. února.⁴⁰⁰ Dne 4. března vystoupil pohostinsky kompletní soubor Státní opery v Praze v opeře *Káťa Kabanová* od Leoše Janáčka. Režie se ujal sám ředitel plzeňského divadla Ota Zítek, který tuto operu režíroval i rok předtím v Praze při Janáckových oslavách.⁴⁰¹ Následujícího dne, tj. 5. března, proběhla premiéra operety *Krista z myslivny*, v níž vystoupila pražská subreta Slávka Procházková.⁴⁰² V sobotu 8. března mohli diváci shlédnout premiérové představení veselohry italského dramatika a scénáristy Alda de Benedettiho *Dva tucty rudých růží*. Vystoupil zde jako host sbor českých herců

³⁹⁴ Český směr, 14. 1. 1939, XXXXI/2, s. 5.

³⁹⁵ Nová doba, 21. 1. 1939, XLV/21, s. 2.

³⁹⁶ Umění všem. Program divadelní odbor vzdělávacího sboru osvětového svazy v Plzni. 330. představení. Paganini, Plzeň 1939, [s. p.].

³⁹⁷ Úřední list, 15. 2. 1939, XVII/4, s. 47.

³⁹⁸ Umění všem. Program divadelní odbor vzdělávacího sboru osvětového svazy v Plzni. 329. představení. Svatá lež, Plzeň 1939, [s. p.].

³⁹⁹ Úřední list, 15. 2. 1939, XVII/4, s. 49.

⁴⁰⁰ Český směr, 4. 2. 1939, XXXXI/5, s. 6.

⁴⁰¹ Nová doba, 4. 3. 1939, XLV/63, s. 2.

⁴⁰² Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 87–88.

Slovenského národního divadla v Bratislavě, dále se ve hře představila jako host Meda Valentová, členka Komorního a Burianova divadla.⁴⁰³ V sobotu 11. března se konala další z mnoha premiér, tentokrát melodická opereta *Ples v opeře* od rakouského operního a operetního skladatele Richarda Heubergera.⁴⁰⁴

První protektorátní kulturní akce se uskutečnila 17. března, kdy účinkoval v Plzni Frederic Lamond. Jednalo se o skotského pianistu, posledního žijícího žáka Ference Liszta a nejslavnějšího Beethovenova interpreta. Vystoupení klasického pianisty a skladatele bylo prvním abonentním představením Sdružení pro pěstování komorní hudby (dále jen SPKH).⁴⁰⁵ První protektorátní premiéra proběhla 21. března, jednalo se o symbolickou hru o pěti dějstvích *Potopený zvon* od německého prozaika a dramatika Gerharta Hauptmanna, který v roce 1912 obdržel Nobelovu cenu za literaturu.⁴⁰⁶ Jednalo se o první představení, jež opět začínalo od půl osmé večer, a to díky prodloužení policejní hodiny do jedenácté hodiny večerní.⁴⁰⁷ Jako veseloherní novinku uvedlo plzeňské divadlo 24. března hru od českého scénaristy Jana Snížka *Příklady táhnou*, v níž se představila také členka Národního divadla Růžena Nasková.⁴⁰⁸ Dne 2. dubna měla premiéru opereta s hudbou od českého pianisty a kapelníka Josefa Stelibského *Na šťastné planetě*.⁴⁰⁹ Posledního dubna proběhla premiéra *Veselé vdovy*, německé operety o třech dějstvích od Franze Lehára, od něhož toho roku již divadlo uvedlo představení *Paganini*.⁴¹⁰ Dne 14. dubna též pohostinsky vystoupila v opeře *Carmen* Š. Štěpánková, členka Národního divadla v Praze. Následně se 18. dubna konala premiéra činohry od české spisovatelky a básničky Boženy Benešové *Věra Lukášová*. Ve čtvrtek 20. dubna diváci shlédli premiéru komické zpěvohry *Zbrojář*, jejíž autor Albert Lortzing patřil mezi přední německé hudební skladatele a dirigenty.⁴¹¹ V sobotu 22. dubna poprvé v novém obsazení uvedlo divadlo výpravnou operetu *Rose Marie* od amerického skladatele a pianisty českého původu Rudolfa Frimla, ve které

⁴⁰³ Český směr, 18. 3. 1939, XXXXI/11, s. 6.

⁴⁰⁴ Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 87–88.

⁴⁰⁵ Západočeský večerník, 7. 3. 1939, MCMXXXIX/28, s. 4.

⁴⁰⁶ Umění všem. Program divadelní odbor vzdělávacího sboru osvětového svazy v Plzni. 331. představení. Potopený zvon, Plzeň 1939, [s. p.].

⁴⁰⁷ Západočeský večerník, 21. 3. 1939, MCMXXXIX/35, s. 4.

⁴⁰⁸ Úřední list, 1. 4. 1939, XVII/7, s. 88.

⁴⁰⁹ Západočeský večerník, 1. 4. 1939, MCMXXXIX/42, s. 4.

⁴¹⁰ Úřední list, 15. 5. 1939, XVII/10, s. 123.

⁴¹¹ Úřední list, 1. 5. 1939, XVII/9, s. 114.

účinkoval jako host Jaroslav Pospíšil.⁴¹² Na konci dubna se konalo první představení v rámci Májového cyklu. Jednalo se o operetní novinku *André Chenier* od italského operního skladatele Umberta Giordana, v němž se v hlavních rolích představili mezinárodní zpěváci Thyge Thygessen a Margherite Florová. Oba pěvci patřili mezi členy královské opery v Kodani.⁴¹³

8.2. Kulturní akce

Dne 10. srpna zemřel Ing. František Němec, památkou po tomto staviteli zůstalo v Plzni několik budov, mezi které patří i budova městského divadla, II. průmyslová škola, II. reálná škola a administrační budova Městského pivovaru.⁴¹⁴ Následně 16. srpna zemřel akademický malíř prof. Augustin Němejc. Tento významný regionální malíř žil v Plzni od roku 1889 a mezi jeho největší umělecká díla zanechaná v Plzni patří opona plzeňského městského divadla⁴¹⁵ a lunety čestné síně plzeňského Umělecko-průmyslového muzea.⁴¹⁶ Druhý den informovala *Nová doba*: „*Presidium městské rady v Plzni usneslo se dnes, aby s ohledem na veliké umělecké a kulturní zásluhy zesnulého profesora Augustina Němejce byl mu vypraven městem Plzni pohřeb a věnováno čestné místo na ústředním hřbitově v Plzni.*“⁴¹⁷ Pohřeb se konal v pátek 19. srpna na ústředním hřbitově v kapli sv. Václava. Jeho poslední dílo *Rozsévač*⁴¹⁸ mohli lidé vidět na DŽHV, již Augustin Němejc navštívil, a na níž se nachladil a v důsledku čehož zemřel. Dílo *Rozsévač* umělec původně vytvořil pro bývalého prezidenta T. G. Masaryka.⁴¹⁹ Nakonec se obraz stal symbolem jubilejní výstavy.⁴²⁰

Zábava lidí byla zajištěna nejen divadelními představeními, ale i velkým množstvím kin, v nichž se hrály rozmanité druhy filmů. Jednalo se o kina Alfa, Elektra, Eden, Slavia, Lido-bio, Střelnice, Bio O. K., Hvězda a Tiroli.⁴²¹ Na městské schůzi 28. prosince členstvo schválilo pořádání mimořádného nočního představení 31. prosince

⁴¹² Nová doba, 22. 4. 1939, XLV/112, s. 5.

⁴¹³ Český směr, 15. 4. 1939, XXXXI/15, s. 6.

⁴¹⁴ Úřední list, 1. 9. 1938, XVI/17, s. 250.

⁴¹⁵ Dnešní Divadlo J. K. Tyla.

⁴¹⁶ Dnešní Západočeské muzeum.

⁴¹⁷ Nová doba, 18. 8. 1938, XLIV/228, s. 2.

⁴¹⁸ Viz Obrazová příloha.

⁴¹⁹ Úřední list, 1. 9. 1938, XVI/17, s. 241.

⁴²⁰ DOUŠA, s. 295.

⁴²¹ Západočeský večerník, 22. 11. 1938, MCMXXXVIII/1, s. 4.

v městském divadle a v biografu Elektra.⁴²² V neděli 2. října uspořádala plzeňská Pěče o pracující dorost filmové odpoledne v biografu Hvězda. Promítal se film o prezidentu Osvoboditeli a také film *Naší vojáci*, jenž se stal v té době velice aktuální.⁴²³

Dne 1. prosince 1938 informovala Mladá stráž o pořádání kurzů vlasteneckých přednášek o změnách v nejrozmanitějších kulturních a hospodářských oborech způsobených novými hranicemi. Na vzniku kurzu vzájemně spolupracovaly Městský osvětový sbor (dále jen MOS), Městské historické muzeum a Osvětový svaz. Tyto přednášky se konaly během prosince roku 1938 v muzejním přednáškovém sále. Celkem se jednalo o tři večery (7., 14. a 21.), přičemž každý večer bylo jiné téma prezentováno jiným host.⁴²⁴ Ve dnech 2. až 4. prosince proběhl v arciděkanském kostele duchovní triduum, který sloužil Msgre. Josef Málek, kanovník ze Staré Boleslavi. Triduum proběhl na téma *Nová republika ve znamení kříže Kristova*.⁴²⁵

Dne 11. prosince se na Hlavním náměstí slavnostně rozsvítil vánoční strom. Na slavnosti veřejně promluvili někteří přední občané města a celý večer vyplnila koncertní hudba. Během akce se vybralo 5797 Kč.⁴²⁶ Téhož dne se otevřela v Městském historickém muzeu výstava s názvem *Příroda plzeňského kraje*. Při otevření promluvil jak náměstek starosty dr. Augustin Šíp, tak archivář dr. Macháček. Tato výstava oslavovala a připomínala výročí šedesátiletého fungování muzea.⁴²⁷ Během prosince uskutečnilo Národopisné muzeum v Plzni výstavu, na niž návštěvníci mohli vidět fotografie krajů bývalých Čech a Moravy od Prachatic po Znojensko, které byly připojeny Velkoněmeckou říší. Velký prostor byl věnován zvláště Chodsku. Tato výstava se nazývala *Za okupační čarou*.⁴²⁸ Díky přispění dobrovolníků mohl vzniknout betlém ve františkánském kostele, jenž obsahoval postavy v životní velikosti. Toto umělecké dílo vzbuzovalo zájem široké veřejnosti.⁴²⁹

Rok 1939 se stal nepříznivým pro Národopisné muzeum v Plzni, jelikož klesla návštěvnost a lidé neměli zájem o prohlídky, ten totiž směřoval spíše k politickému

⁴²² Úřední list, 15. 1. 1939, XVII/2, s. 26.

⁴²³ Český směr, 24. 9. 1938, XXXX/38, s. 2.

⁴²⁴ Západočeský večerník, 1. 12. 1938, MCMXXXVIII/5, s. 4.

⁴²⁵ Úřední list, 15. 12. 1938, XVI/24, s. 334.

⁴²⁶ Tamtéž, 1. 1. 1939, XVII/1, s. 9.

⁴²⁷ Tamtéž.

⁴²⁸ LÁBEK, s. 47.

⁴²⁹ Úřední list, 15. 1. 1939, XVII/2, s. 28.

dění v Evropě i republice jako takové. Činnost muzea se tedy zaměřila na příruční knihovnu, kterou obohatily nové publikace, a dále na inventarizaci fotografických negativů.⁴³⁰ MOS uspořádal vzpomínkový večer k prvnímu výročí smrti prezidenta Masaryka. Ve středu 14. září 1938 se v přednáškovém sále městského muzea recitovaly básně předních českých umělců o zemřelém státníkovi. Úvodní řeč pronesl profesor Vladislav Holeček a výtěžek z dobrovolného vstupu putoval na konto obrany státu.⁴³¹ Celé město vzpomnělo na prezidenta praporovou smuteční výzdobou. Mnohé z výkladních skříní obchodů měly pietní výzdobu a ulicemi města projížděly vozy městské hromadné dopravy s černými praporky.⁴³²

Dne 28. prosince MR a městské divadlo zaslaly kondolence Olze Scheinpflugové-Čapkové k úmrtí jejího manžela dr. Karla Čapka, načež městská rada obdržela poděkování od rodiny Karla Čapka za projev účasti.⁴³³ Dne 11. ledna 1939 zaslal Klub sólistů společně s ředitelstvím městského divadla žádost MR o její protektorát nad nočním představením věnovaným vzpomínkám na Karla Čapka. Čistý výnos z akce připadl částečně *Demokracii dětem* a částečně podpůrném fondu Klubu sólistů městského divadla v Plzni. Na městské schůzi 23. ledna 1939 členové odsouhlasili pořádání tohoto nočního představení *Karel Čapek ve vzpomínce*, jenž se následně uskutečnilo v sobotu 28. ledna. Během večera zazněly scény a monology ze všech dramatických děl umělce. Program dále obsahoval ukázkou dramatizace povídky *Z druhé kapsy*.⁴³⁴ Dne 14. února se konal vzpomínkový večer Literárně-uměleckého klubu v Plzni u příležitosti výročí narození spisovatele Karla Klostermanna. Patronát nad celou akcí převzala MR.⁴³⁵ Dne 7. března se konal Chodský večer, na němž pronesl úvodní slovo prof. dr. Jindřich Čadík. Během večera zahráli umělci vokální a klavírní skladby od J. Flégla, J. Jindřicha nebo J. Zicha. Zazněly též chodské písně, které byly doprovázeny ukázkou chodských tanců.⁴³⁶

⁴³⁰ MENTBERGER, Václav, *Z deníku Jana Josefa hraběte z Vrtby. XXI. Ročenka národopisného musea Plzeňska za rok 1939*, Plzeň 1940, s. 39.

⁴³¹ Český směr, 17. 9. 1938, XXXX/37, s. 3.

⁴³² Nová doba, 14. 9. 1938, XLIV/255, s. 5.

⁴³³ DOUŠA, s. 302.

⁴³⁴ Městské divadlo, Plzeň, AMP, Repertoire, karton č. 1201.

⁴³⁵ Nová doba, 12. 2. 1939, XLV/43, s. 10.

⁴³⁶ Úřední list, 15. 3. 1939, XVII/6, s. 73.

V důsledku politických událostí nemohlo Sdružení západočeských výtvarných umělců (dále jen SZVU) uskutečnit plány výstavného programu, jež předem naplánovalo a nemohlo ani pořádat pravidelné výstavy svých členů.⁴³⁷ Dne 17. listopadu se konal koncert učitelů městské hudební školy. Následně měl 22. listopadu klavírní vystoupení český pianista a pedagog František Rauch, rodák z Plzně.⁴³⁸ V pořadí již 13. členská výstava SZVU ve výstavním sálu Západočeského umělecko-průmyslového muzea v Plzni se měla konat již v září roku 1938. Kvůli politickým událostem proběhla ale až od 4. března do 15. dubna roku 1939. Téměř všichni členové zde vystavovali svá umělecká díla. Výstavu zahájil prof. dr. Jindřich Čadík a výtvarníci darovali část peněz z výstavy na konto Národní pomoci.⁴³⁹

Mnichov prakticky ukončil na několik měsíců kulturní život Hudebního odboru Osvětového svazu (dále jen HOOS) v Plzni. Ten se pod tíhou událostí od července do prosince roku 1938 téměř zcela odmlčel. Až rok 1939 znamenal opětovné probuzení činnosti svazu, který pak od ledna 1939 začal znovu pořádat pravidelné koncerty.⁴⁴⁰ HOOS se zaměřoval mimo jiné na umělecko-výchovnou činnost, jíž zahájil už na jaře roku 1938 a pokračoval v ní i po vzniku druhé republiky. V rámci této výchovy HOOS, jehož výbor řídil Jan Talich,⁴⁴¹ pořádal koncerty pro žáky zdejších škol.⁴⁴² Výročí 30 let svého trvání HOOS oslavil dvěma koncerty České filharmonie a dvěma Plzeňské filharmonie. První koncert se konal v lednu, přesněji 7. a sehrála ho Česká filharmonie, kterou řídil František Stupka. Během večera zazněly skladby od Antonína Dvořáka, Clauda Debussyho, Césara Francka, Nikolaje Andrejeviče Rimskijého-Korsakova. Jako sólista se představil na klavír František Rauch.⁴⁴³ Druhý koncert pořádal HOOS následujícího dne 8. ledna a jednalo se o poslední druhorepublikové vystoupení České filharmonie. Jako dirigent se toho večera představil Rafael Kubelík. Program obsahoval

⁴³⁷ *Katalog členské výstavy Sdružení západočeských výtvarných umělců. Březen r. 1939*, Plzeň 1939, s. 3.

⁴³⁸ Úřední list, 1. 12. 1938, XVI/23, s. 321.

⁴³⁹ Sdružení západočeských výtvarných umělců v Plzni, Plzeň 1919–1951, AMP, Výstavy, přihlášky, seznam prací, karton č. 1555.

⁴⁴⁰ ŠPELDA, Antonín, *Čtvrtádesátka HOOS, Hudebního odboru osvětového svazu v Plzni. 193– 1948*, Plzeň 1948, s. 5.

⁴⁴¹ Jan Talich se narodil 6. 10. 1881 a zemřel 17. 1. 1953. Jedná se o staršího bratra národního umělce Václava Talicha. Jan byl velice dobrý violoncellista a dlouholetý organizátor plzeňského hudebního života. Často vystupoval jako violoncellista v klavírním triu. Od roku 1920 hrál ve smyčcovém kvartetu Osvětového svazu v Plzni a také byl mezi lety 1919 až 1947 koncertním mistrem Plzeňské filharmonie.

⁴⁴² ŠPELDA, *Čtvrtádesátka HOOS*, s. 14–16.

⁴⁴³ *Západočeský večerník*, 5. 1. 1939, MCMXXXIX/2, s. 4.

skladby od Jana Václava Huga Voříška a Bohuslava Martinů, jež do té doby v Plzni nezazněly, dále díla od Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka, od něhož se hrála symfonie z D-moll.⁴⁴⁴ První koncert Plzeňské filharmonie v období druhé republiky se konal 24. ledna, jako dirigent nastoupil poprvé Bohdan Gselhofer.⁴⁴⁵ Během večera zazněla nově nastudovaná *Má vlast* od Bedřicha Smetany, jednalo se o jubilejní stý koncert Plzeňské filharmonie a celkově již třetí abonentský večer pořádaný HOOS.⁴⁴⁶ Čtvrtý abonentní koncert s Plzeňskou filharmonií pořádaný HOOS se konal 23. února 1939. Během večera vystoupil otec a syn Kubelíkové. Houslového virtuóza Jana a jeho syna Rafaela, nejmladší českého dirigenta, který zahrál na klavír, mohli diváci spatřit ve dvoraně Společenského domu.⁴⁴⁷

Dne 2. prosince vznikl díky Oldřichu Filipovskému⁴⁴⁸ a Karlu Janečkovi Plzeňský hudební kruh (dále jen PHK), jenž měl konkurovat SPKH, a kladl si za cíl každý rok uspořádat alespoň osm koncertů. PHK uspořádal za celou dobu své činnosti⁴⁴⁹ 127 komorních koncertů s výkladem,⁴⁵⁰ večery jím pořádané se zaměřovaly hlavně na soudobou hudbu a interpretaci děl, čítal přibližně 100 až 300 členů a vznikl jako Plzeňská odbočka Heroldova klubu.⁴⁵¹ PHK seznamoval své členy zejména se soudobou komorní hudbou hlavně a reprodukce těchto děl byla v zajišťována v místními umělci. Večery navíc byly obohaceny odborným výkladem týkajícím se hraných děl. SPKH se snažilo svým členům i širokému publiku zájemců představit nejen soudobá ale i starší díla, světové i české produkce. Díla hráli na rozdíl od koncertů PHK ti nejlepší umělci a české i světové soubory.⁴⁵²

V roce 1938, v období druhé republiky, pořádalo SPKH několik koncertů. První se konal 15. prosince a jednalo se o čtvrtý koncert tohoto roku, na němž se představilo

⁴⁴⁴ ŠPELDA, *Čtvrtádesítka HOOS*, s. 44–45.

⁴⁴⁵ Bohdan Gselhofer se narodil 14. 5. 1892 a zemřel 3. 7. 1974. Absolvoval varhanní školu pražské konzervatoře a mistrovskou školu. Učil hře na klavír, od 1924 trvale působil v Plzni jako pedagog na Měšťanské škole Bedřicha Smetany. Zde byl od května 1945 ředitelem. Mezi lety 1949 a 1950 byl krajským inspektorem pro hudební výchovu. V letech 1925 až 1943 byl dirigentem Plzeňské filharmonie.

⁴⁴⁶ Nová doba, 24. 1/1939, XVL/24, s. 5.

⁴⁴⁷ Západočeský večerník, 14. 2. 1939, MCMXXXIX/19, s. 4.

⁴⁴⁸ Oldřich Filipovský se narodil 12. 4. 1890 a zemřel 1. 3. 1949. Jedná se o profesora latiny a řečtiny na klasickém gymnáziu, plzeňského klavíristu a hudebního estetika, absolventa mistrovské klavírní školy u profesora Karla Hoffmeistera. Patří k zakladatelům české klavírní estetiky.

⁴⁴⁹ PHK zanikl dne 5. dubna 1951.

⁴⁵⁰ DOUŠA, s. 301.

⁴⁵¹ BRICHTA, s. 305.

⁴⁵² ŠPELDA, Antonín, *40 let sdružení pro komorní hudbu*, Plzeň 1949, s. 12.

Pražské kvarteto a zazněly skladby od Antonína Dvořáka, Bedřicha Smetany, Josefa Suka nebo Leoše Janáčka. Následně v rámci sezóny 1938 zahrál 19. ledna světově známý Rudolf Firkušný na klavír pátý koncert. Umělec zahrál díla od Dusíka, Dvořáka, Janáčka, Janečka a Smetany. Šestý a zároveň poslední koncert v sezóně 1938 se uskutečnil 7. února roku 1939. Jako zpěvačka se toho večera představila přední operní pěvkyně, členka opery Národního divadla Marja Tauberová, kterou doprovázeli Valy Loukotová-Talichová⁴⁵³ na housle a Bohdan Gselhofer na klavír. Během večera zazněla díla od Mozarta, Paisiella, Scarlattiho, Bacha, Nováka, Křičky, Kössla, Grečaninova, Procha, Fibicha a Verdiho.⁴⁵⁴ SPKH muselo po obsazení republiky Němci přemístit koncerty do velké dvorany Slovanské besedy. Do té doby se od roku 1916 koncerty konaly ve Společenském domě. Ve velké dvoraně Slovanské besedy se konaly již po delší dobu i koncerty HOOS. První koncert v nových prostorách uskutečnilo SPKH 27. dubna 1939.⁴⁵⁵ Byl to zároveň první večer v sezóně 1939 a jednalo se o koncert slavného otce a syna Kubelíků (Jana a Rafaela). V jejich podání diváci slyšeli toho večera od Mozarta koncert A-dur, Tartiniho *Ďáblův trilek*, Bachova *Cachocona* a skladby od Čajkovského, Kubelíka a Paganiniho. Otec Jan hrál na housle a jeho syn Rafael na klavír.⁴⁵⁶ V první polovině února uspořádal první hudební večer nedávno vzniklý spolek PHK. Koncert se konal v Měšťanské besedě a skládal se z děl od Leoše Janečka. Na flétnu zahrál A. Jílek a v kvintetu se představili plzeňští umělci Oldřich Filipovský (klavír), Valy Talichová-Loukovová (housle), Šnejdar, Konšal a Bílek, pěvecký sbor *Smetana* řídil Bohdan Gselhofer. Během večera účinkovali členové městského divadla.⁴⁵⁷

Kulturní život musel během druhé republiky projít podstatnými změnami, které často znamenaly omezení případně zastavení některé činnosti. Doba si žádala díla politicky nezávadná pro Německou říši, diváci zase žádali zábavu, jež by je oprostila od politických událostí.

⁴⁵³ Valerie Talichová-Loukotová se narodila 21. 1. 1907 a zemřela 10. 11. 1972. Vystudovala mistrovskou školu pražské konzervatoře. Několikrát vystupovala jako sólistka s českou filharmonií. Mezi lety 1932 a 1941 byla koncertním mistrem Plzeňské filharmonie. Byla primářií kvarteta Osvětového svazu v Plzni. Po odchodu z Plzně, kde dlouhá léta učila na Městské hudební škole Bedřicha Smetany, do Prahy působila jako pedagog na konzervatoři.

⁴⁵⁴ ŠPELDA, Antonín, *Sdružení pro pěstování komorní hudby v Plzni. 1909 – 1949*, Plzeň 1949, s. 65.

⁴⁵⁵ Český směr, 15. 4. 1939. XXXXI/15, s. 1.

⁴⁵⁶ ŠPELDA, *Sdružení pro pěstování komorní hudby*, s. 65.

⁴⁵⁷ Západočeský večerník, 21. 2. 1939, MCMXXXIX/22, s. 4.

9. Sport

O sport se v Plzni starala plzeňská sokolská jednota, která vznikla roku 1862, ale její první valná hromada se konala až na podzim 1863.⁴⁵⁸ V roce 1921 pak vznikla Federace DTJ v Plzni, jež však musela být v prosinci roku 1938 na příkaz vlády rozpuštěna.⁴⁵⁹

V roce 1938 zajišťovalo sport v Plzni několik DTJ, mezi které patřily například Tj Slavoj, jež vznikla v roce 1920 jako odnož Sokolské jednoty Plzeň a která se v roce 1921 stala samostatnou jednotkou pod názvem Sokol Plzeň II, tak fungovala až do nacistického zákazu roku 1941. Další byly SK Petřín, jež ale proslul hlavně svým fotbalovým týmem, stejně jako DTJ Plzeň I., která vznikla v roce 1901 jako první DTJ v Plzni a pod níž spadal fotbalový tým SK Plzeň. Kopanou a házenou zajišťoval Rapid Plzeň, jenž toto jméno nesl od roku 1932. V roce 1910 vznikla další DTJ zajišťující sportovní činnost obyvatel v Plzni pod názvem SK Smíchov Plzeň, ta vedla kromě fotbalu družstvo lehké atletiky, házené žen i mužů, pozemní i lední hokej, cyklistický oddíl a od roku 1935 i tenis. V roce 1919 se zrodila již čtvrtá DTJ, již vedl od roku 1920 JUDr. Augustin Šíp a jež kromě obvyklých kolektivních sportů nabízela i oddíl kuželek, stolního tenisu nebo loutkářský odbor a samozřejmě pod ni spadal i fotbalový tým SK Roudná. V červnu roku 1938 vznikl SK HAR (hostince a restaurace) Plzeň, jenž zajišťoval kromě kopané a odbíjené také kuželky a stolní tenis, jednalo se však jen o rekreačně vedené sporty. Jako Sokol III. začala fungovat v roce 1921 další TDJ, ta ale nikdy neměla vlastní tělocvičnu a využívala cizí prostory, pod jednotu spadal tým volejbalu, lehké atletiky, kuželek, a nebo stolního tenisu. SK Slavia nabízela kromě fotbalu, jenž ji proslavil nejvíce, také odbíjenou, házenou, sportovní gymnastiku, šachy, nebo dramatický kroužek. Kromě těchto DTJ měla každá obec, tou dobou ještě jako samostatná jednotka, která dnes je již většinou součástí Plzně, svou vlastní jednotu poskytující sportovní vyžití.⁴⁶⁰ Ve dnech 11. až 12. září si Tělocvičná jednota *Orel*

⁴⁵⁸ LANG, Roman, *Z nejstarší historie vzniku tělovýchovy v Plzni*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 20–21.

⁴⁵⁹ SÝKORA, Jan, *Federace protetářské tělovýchovy 1921–1938*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 31.

⁴⁶⁰ VENDREL, Karel, *Vznik a rozvoj našich jednot*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a*

připomínala své 25leté působení v Plzni. Výročí členové oslavili společenským večerem, veřejným cvičením, ale také průvodem a bohoslužbou v arciděkanském kostele. Na podzim si DTJ Sokol Plzeň I. připomínala výročí 75 let od svého založení.⁴⁶¹

Organizovaná turistika měla v době druhé republiky již dlouhou tradici, vznikla roku 1888 založením Klubu českých turistů (dále jen KČT), plzeňskou pobočku pak turisté založili v roce 1892. KČT se nezaměřoval jen na výletní turistiku, ale pro své členy pořádal i množství přednášek, od roku 1931 vycházel Západočeský turistický zpravodaj a od roku 1933 časopis Turista na českém západě.⁴⁶² V roce 1938 tedy slavil KČT 50 let od svého založení. Toto sdružení spojovalo nejen turisty ale také lyžaře, horolezce a vodáky a pro děti a mládež pořádal v letních měsících tábory. V roce 1938 čítal počet členů KČT okolo 2500. V létě věnovala plzeňská pobočka KČT na konto obrany státu 1000 Kč.⁴⁶³

Překvapivě dlouhou tradici měl v roce 1938 i box, který v Plzni začali sportovci provozovat od roku 1922, kdy vznikl nový klub s názvem Boxing Club Plzeň. Ten v roce 1939 řídil na postu předsedy Duda, který převzal funkci po prvním předsedovi Trubačovi. Během třicátých let klub dosáhl četných úspěchů.⁴⁶⁴ Kromě fotbalu a hokeje provozovali sportovci v Plzni například cyklistiku, kdy první cyklistický klub vznikl v Plzni již v roce 1883, kolovou s tradicí od roku 1921 nebo lehkou atletiku od roku 1894. Od roku 1909 sportovci v Plzni provozovali také házenou, od roku 1934 horolezectví, jehož klub se ale v roce 1939 rozpustil nebo od roku 1933 jachting na Velkém boleveckém rybníku a mnoho jiných sportů.⁴⁶⁵ Dne 1. února 1939 mohli Plzeňané navštívit krasobruslařské revue na kluzišti na Střelnici. Na ledu se předvedly umělkyně z Prahy, mezi kterými vystoupila toho dne i mistryně republiky Průchová. Představení

tělovýchova 1862–1982, Plzeň 1982, s. 41–73.

⁴⁶¹ Úřední list, 15. 11. 1938, XVI/22, s. 308.; Tamtéž, 19. 10. 1938, XVI/1, s. 273.

⁴⁶² BIRNER, Zdeněk, *Jak se rozvíjela organizovaná turistika*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 112–113.

⁴⁶³ Turistický zpravodaj podbrdské a západočeské župy KČST, 1. 6. 1938, V/2, s. 26.

⁴⁶⁴ LANG, Roman, VENDLER, Karel, *44 let plzeňského boxu*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 132–133.

⁴⁶⁵ Srovnej LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982.

přihlíželo celkem 2500 diváků.⁴⁶⁶ V dubnu zvítězila plzeňská tenistka Eva Poráková na mezinárodním tenisovém klání v italském Palermu.⁴⁶⁷

Lochotínský okruh patřil v Plzni k diváci nejúspěšnějšímu motoristickému závodu a konal se od roku 1933 jako silniční závod. Trať měřila 4,3 km a jezdci si během jízdy vyzkoušeli celkem tři druhy povrchu – dlažbu, asfalt a prašný povrch. Dráha se nacházela ve čtvrti Lochotín a v obcích Bolevec a Košutka. Tento okruh se po svém vzniku rychle stal velice oblíbený a závodníci ho považovali za „malý“ Masarykův okruh v Brně. Mezi lety 1938–1949 vypisovali pořadatelé závodu pro kategorie auto a moto celkem 23 kol, závodníci tedy museli ujet dohromady 98,6 km a soutěž trvala okolo jedné hodiny. Rokem 1938 zaváděli pořadatelé novou kategorii závodu – junior, které se účastnili mladí plzeňští jezdci.⁴⁶⁸

Šestý a zároveň poslední předválečný ročník Lochotínského okruhu roku 1938 navštívilo 15 000 diváků, přihlásilo se 59 závodníků, startovalo 47 z nich a konal se 28. srpna. Závodů na motocyklech se dělily na dvě kategorie podle věku – junior a senior, které se dále členily podle síly motoru na tři skupiny (175 ccm, do 250 ccm, nad 250 ccm). Nejslabší skupinu, která jela okruh pětkrát, vyhrál jediný mimoplzeňský závodník Bohumil Černý a celkem se závodu zúčastnilo sedm jezdců. Střední kategorii juniorských motocyklů jeli jen tři závodníci a měl také pět kol. Nejsilnější juniorská kategorie motorek měla také nízkou účast celkem čtyř vozů a pořadatelé obecně s juniorskou kategorií, jenž vznikla na přání jezdců, nebyli příliš spokojeni. Seniorská třída motocyklů také neměla příliš velkou účast. V první jeli pouze dva jezdci, v prostřední pět a obě tyto třídy měly vypsaný závod na deset kol, mezi závodníky nedojel žádný plzeňský zástupce. V nejsilnější skupině jelo osm jezdců, přičemž dva z nich nedojeli do cíle. Pro tuto skupinu pořadatelé vypsalí závod na 23 kol, tedy skoro 100 km a do cíle jako první dorazil Antonín Vitvar z Prahy. Automobilová část závodů měla dvě části podle obsahu motorů, a to do 1100 ccm a společný závod vozů do 2000 a přes 2000 ccm. Prvního závodu na 40 kol (43 km) se účastnilo osm jezdců a vyhrál JUDr. Vladimír Pohorecký, který startoval pod pseudonymem Jan Mach. Jediný plzeňský

⁴⁶⁶ Úřední list, 15. 2. 1939, XVII/4, s. 48.

⁴⁶⁷ Tamtéž, 1. 5. 1939, XVII/9, s. 114.

⁴⁶⁸ PELÁK, Karel, *Plzeň s vůní benzínu. Historie motoristických závodů ve fotografiích*, Starý Most 2007, s. 21–28.

zástupce Václav Böhm, který se účastnil již prvního závodu v roce 1933, nestačil na ostatní pražské řidiče a dojel jako poslední. Poslední závod toho dne a poslední závod na dalších devět let vyhrál kyjevský jezdec Antonín Komár, na něhož nestačilo dalších devět závodníků startovního pole. Závod měl délku 98,9 km, tedy 23 kol, stejně jako u motocyklů.⁴⁶⁹

Dne 25. srpna 1938 odletěli členové ZA jako jediní reprezentanti Československa do Francie, kde pořádal Aéro-Club de France velkou soutěž Rallye Dinard. Tato akce se konala ve dnech 27. – 28. srpna. Osádka ve složení Šlouf a Boublík i přes nepřízeň počasí, která v té době panovala, v pořádku dolétla do Paříže. Druhou osádku tvořili letci Tarnovský a Růžek, kteří ale kvůli nepříznivému počasí uvízli v Československu na letišti v Mariánských Lázních. Stejný osud čekal další tři osádky, které odlétaly ze Zlína a skončily v Budapešti. Československo tedy z pěti přihlášených letounů zastupoval jen jeden. Na soutěži létalo celkem 62 letadel z mnoha zemí Evropy. Jediná československá osádka nakonec i přes špatné počasí obsadila 14. místo ze 17. klasifikovaných a získala peněžitou cenu 1000 franků. Letci se do Plzně vrátili po krátké pauze 1. září po 18. hodině. Na Borech vítal letce výbor ZA, členové rodin i příznivci.⁴⁷⁰

Ve dnech 28. srpna až 5. září 1938 se konala Letecká soutěž států Malé dohody pro letce z Československa, Rumunska a Jugoslávie. Jednalo se o náročný pětietapový bodovací závod se startem a cílem v Praze. Soutěž se konala ve stejnou dobu jako Rallye Dinard a klub proto stál před rozhodnutím jakého letce kam vyslat. Nakonec se soutěže Malé dohody účastnila osádka Petr a Jaňour. Ve své kategorii sice obsadili až poslední šesté místo, na druhou stranu ale zaostali za vítězem Jugoslávce Eduardem Lindnerem jen o 55 bodů.⁴⁷¹ Dne 2. září se podařilo plzeňskému rodákovi Karlu Balíkovi historický letecký úspěch. *Úřední list* o Balíkovi napsal: „[...] *příletem z Londýna [Barák] dovršil milion kilometrů, nalétaných ve službách ČsLS od 1. ledna 1927. Na letišti Ruzyně ho ihned velkým vavřínovým věncem dekoroval vrchní ředitel ČsLS Hupner, výbor ZA mu ve své nejbližší schůzi blahopřál [...]*“⁴⁷² Karel Balík,

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 138.

⁴⁷⁰ SALZ, s. 121.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 118–119.

⁴⁷² Tamtéž, s. 121.

který v té době pracoval pro Československou leteckou společnost, patřil mezi zakladatele ZA. V důsledku změny státních hranic po Mnichovu, které se nově nacházely od Borského letiště méně než deset km, musel ZA zastavit svou činnost na tomto letišti.⁴⁷³

Počátky hokeje v Plzni sahají do roku 1906, kdy vznikl první mimopražský a zároveň první plzeňský hokejový tým Union Plzeň, jenž hrál na ledě nikoli s pukem, nýbrž s míčkem. První zápas hrálo mužstvo na Nový rok 1909 ve Strakonících. První konkurenční Plzeňský tým Hockey Cercle Plzeň se zrodil v roce 1909 a poprvé se oba tyto plzeňské týmy střetly 14. února téhož roku. Ještě před válkou vznikl další plzeňský tým SK Český lev. Po válce k těmto týmům přibyly ještě SK Smíchov Plzeň a Veslařský klub Plzeň, v této době také vznikla v Plzni pobočka Československého svazu hokejového jako župa. Krátce po založení SK Plzeň začalo vedení klubu uvažovat o rozšíření působnosti také do oblasti hokeje. Stalo se tak 3. února 1929, kdy se během prvních zápasů v týmu hokejistů představili i fotbalisté. Hlavní tým třicátých let I. ČLTK Plzeň, hokejový odbor tenisového klubu založený rovněž krátce po skončení první světové války, ve své době neměl téměř žádnou konkurenci. První opravdový lední hokej se v Plzni hrál v roce 1928.⁴⁷⁴ Počátky fotbalu v Plzni sahají až do 19. století, přesněji do roku 1892, ale až 20. století přineslo založení týmů, které se staly postupem času kvalitní, některé z nich existují až do dnešní doby. Poté 13. června roku 1909 vznikla i samotná Západní župa Českého svazu fotbalového, která do budoucna organizovala zápasy a soutěže týmů.⁴⁷⁵

Historie SK Plzeň se začala psát 11. listopadu 1894 ve Svobodově restauraci. Tehdy vznikl tým se jménem AC Plzeň, jehož předsedou se stal J. Lukeš. Klub se zpočátku věnoval hlavně lehké atletice a v roce 1899, kdy se tým spojil s dalším plzeňským klubem, dostal jméno SK Plzeň. Během krátké doby se tým dostal na nejvyšší úroveň a mohl konkurovat jako jediný plzeňský klub pražské Slavii a Spartě.⁴⁷⁶ Další významný fotbalový tým Plzně vznikl 20. května 1912 v restauraci p. Šilhánka a

⁴⁷³ Úřední list, 1938, XVI/24, s. 334

⁴⁷⁴ FLACHS, Petr, *Čekání na zlato, aneb Historie ledního hokeje v Plzni*, Plzeň 2006, [s. p.]; VENDREL, Karel, *Lední hokej v Plzni*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 186–187.

⁴⁷⁵ HOCHMAN, Pavel, NOVOTNÝ, Jiří, *Plzeňské fotbalové kluby*, Plzeň 2015, s. 6–8.

⁴⁷⁶ *S. K. Plzeň 1894*, Plzeň 1948, [s. p.]; *Vzorná tělovýchovná jednota Lokomotiva Plzeň. Kopaná. SK Plzeň 1894*, Plzeň 1985, s. 8.

jednalo se o SK Slavii Plzeň. Opět se jednalo spíše o neprofesionální tým, který se až průběhem let vypracoval mezi špičku plzeňského fotbalu. Historicky první zápas sehrál tým v srpnu téhož roku.⁴⁷⁷ V roce 1915 pak založila skupina nadšenců kroužek kopané SK Sparta Plzeň⁴⁷⁸ a o dva roky později se kroužek stal Sportovním klubem Sparta Plzeň.⁴⁷⁹ V roce 1939 fotbalový tým SK Sparta Plzeň sestoupil na jeden rok do II. třídy, tým poznamenaly politické události a chyběla motivace a odhodlání bojovat.⁴⁸⁰

Klub dnešní Viktorie Plzeň vznikl 11. června 1911 v restauraci U Forejtů a prvním předsedou klubu se stal Jaroslav Ausobský. Poprvé se veřejnosti tým představil v zápase s Olympií Plzeň 27. srpna 1911.⁴⁸¹ Sezóna 1938/1939 znamenala pro Viktorii Plzeň první sestup do divize v historii. Další plzeňský fotbalový tým, který hrál v sezóně 1918/1939, nesl název SK Petřín Plzeň a vznikl 23. srpna roku 1920 v hostinci u Šroubů. Klub založilo několik sportovních nadšenců a klub nepatřil k těm příliš profesionálním, jednalo se spíše o dělníky, kteří hráli po pracovní době.⁴⁸² Kromě těchto významných mužstev působilo v době před druhou světovou válkou v Plzni ještě několik týmů. Patřily mezi ně dnešní SP Rapid Plzeň, který vznikl v roce 1921, a v tehdejší době působil pod jménem AFK Stráž bezpečnosti, dále TJ Slovan Spoje Plzeň, jenž původně hrál pod názvem SK Karlova a vznikl také v roce 1921, nebo SK Smíchov Plzeň, který pochází z roku 1910. Svůj tým měl od roku 1921 také Prazdroj, jehož tým v sezóně 1938/1939 hrál pod původním názvem SK Roudná Plzeň. K jednomu z dnes již neexistujících ale v roce 1938 ještě fungujících týmů v Plzni patřila Olympia Plzeň, která vznikla v roce 1903. V tehdejší ročníku hrála Olympia od roku 1935 divizi, stejně jako Český Lev Plzeň, založený v roce 1902. Své fotbalové týmy měly samozřejmě i okolní vesnice, které dnes již tvoří součást Plzně, ale v té době představovaly ještě samostatné jednotky.⁴⁸³ Ještě před zahájením ročníků odjel tým Viktorie na Slovensko, kde sehrál několik zápasů s místními kluby, které pro něj ale

⁴⁷⁷ KROFTA, Jaroslav, *Sportovní klub Slavia Plzeň 1912–1947. 35 let*, Plzeň 1947, s. 14–15.

⁴⁷⁸ V současné době tým působí pod názvem TJ Union Plzeň.

⁴⁷⁹ Tento klub ale nebyl jedinou Spartou v Plzni, téhož roku vznikla i tzv. petrohradská Sparta, v jejímž čele se nacházel Sláva Berdych, a která se od roku 1919 jmenovala SK Sparta Smíchov. Tento klub ale v roce 1942 zanikl.

⁴⁸⁰ PUFER, Miroslav, *60 let historie kopané SK Sparta Plzeň – TJ Potraviny Plzeň*, Plzeň 1977, s. 5, 17.

⁴⁸¹ HOCHMAN, Pavel, *Viktoria. Velká kronika plzeňského fotbalového klubu. 1911–2015*, Plzeň 2015, s. 6–7.

⁴⁸² LENK, Jaroslav, *Historie 50 let trvání oddílu kopané SK Petřín Plzeň. TJ Dynamo ZČE Plzeň. 1920–1970*, Plzeň 1970, s. 7.

⁴⁸³ Srovnej HOCHMAN, Pavel, NOVOTNÝ, Jiří, *Plzeňské fotbalové kluby*, Plzeň 2015.

nedopadly příliš pozitivně. Po návratu do Plzně ale zaznamenal v podzimní části značné úspěchy. Tým spadl po rozdělení do Západní divize, kde se původně nacházelo 11 týmů, po Mnichovu ale 4 odstoupily. Před zimní pauzou se Viktoria nacházela s náskokem čtyř bodů na prvním místě.⁴⁸⁴

Nový ročník 1938/1939 divize českého venkova ve fotbale prošel hned na začátku reorganizací. Kluby soutěže se nově rozdělovaly na skupinu Jih a skupinu Západ. Mezi účastníky Západní skupiny patřila jak sestoupená plzeňská Viktoria, tak tým SK Petřín Plzeň a v nejvyšší soutěži zůstal pouze tým SK Plzeň. Podzimní část sezóny hned několikrát poznamenala mezinárodní situace. Ještě před odstoupením území během mobilizace obdrželo několik hráčů týmů povolávací rozkaz do obranných pozic, což některým týmům zkomplikovalo možnost konání zápasů. Po vzniku druhé republiky vyvstal problém s pořádáním zápasů s týmy, které se nově nacházely na odstoupeném území Sudet. Nakonec po vzniku druhé republiky vypadly ze soutěže některé Sudetské týmy a muselo dojít k novému losování. V důsledku ztráty území způsobené odtržením Sudet od republiky zůstalo 10 fotbalových mužstev za hranicemi republiky.⁴⁸⁵ Ještě před vznikem druhé republiky došlo ke sloučení dvou fotbalových týmů v Plzni. Jednalo se o SK Slavii Plzeň a SK Slavoj Plzeň. Na podzim se někteří členové mužstva stejně jako hráči z jiných sportovních týmů, podíleli na obraně republiky. V rámci pomoci republice se pořádaly zápasy, z nichž peněžní výtěžek putoval na Fond obrany republiky. Tým SK Slavia Plzeň odevzdal celkem 1753 Kč. Sezóna 1938/1939 znamenala pro tým SK Plzeň hlavně práce na stavbě nového hřiště.⁴⁸⁶ Na závěr roku Viktoria ještě odcestovala do zahraničí, kde sehrála utkání v Lucembursku a Holandsku. S lucemburským Esch Jennessé uhrála remízu 5:5 a jedenáctinásobný mistr Holandska Feycorre ji porazil 3:1.⁴⁸⁷ Na valné hromadě Viktoria Plzeň na začátku roku 1939 zvolilo zasedání do čela opět Bedřicha Huska. Cíl týmu pro tuto sezónu byl jednoznačně návrat do první ligy, za který tým odhodlaně bojoval a na konci ročníku měl před druhým v pořadí náskok 5 bodů. Návrat do nejvyšší soutěže byl zajištěn.⁴⁸⁸ V důsledku mobilizace pak veškerý sportovní život téměř utichl. Bylo

⁴⁸⁴ HOCHMAN, s. 50.

⁴⁸⁵ ČERNÝ, Karel, *Začátky a vývoj kopané v Plzni a okolí v letech 1892–1938*, Plzeň 1994, s. 29.

⁴⁸⁶ KROFTA, s. 36.

⁴⁸⁷ Úřední list, 19. 10. 1939, XVII/1, s. 10.

⁴⁸⁸ HOCHMAN, s. 50–51.

vydáno rozhodnutí, podle kterého měla soutěž opět začít až na jaře roku 1939. Již od roku 1938 začala stavba nového hřiště týmu SK Slavia Plzeň. Práce pokračovaly i během roku 1939.⁴⁸⁹

Stejně jako fotbal i hokej poznamenaly politické události. Po odstoupení území došlo k vyřazení týmů, které se nacházely na zabraném sudetském území. Trvalo dva měsíce, než pořadatelé soutěží naplánovali koncepci župní soutěže, ve které zbylé týmy měl hrát každý s každým. Plzeň zastupovaly týmy Viktorie, Český lev a I. ČLTK. Sezóna začala před Vánoci zápasem I. ČLTK s Rokycany a naplno se utkání rozběhla po Váncích. Titul získal obávaný I. ČLTK, který nenašel konkurenci. Přetrvávající problém špatného počasí, kvůli kterému mnohdy chyběl kvalitní led, často odkládal naplánované zápasy a již delší dobu se uvažovalo o výstavbě krytého stadionu, který by tento problém jednou pro vždy vyřešil. Po událostech v březnu se pro hokej příliš nezměnila situace a během celé války nedošlo k žádné podstatné změně.⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ KRČMÁŘ, Luděk, *Věčná Slavia. Procházka dějinami slávistického fotbalu v Plzni. 90 let SK Slavia Plzeň*, Plzeň 2002, s. 25–26.

⁴⁹⁰ DIESTLER, Radek, *Dlouhá cesta na vrchol. Velká kronika plzeňského hokeje*, Plzeň 2013, s. 30–34.

10. Seznam zkratk

AMP–Archiv města Plzně

ASPP – Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj

ČČK–Československý Červený kříž

CPO–Civilní protiletecká obrana

ČSJL–Československo-jugoslávská liga

ČSSDS–Československá sociálně demokratická strana dělnická

Dspš–Druhá státní průmyslová škola

DTJ–Dělnická tělovýchovná jednota

DŽHV–Dělnická, živnostenská a hospodářská výstava

HOOS–Hudebního odboru Osvětového svazu

KČT–Klub českých turistů

KSČ–Komunistická strana Československa

LUH–Lidová univerzita Husova

MNJ–Mladá Národní jednota

MOS–Městský osvětový sbor

MR–Městská rada

MSD–Masarykův studentský domov

NHPM–Národní hnutí pracující mládeže

NSPL–Národní strana pracujícího lidu

NSP–Národní strany práce

PHK–Plzeňský hudební kruh

SdP–Sudetoněmecká strana

SNJ- Strany národní jednoty

SPKH–Sdružení pro pěstování komorní hudby

ŠZ–Škodovy závody

SZVU–Sdružení západočeských výtvarných umělců

ZA–Západočeský aeroklub

11. Závěr

Ve své práci jsem se zaměřila na Plzeň v období druhé republiky. Očekávala jsem, že podobně jako celá republika i město Plzeň podléhalo politickým událostem podzimu 1938. Předpokládala jsem, že město prošlo podobnými změnami, které zasáhly republiku. Rozhodla jsem se zabývat městem Plzní, jelikož v něm bydlím již řadu let a měla jsem jistotu, že naleznu dostatečné množství informací a materiálu, který budu moci zpracovat.

Svou diplomovou práci jsem zaměřila na popis jednotlivých aspektů života lidí v Plzni, které se jich dotýkaly v každodenním životě. Věnovala jsem se politickému životu, který zasáhlo pravděpodobně nejvíce změn celorepublikového charakteru jako slučování stran do nově vzniklých politických subjektů nebo zákaz některých stran. V průběhu své práce jsem zjistila, že město bylo vystaveno stejným politickým změnám a muselo čelit stejným přeměnám jako ostatní města republiky. Navíc Plzeň musela řešit odstoupení dosavadního starosty města Ludřka Pika, který stál v čele města téměř dvacet let. Po jeho rezignaci se strhl mocenský boj o toto uprázdněné místo mezi jeho dosavadními náměstky. Celý spor ukončila až vláda, která do čela města jmenovala v únoru 1939 vládního komisaře Petra Němejce. Politické dění období druhé republiky vyplňovala příprava a následná realizace zjednodušení politického spektra. Strany formálně zanikly a jejich členové přešli do nově vzniklých stran – Strany národní jednoty, Národní strany práce. Dále město muselo vyřešit blízkou přítomnost nové státní hranice. S tím souviselo i zabránění některých obcí, které pak německá armáda musela uvolnit. Dále jsem ve své práci psala o jubilejní Dělnické, živnostenské a hospodářské výstavě, která proběhla na podzim 1938 v Plzni, a jež se stala velkou kulturní ale také politickou průmyslovou a hospodářskou událostí celého roku 1938.

V kapitole věnující se financím jsem došla k závěru, že navzdory tomu, že se Plzeň stala pohraničním městem, dopad na finanční instituce nebyl tak značný, jak by se mohlo očekávat. Daleko větší vliv mělo odstoupení pohraničí na hospodářství města. V důsledku situace byl nedostatek mléka ale i jiných potřebných surovin a postiženy byly také pravidelně se konající trhy, jež přišli o své prodávající z pohraničí. Značné

problémy vyvolal zábor území plzeňským pivovarům, které tím přišly o svá odbytíště a nějaký čas nemohly vyvážet pivo do Německé říše.

Nemalé změny nastaly v oblasti průmyslu, převážně ve Škodových závodech. Zde nejdříve na podzim odešli francouzští majitelé, nakonec většinový podíl svých akcií Schneiderova skupina prodala českým zástupcům. Podnik se tak po letech stal opět ryze českým. V této kapitole jsem také informovala o nemalých problémech způsobených zábořem pohraničí týkající se dodávek energií a uhlí, které muselo město řešit. Okupace v březnu 1939 v Plzni proběhla bez větších komplikací a měla bezproblémový průběh, což odpovídá také celorepublikovému obrazu.

Jelikož se město Plzeň stalo pohraničním, za jehož okrajem vedla státní hranice, ještě před mnichovskou konferencí začaly do města proudit davy uprchlíků z pohraničí. Jednalo se většinou o úředníky a státní zaměstnance s jejich rodinami. Nárůst uprchlíků a jejich dětí do Plzně od podzimu 1938 řešilo město společně s československým červeným křížem. Problém velkého množství nových dětí ve školách řešilo vytvoření nových tříd na vybraných školách, kam byly umístěny uprchlické děti.

Značný dopad politických událostí a celková atmosféra druhé republiky měly vliv na kulturní život v Plzni. Kulturní život zaznamenal během druhé republiky jistou stagnaci. Představení musela projít jistou cenzurou nebo byla zařazována jen představení netýkající se politické situace. Některé instituce na čas přerušily svou aktivitu, jiné zaměřily svou pozornost novým, nepolitickým směrem. Divadlo hrálo převážně klasická díla autorů.

Značné změny nastaly po odstoupení pohraničí také v oblasti sportu. Například fotbalová liga musela projít po zahájení sezóny 1938/1939 reorganizací, jelikož některé týmy se již nemohly ligy účastnit. Jednalo se o kluby, které spadaly do záborového pásma a nepatřily již do republiky. Některé sportovní instituce musely svou činnost během druhé republiky ukončit, nebo dočasně přerušit. Některé sportovní události, jako například Lochotínský okruh, se konaly na dlouhou dobu naposled.

12. Summary

This thesis deals with the life in Pilsen during the Second Republic. It focuses on most aspects of everyday life. The first chapter deals with general political situation in Czechoslovakia since summer 1938 to spring 1939 with regard to the major political milestones such as the Munich Conference, simplification of the political spectrum, the resignation of the current president, the election of a new one, the formation of Czechoslovakia and of course the March date and occupation. Next chapters are dedicated to individual areas of public life in Pilsen starting with political life which was affected primarily by the resignation of a longtime mayor Luděk Pik and subsequent power struggle that ended with the arrival of the government Commissioner. This chapter also contains information about the jubilee exhibition which took place in autumn 1938. Another chapter focuses on finances, especially the impact of downscaled Republic on banks and other financial institutions in Pilsen. These banking institutions were mainly affected by increased client interest in withdrawals of their deposits because of fear of the approaching war. The next part is dedicated to economic issues of Pilsen. Autumn events caused major economic problems that emerged as a result of mobilization, mainly the lack of manpower in the fields and the lack of milk. Some space to work is also reserved in markets which were held in Pilsen and were affected by the withdrawal of borderland and that resulted in decreasing the number of sellers in the markets. Pilsen has a long tradition of brewing and therefore there is a dedicated space for brewing industry which overtook the events of autumn mainly in marketing the goods. Breweries were not able to export beer to the German Reich for some time after the Munich conference. A similar problem came after the establishment of the Protectorate of Bohemia and Moravia in the territory of the Slovak State. Probably the biggest impact on industry and particularly on Škoda company had the withdrawal of borderland in autumn 1938. After the Munich agreement a majority stake in the French company was sold and consequently there was the absorption of the company by the German Reich after the establishment of the Protectorate of Bohemia and Moravia. In general, the events of autumn 1938 caused a shortage of coal and the energy shortage. Some companies also remained in the occupied area. Reduction of the republic had a considerable impact on traffic where a substantial portion of railway lines were

interrupted and the traffic was stopped for a considerable time. One of the following chapters is dedicated to the autumn mobilization of the Czechoslovak Army in Pilsen and the March occupation by the German army. The next chapter is focused on education which had to deal with the influx of refugee children and placing them in existing schools during the Second Republic. During the autumn mobilization and March occupation some schools were closed and occupied by Czech or German army. Considerable effects was the emergence of the Second Republic in the sphere of culture where some cultural institutions have temporarily interrupted their activities. The last chapter is dedicated to the sport. There was a reduction in the number of football teams in the first football league following the withdrawal of the territory. Lochotín circuit was also interrupted for a long time.

In my work I acquired the information partly from contemporary press, literature and archival funds deposited mainly in the Archives of the City of Pilsen. On this topic, there is a great amount of literature which is from the period before 1989 and it is necessary to subject it to considerable criticism. There are also modern and post-revolutionary publications. A considerable number of publications relating directly to Pilsen in the Second Republic was released by Vojtěch Laštovka. However, all these publications are from the period before 1989 and their content is marked by the political ideology.

13. Seznam pramenů a literatury

13.1. Nevydané prameny

13.1.1. Archiv města Plzně

Fond JUDr. František Kříž 1880–1962, AMP, Paměti. Rodinné věci, Č. Budějovice, Plzeň, Škodovka, obecní ústava, plzeňská radnice, úřady, ústavy, podniky a fondy města Plzně, úřadování, složení obecních sborů a jejich jednání, karton č. 5C157.

Fond JUDr. František Kříž 1880–1962, AMP, Paměti. Starostové, městské zastupitelstvo, práce na poli sociálním, cizinecký ruch, karton č. 5C158.

Fond Městské divadlo, Plzeň, AMP, Repertoire, karton č. 1201.

Fond Městské divadlo, Plzeň, AMP, Umělecký soubor divadla 1938/1939, 1939/1940, karton č. 1203.

Fond Okresní úřad Plzeň, inventář fondu, AMP.

Fond Okresní úřad Plzeň, Plzeň, AMP, Banky 1938–1939, karton č. 884.

Fond Okresní úřad Plzeň, Plzeň, AMP, Branná výchova, závody 1937–1939, karton č. 927.

Fond Okresní úřad Plzeň, Plzeň, AMP, Ostatní věci týkající se organizace politické správy 1937–1940, karton č. 861.

Fond Okresní úřad Plzeň, Plzeň, AMP, Spořitelny a záložny 1937–1940, karton č. 885.

Fond Okresní úřad Plzeň, Plzeň, AMP, Ubytování uprchlíků ze Sudet 1938–1941, karton č. 932.

Fond Plzeňské městské dopravní podniky, a. s. 1893–1990 (1999), inventář fondu, Archiv města Plzně.

Fond Plzeňské výstavní trhy v Plzni 1926–1959, AMP, Zápisy schůzí předsednictva a dozorné rady 1935 – 1948, karton č. 26E149.

Fond Plzeňské výstavní trhy v Plzni 1926–1959, inventář fondu, AMP.

Fond Plzeňský plodinový trh 1907–1946, AMP, Protokol o valných hromadách 1930 –

1935, 1939, karton č. 1254/2.

Fond Registratura 1880–1942, AMP, Faksimile V – autobusová doprava, karton č. 995.

Fond Registratura 1880–1942, AMP, Následky okupace 1938, karton č. 1137.

Fond Sdružení západočeských výtvarných umělců v Plzni, Plzeň 1919–1951, AMP, Výstavy, přihlášky, seznam prací, karton č. 1555.

Fond Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, AMP, Občanská záložna v Plzni, karton č. 28D69.

Fond Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, AMP, Občanská záložna v Plzni, karton č. 28D89.

Fond Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, AMP, Okresní záložna hospodářská v Plzni, karton č. 34C133.

Fond Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, AMP, Plzeňská záložna pro obchod a živnosti v Plzni, karton č. 34C59.

Fond Spořitelny a záložny v Plzni 1853–1952, inventář fondu, AMP.

Fond Zápis výboru Lidové univerzity Husovy 15. 10. 1919–5. 12. 1950, Plzeň 18. 11. 1938, AMP, Výroční zprávy o činnosti, karton č. 313.

Živnostenská společenstva a grémia v Plzni 1882–1952, inventář fondu, AMP.

13.1.2. Státní oblastní archiv

Fond Obchodní a živnostenská komora v Plzni, Plzeň 1931–1940, Státní oblastní archiv Plzeň, Výstavy-všeobecné, karton č. 145.

13.1.3. Archiv společnosti plzeňský Prazdroj

Fond Měšťanský pivovar v Plzni (1820) 1839–1946 (1960), Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Valné hromady, volby výboru, karton č. 9.

Fond Plzeňské akciové pivovary v Plzni (1868) 1869–1946 (1949), Archiv společnosti Plzeňský Prazdroj, Valné hromady, karton č. 7.

13.2. Vydané prameny

28. výroční zpráva *Plzeňské banky v Plzni za obchodní rok 1938*, Plzeň 1938.

HOLEČEK, Vladislav, *Plzeň Jugoslávii*, Plzeň 1938, [s. p.].

Jubilejní spis Škodových závodů 1839–1939, Praha 1940.

Jubilejní výstava 1938 v Plzni. 25. června až 11. září, Plzeň 1938.

Katalog členské výstavy Sdružení západočeských výtvarných umělců. Březen r. 1939, Plzeň 1939.

Katalog zemské výstavy učňovských prací dílenských v Plzni. Od 7. do 15. srpna 1938, Plzeň 1938.

KUTVIRT, Jiří. *Katalog VI. Dělnické, živnostenské a hospodářské výstavy v Plzni 1938. 25. června až 11. září 1938*, Plzeň 1938.

LÁBEK, Ladislav, *Plzeň v letech šedesátých, vznik Občanské záložny a její vývoj. K výročí 75letého trvání napsal Ladislav Lábek*, Plzeň 1938.

LÁBEK, Ladislav, *Rodinný, společenský a národní život Plzně v letech šedesátých. XX. Ročenka národopisného musea Plzeňska za rok 1938*, Plzeň 1939.

MENTBERGER, Václav, *Z deníku Jana Josefa hraběte z Vrby. XXI. Ročenka národopisného musea Plzeňska za rok 1939*, Plzeň 1940.

Sedmdesátá výroční zpráva Občanské záložny v Plzni za rok 1938, Plzeň 1939.

Umění všem. Program divadelní odbor vzdělávacího sboru osvětového svazy v Plzni. 328. představení. Šárka, Plzeň 1939.

Umění všem. Program divadelní odbor vzdělávacího sboru osvětového svazy v Plzni. 329. představení. Svatá lež, Plzeň 1939.

Umění všem. Program divadelní odbor vzdělávacího sboru osvětového svazy v Plzni. 330. představení. Paganini, Plzeň 1939.

Umění všem. Program divadelní odbor vzdělávacího sboru osvětového svazy v Plzni. 331. představení. Potopený zvon, Plzeň 1939.

Výroční zpráva o činnosti Česlo-slovensko-jihoslovanské ligy odbor Plzeň v r. 1938,

Plzeň 1939.

Výroční zpráva státního ženského ústavu učitelského v Plzni za školní rok 1938–1939, Plzeň 1939.

Výroční zpráva za školní rok 1938– 1939. Druhá státní průmyslová škola v Plzni, Plzeň 1939.

XIX. roční zpráva Českého státního reálného gymnasia v Plzni za školní rok 1938–1939, Plzeň 1939.

Zpráva o činnosti spolku Studentský dům v Plzni. Školní rok 1938– 1939, Plzeň 1939.

Zpráva vyššího reálného gymnasia v Plzni za školní léta 1938–1939 uveřejněná na konci školního roku 1939 ředitelství ústavu, Plzeň 1939.

13.3. Periodika

Český směr. Týdeník Československé strany národně socialistické v župě plzeňské, 1938, XXXX.

Český směr. Týdeník Československé strany národně socialistické v župě plzeňské, 1939, XXXXI.

Nová doba. Orgán lidu pracujícího, 1938, XLIV.

Nová doba. Orgán lidu pracujícího, 1939, XLV.

Okresní věstník pro politický okres plzeňský, 8. 2. 1939, MCMXXXIX/1.

Turistický zpravodaj podbrdské a západočeské župy KČST, 1. 6. 1938, V/2.

Úřední list města Plzně, 1938, XVI.

Úřední list města Plzně, 1939, XVII.

Západočeský večerník. Nezávislý list národní, 1938, MCMXXXVIII.

Západočeský večerník. Nezávislý list národní, 1939, MCMXXXIX.

13.4. Literatura

13.4.1. Knihy

50 let Dopravních podniků statutárního města Plzně, komunální podnik, Plzeň 1949.

60 let loutkového souboru "V boudě", Plzeň 1988.

Almanach střední ekonomické školy Klementa Gottwalda v Plzni ke 100. výročí založení ekonomického školství v Plzni, Plzeň 1986.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, *Archív města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách*, Plzeň 1987.

BRICHTA, Vladimír, *Dějiny Plzně, Sv. 3, Od roku 1918 do roku 1948*, Plzeň 1981.

BRZÁK, Jan, *Vznik a vývoj plzeňského pohostinství. Zajímavosti o hospodách, o pití a jídle v uplynulém miléniu*, Plzeň 2001.

CESAR, Jaroslav, *Mnichov 1938*, Praha 1978.

ČERNÝ, Karel, *Začátky a vývoj kopané v Plzni a okolí v letech 1892–1938*, Plzeň 1994.

DIESTLER, Radek, *Dlouhá cesta na vrchol. Velká kronika plzeňského hokeje*, Plzeň 2013.

DOMANICKÝ, Petr, *Benešova škola v Plzni*, Plzeň 2002.

DOUŠA, Jaroslav a kol., *Dějiny Plzně v datech. Od prvních stop osídlení až po současnost*, Praha 2004.

DRAŠÁR, Václav, *Grafika. 50 let-., Grafika“ tiskařské podniky v Plzni. vyd. při příležitosti oslavy 50letého trvání družstva a 45letého provozu vlastní knihtiskárny*. Plzeň 1946.

FLACHS, Petr, *Čekání na zlato, aneb Historie ledního hokeje v Plzni*, Plzeň 2006.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Druhá republika. Svár demokracie a totality v politickém, sspolečenském a kulturním životě*, Praha 2004.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny země koruny české, Svazek XV.a 1938 – 1945*, Praha 2006.

HÁJEK, Miloš, *Od Mnichova k 15. březnu*, Praha 1959.

HAVLIC, Vladimír, *Památník národního osvobození v Plzni. Z materiálů Archivu historie a obnovy památníku*, Plzeň 1999.

Historie a současnost podnikání na Plzeňsku, Žehušice 2002.

HOCHMAN, Pavel, NOVOTNÝ, Jiří, *Plzeňské fotbalové kluby*, Plzeň 2015.

HOCHMAN, Pavel, *Viktoria. Velká kronika plzeňského fotbalového klubu. 1911–2015*. Plzeň 2015.

JAKL, Tomáš, *Boj za svobodu 1938 – 1945. Obrazová kronika*, Praha 2005.

JANÁČEK, František, *Čtení o Škodovce. 120 let. Časy–lidé–události*, Plzeň 1978.

JANÁČEK, František, *Největší zbrojovka monarchie. Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce. 1859–1918*, Praha 1990.

JÍŠA, Václav, *Škodovy závody 1859/1965*, Praha 1969.

JÍŠA, Václav, VANĚK, Alois, *Škodovy závody 1918-1938. Příspěvek k dějinám závodů V. I. Lenina v Plzni*, Praha 1962.

JÍŠA, Václav; NOHEJL, Miloslav, *Stoletá cesta. Škoda 1859–Závody V. I. Lenina*, Plzeň 1959.

JOHN, Miloslav, KLIMENT, Charles K., NAKLÁDAL, Břetislav, *Březen 1939*, Praha 2004.

Jubilejní almanach k 100. výročí Gymnázia v Plzni na Mikulášském náměstí, Plzeň 2006.

KARLICKÝ, Vladimír, *Svět okřídleného šípu. Koncern Škoda Plzeň 1918–1945*, Plzeň 1999.

KÁRNÍK, Zdeněk, *Malé dějiny československé (1867–1939)*, Praha 2008.

KEJHA, Josef, *Plzeňský Prazdroj od roku 1842. Příběh, který nepřestává inspirovat*, Plzeň 2012.

KOŽÍŠEK, Petr, KRÁLÍK, Jan, *L&K – ŠKODA 1895–1995. Let okřídleného šípu*, II. díl, Praha 1995.

KRÁL, Václav, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech*

1938–1945, 2. díl, Praha 1958.

KRČMÁŘ, Luděk, *Věčná Slavia. Procházka dějinami slávistického fotbalu v Plzni. 90 let SK Slavia Plzeň*, Plzeň 2002.

KROFTA, Jaroslav, *Sportovní klub Slavia Plzeň 1912–1947. 35 let*, Plzeň 1947.

KUKLÍK, Jan, *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha 2011.

KVAČEK, Robert, HEYDUK, Miloš, *Československý rok 1938*, Praha 2011.

KVAČEK, Robert, *Poslední den. Mnichov-Praha, konec září 1938*, Praha 2011.

LAŠTOVKA, Vojtěch, *Boj pracujícího lidu Plzeňska proti fašistickým okupantům*, Plzeň 1959.

LAŠTOVKA, Vojtěch, *Hrdinové protifašistického odboje*, Plzeň 1986.

LAŠTOVKA, Vojtěch, *Plzeň v boji proti fašismu. Stručné dějiny odboje Plzeňanů proti fašistickým okupantům 1938–1945*, Plzeň 1975.

LENK, Jaroslav, *Historie 50 let trvání oddílu kopané SK Petřín Plzeň. TJ Dynamo ZČE Plzeň. 1920–1970*, Plzeň 1970.

LÍŠKA, Ondřej, *85 let autobusové dopravy v Plzni*, Praha 2014.

LOUKOTA, Stanislav, *Dějiny Plzeňské banky 1910–1948. S přihlédnutím k hospodářskému vývoji Plzně, plzeňského průmyslu a peněžnictví*, Plzeň 2000.

MALÁ, Irena a kol., *Český lid v boji proti fašismu*, Praha 1975.

PACNER, Karel, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 2012.

PASÁK, Tomáš, *K historii českého fašismu. Český fašismus a jeho zhoubná politika v letech 1922 – 1945*, Praha 1985.

PÁV, Jaroslav, *Boj KSČ na plzeňsku 1935–1938*, Plzeň 1976.

PELÁK, Karel, *Plzeň s vůní benzínu. Historie motoristických ávodů ve fotografiích*, Starý most 2007.

Plzeňské loutkářství. Historie a současnost, Plzeň 2000.

Plzeňský Gambrinus. Pamětní spis ke 100. výročí založení pivovaru. 1869–1969, Plzeň 1969.

PŘÍKRYL, Karel, *Měšťanský pivovar v Plzni 1892–1942*, Plzeň 1995.

PUFER, Miroslav, *60 let historie kopané SK Sparta Plzeň–TJ Potraviny Plzeň*, Plzeň 1977.

ROUČKA, Zdeněk, *Plzeň pod hákovým křížem. Fotografie 1939–1945*, Plzeň 2003.

ŘEHÁČEK, Karel, *Plzeň v Národním shromáždění v letech 1918–1939. Portréty plzeňských poslanců a senátorů*, Plzeň 2012.

ŘEŽÁB, Jaroslav, *75 let městské hromadné dopravy v Plzni*, Plzeň 1974.

S. K. Plzeň 1894, Plzeň 1948.

SALZ, Hanuš, *Letectví a město Plzeň, část 2., 1924/25–1939/40. Plzeňští letci doma i v zahraničí v míru i ve válce*, Plzeň 2007.

SKOLKA, Jan, *Augustin Němejc. Malíř Plzně a Plzeňska*, Plzeň 2000.

Sto let českého divadla v Plzni. 1865–1965, Plzeň 1965.

ŠPELDA, Antonín, *40 let sdružení pro komorní hudbu*, Plzeň 1949.

ŠPELDA, Antonín, *Čtvrtádesítka HOOS, Hudebního odboru osvětového svazu v Plzni. 1938–1948*, Plzeň 1948.

ŠPELDA, Antonín, *Sdružení pro pěstování komorní hudby v Plzni. 1909–1949*, Plzeň 1949.

ŠTĚPÁNEK, Vladimír, *90 let stálého českého divadla v Plzni*, Plzeň 1955.

TOMS, Jaroslav, *Od Mnichova po osvobození. Přehled dějin Čechů a Slováků v letech 1938–1945. Určení studujícím 3. - 4. ročníku učitelství ZŠ, učitelství SŠ*, Plzeň 1994.

TOMS, Jaroslav, *Přehled dějin Československa v letech 1918–1938. Určeno pro 3.–5. ročník FPE*, Plzeň 1998.

TÓTH, Andrej, NOVOTNÝ, Lukáš, STEHLÍK, Michal, *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha 2012.

VOGELTANZ, Evžen, *Plzeňský Prazdroj v obrazech*, Plzeň 1972.

VITÍK, Ladislav, *Letectví a město Plzeň, část 3., 1939–1945. Historie letců Západočeského aeroklubu PLZEŇ-Bory v domácím a čs. zahraničním odboji za 2. světové války*, Plzeň 2002.

Vzorná tělovýchovná jednota Lokomotiva Plzeň. Kopaná. SK Plzeň 1894, Plzeň 1985.

Západočeské truhlářské družstvo. 1925–1985, Plzeň 1985.

ZEMAN, Adolf, LHOTKA, Václav, LAŠTOVKA, Vojtěch, *K historii plzeňských pivovarů*, Plzeň 1959.

13.4.2. Kvalifikační práce

ŠLAPÁKOVÁ, Nikola, *Právní postavení obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava, se zaměřením na české obyvatelstvo (region Plzeňsko)*, Plzeň, Bakalářská práce, FPR ZČU Plzeň, 2013.

13.4.3. Studie ve sborníku

BIRNER, Zdeněk, *Jak se rozvíjela organizovaná turistika*. In: LANG, Roman; VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 112–117.

JELEN, Jiří, *Plzeňský Žumbera leden–únor 1939 (K vývoji plzeňské Vlajky)*. In: BYSTRICKÝ, Vladimír (ed.), *Západočeský historický sborník*. Plzeň 1997, sv. 3, s. 263–299.

LANG, Roman, *Z nejstarší historie vzniku tělovýchovy v Plzni*. In: LANG, Roman; VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 20–27.

LANG, Roman; VENDLER, Karel, *44 let plzeňského boxu*. In: LANG, Roman; VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 132–134.

LAŠTOVKA Vojtěch, *Vytyčení západočeské státní hranice pomnichovské republiky*. In: BĚLOHLÁVEK, Miloslav (ed.), *Minulostí Západočeského kraje*, Plzeň 1970, s. 33–48.

LAŠTOVKA, Vojtěch, *Plzeň v době obrany demokracie a republiky proti fašismu*

(1936–1938). In: BĚLOHLÁVEK, Miloslav (ed.), *Minulostí Západočeského kraje*, Plzeň 1974. s. 15–32.

MAUR, Jan, *K plzeňským událostem v letech 1938–1939. Jak se odrazily v plzeňském tisku*. In: BĚLOHLÁVEK, Miloslav (ed.), *Minulostí Západočeského kraje*, Plzeň 1970, s. 49–64.

ŘEHÁČEK, Karel, *Plzeňské události let 1900–1939 v pamětech JUDr. Františka Kříže*. In: BĚLOHLÁVEK, Miloslav (ed.), *Minulostí Západočeského kraje*, Plzeň 2004, s. 261–292.

SÝKORA, Jan, *Federace protetářské tělovýchovy 1921–1938*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 29–31.

VENDREL, Karel, *Lední hokej v Plzni*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 186–193.

VENDREL, Karel, *Vznik a rozvoj našich jednot*. In: LANG, Roman, VENDLER, Karel (ed.), *Plzeň a tělovýchova 1862–1982*, Plzeň 1982, s. 44–73.

WASKOVÁ, Eva, *Grafika Plzeň. Příspěvek k dějinám sociálně demokratické tiskárny*. In: BYSTRICKÝ, Vladimír (ed.), *Západočeský historický sborník*. Plzeň 1997, sv. 3, s. 229–139.

13.5. Internetové zdroje

Historie. SKODA [online.], [cit. 2016-3-1]. Dostupné z: <http://www.skoda.cz/cs/o-spolecnosti/historie>

RADIO PRAHA. Data a fakta [online.], [cit. 2016-4-27]. Dostupné z: http://www.radio.cz/cz/static/protektorat/protektorat_data.

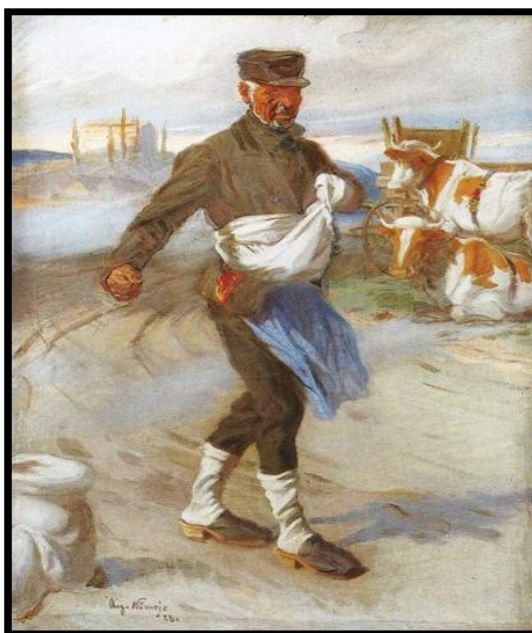
14. Obrazová příloha

Obsah

I.	Obraz Rozsévač	II
II.	Oslavy Hitlerových narozenin	II
III.	Eintopfessen v Plzni	III
IV.	Generál Blaskowitz ve škodových závodech.....	III
V.	Německé vojsko 15. března 1939.....	IV
VI.	Německé vojsko 15. března.....	IV
VII.	Německé vojsko 15. března 1939.....	V
VIII.	Přísaha věrnosti republice.....	V
IX.	Nacistická okupace	VI
X.	Majetek ZA zabavený říšskou armádou	VI
XI.	Škodovy závody	VII
XII.	Letiště Bory	VII
XIII.	Mapa 15. března 1939.	VIII
XIV.	Terezie Brzková-Zeyfertová.....	VIII
XV.	Bohdan Gselhofer	IX
XVI.	Mapa druhé republiky.....	IX
XVII.	Pavilon Prazdroje.....	X
XVIII.	Luděk Pik.....	X
XIX.	Plakát výstavy.....	XXI
XX.	Berlínský autosalon	XXI

I. Obraz Rozsévač

Obraz Rozsévač od Augustina Němejce, který se stal symbolem DŽHV.⁴⁹¹

II. Oslavy Hitlerových narozenin

Oslava Hitlerových 50. narozenin v Plzni.⁴⁹²

⁴⁹¹ SKOLKA, Jan, *Augustin Němejc. Malíř Plzně a Plzeňska*, Plzeň 2000, s. 58.

⁴⁹² ROUČKA, Zdeněk, *Plzeň pod hákovým křížem. Fotografie 1939 – 1945*, Plzeň 2003, [s. p.].

V. Německé vojsko 15. března 1939

Říšská armáda v Plzni 15. Března 1939.⁴⁹⁵

VI. Německé vojsko 15. března

Německé vojsko na Hlavním náměstí v Plzni 15. března 1939.⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ Tamtéž.

⁴⁹⁶ Tamtéž.

VII. Německé vojsko 15. března 1939

Německá armáda obsazovala 15. března zbytek Česko-Slovenska také na koních.⁴⁹⁷

VIII. Příklad věrnosti republice

Plzeňští obyvatelé svolávají přísahu věrnosti republice na Hlavním náměstí 21. září 1938.⁴⁹⁸

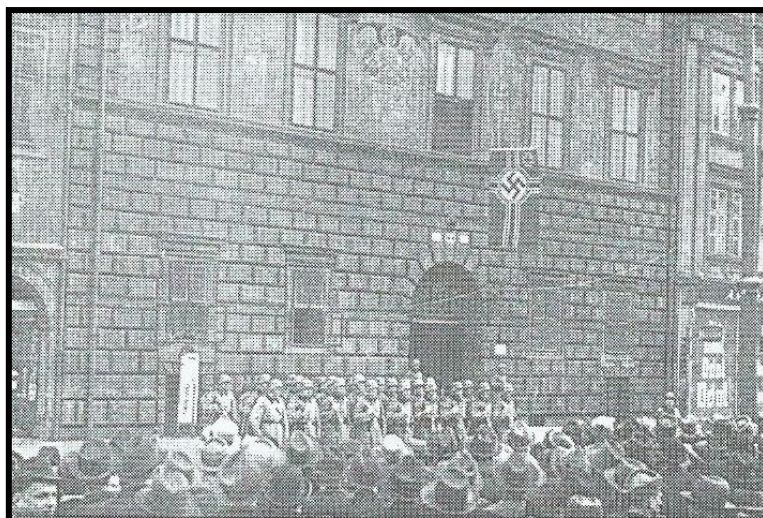

⁴⁹⁷ Tamtéž.

⁴⁹⁸ HAVLIC, Vladimír, Památník národního osvobození v Plzni. Z materiálů Archivu historie a obnovy památníku, Plzeň 1999, s. 47.

IX. Nacistická okupace

Okupace nacistickým vojskem na Hlavním náměstí 15. března 1939.⁴⁹⁹

X. Majetek ZA zabavený říšskou armádou

Majetek zabavený ZA po nacistické okupaci v březnu 1939.⁵⁰⁰

Celkové sestavení ocenění majetku, převzatého říšskou brannou mocí.	
I. letouny vlastní, soukromé / 2 listy /	K 1,365.000.--
II. viz dole	
III. záložní motory vlastní / 2 listy /	K 262.000.--
IV. záložní motory soukromé	K 90.000.--
ostatní motory a součásti	K 96.000.--
V. / pomocná letecká zařízení	K 92.500.--
VI. / staré kovy, vlastní	K 29.500.--
VII. viz dole	
VIII. / viz dole	
IX. / budovy a příslušenství / 4 listy /	K 1,118.000.--

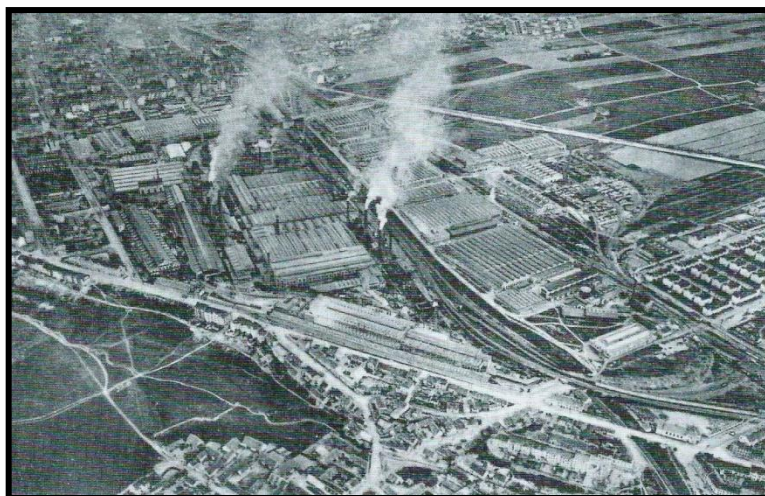
činí	K 3,053.100.--
VII. / součásti pokusného letadla speciální konstrukce	K 1,800.000.--
II. / letouny zapůjčené	K
VIII. / letouny zapůjčené mimo domovský přístav	K

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 48.

⁵⁰⁰ SALZ, Hanuš, *Letectví a město Plzeň, část 2., 1924/25–1939/40. Plzeňští letci doma i v zahraničí v míru i ve válce*, Plzeň 2007, s. 163.

XI. Škodovy závody

Letecký pohled na Škodovy závody v Plzni z roku 1938.⁵⁰¹

XII. Letiště Bory

Letiště na Borech v roce 1938.⁵⁰²

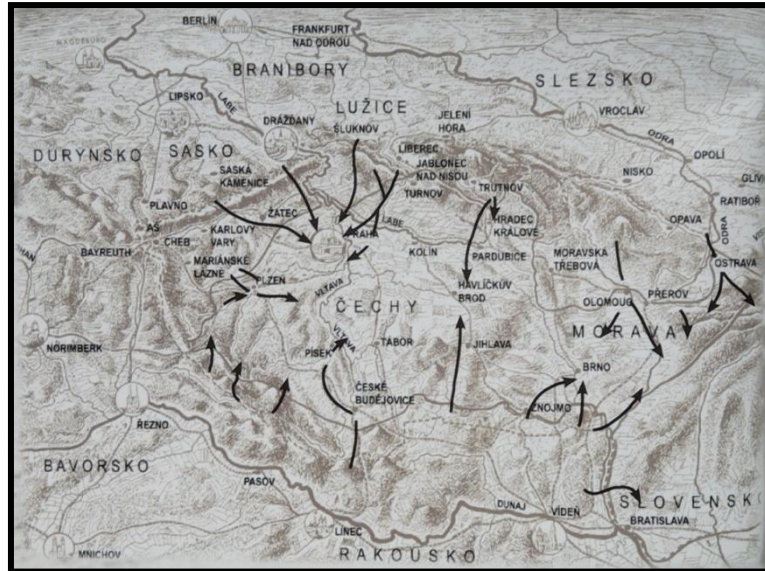

⁵⁰¹ Tamtéž, s. 448.

⁵⁰² Tamtéž, s. 448.

XIII. Mapa 15. března 1939.

Mapa postupu říšské armády 15. března 1939 během obsazení zbytku Česko-Slovenska.⁵⁰³

XIV. Terezie Brzková-Zeyfertová

Plzeňská herečka Terezie Brzková-Zeyfertová, která v roce 1939 ukončila aktivní kariéru.⁵⁰⁴

⁵⁰³ JAKL, Tomáš, *Boj za svobodu 1938 – 1945. Obrazová kronika*, Praha 2005, [s. p.].

⁵⁰⁴ ŠPELDA, Antonín, *Čtvrtádesátka HOOS, Hudebního odboru osvětového svazu v Plzni. 1938– 1948*, Plzeň 1948, s. 16.

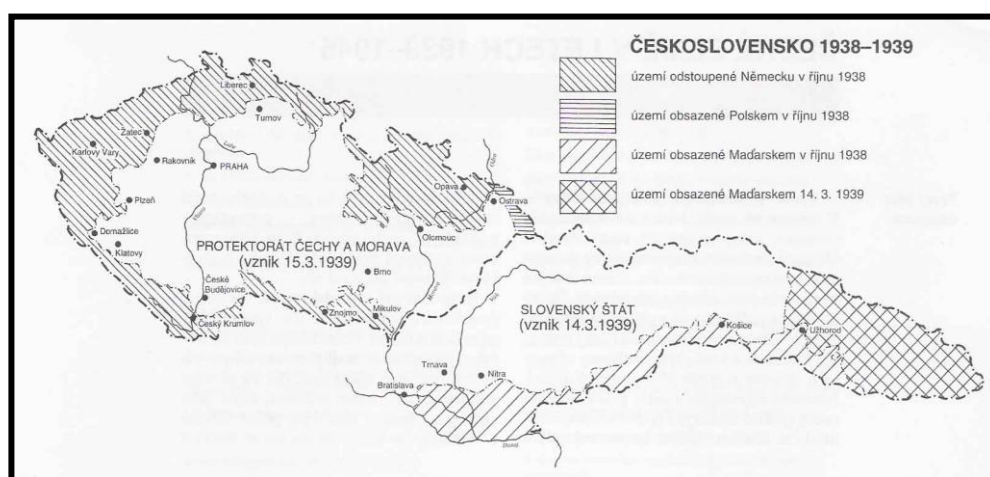
XV. Bohdan Gselhofer

Plzeňský dirigent a učitel Bohdan Gselhofer.⁵⁰⁵

XVI. Mapa druhé republiky

Mapa zobrazující odstoupené území podzimu 1938 a nové hranice druhé republiky.⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ Tamtéž.

⁵⁰⁶ RADIO PRAHA. Data a fakta [online.], [cit. 2016-4-27]. Dostupné z: http://www.radio.cz/cz/static/protektorat/protektorat_data.

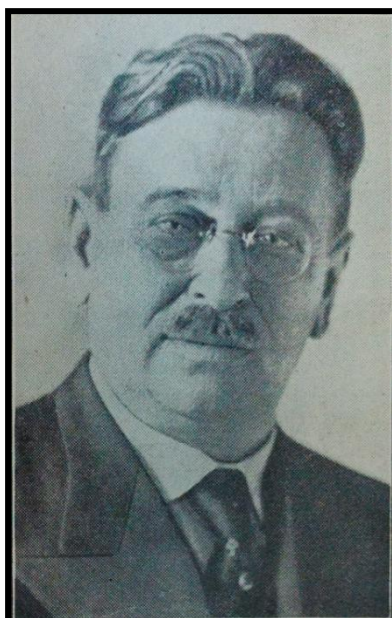
XVII. Pavilon Prazdroje

Pavilon Prazdroje na DŽHV v létě 1938.⁵⁰⁷

XVIII. Luděk Pik

Starosta města Plzně v letech 1919 – 1938 Luděk Pik.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ VOGELTANZ, Evžen, *Plzeňský Prazdroj v obrazech*, Plzeň 1972, s. 143.

⁵⁰⁸ *Jubilejní výstava 1938 v Plzni. 25. června až 11. září*, Plzeň 1938, s. 3.

XIX. Plakát výstavy

Plakát vytvoření pro DŽHV, která se konala od 25. června do 28. září 1938.⁵⁰⁹

XX. Berlínský autosalon

Ing. Karel Hrdlička představuje Adolfu Hitlerovi a dr. Josephu Goebbelsovi šasi Škody Popular 1100 OHV.⁵¹⁰

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 11.

⁵¹⁰ KOŽÍŠEK, Petr, KRÁLÍK, Jan, *L&K – ŠKODA 1895–1995. Let okřídleného šípů*, II. díl, Praha 1995, s. 69.